

ΤΣΙΜΑΣ: Φοβάμαι πως ορισμένοι θα πιστεύουν ότι η εκδήλωση αρχίζει 6.30. Κάποιο διαβολικό λάθος έγινε με το χτεσινό δελτίο τύπου που πηγε στις εφημερίδες και ορισμένες εφημερίδες δημοσιεύουν σήμερα ως ώρα έναρξης της συζήτησης τις 6.30 ενώ την είχαμε αναγγείλει για τις 6. Η αίθουσα γέμισε όμως από τις 6 συνεπώς δεν έχουμε λόγο να περιμένουμε εκείνους που θάρουν στις 6.30. Σας ευχαριστώ παρα πολύ που ήρθατε. Η σύνθεση αυτού του τραπεζιού προεξοφλεί μια ενδιαφέρουσα και συναρπαστική συζήτηση και καθιστά εντελώς περιττές οποιαδήποτε συστάσεις και οποιονδήποτε πρόλογο. Νομίζω ότι στη συζήτηση αυτή παίρνουν μέρος τρεις άνθρωποι, που και πρωτότυπη πολιτική και θεωρητική σκέψη έχουν, και το θάρρος της γνώμης τους, έχουν αποδείξει, ότι έχουν και κεντρικό ρόλο παίζουν στην πολιτική μας ζωή, συνεπώς λέω και πάλι ότι το ενδιαφέρον της συζήτησης είναι εξασφαλισμένο.

Δυσά λόγια μόνο να πω για τους οργανωτές της συζήτησης αυτής. Ο ένας είναι το P/S 902 αριστερά στα FM, για τον οποίο επίσης οι συστάσεις περιτεύουν πιστεύω, μάλλον είναι ο δημοφιλέστερος σταθμός του λεκανοπεδίου. Είναι το ΚΜΕ, που με τις εκδηλώσεις αυτές κάνει ένα καινούργιο ξεκίνημα στις δραστηριότητές του και είναι και το περιοδικό Επιστημονική Σκέψη, το οποίο ανανεωμένο και ανασυγκροτημένο πρόκειται να ξαναρχίσει την έκδοσή του.

~~Επίσης, ο κ. Κ. Β. Σπυρόπουλος, τον οποίο και παρακαλώ να δώσει το αιτιολογικό πλαίσιο αυτής της συζήτησης, που αρχίζουμε.~~

Ευτός από τον κ. Ανδρουλάκη, τον κ. Γιάνναρο, τον κ. Σπρίτη και μένα που είμαστε πάνω, είναι και ένας εκπρόσωπος της συντακτικής επιτροπής του περιοδικού "Επιστημονική Σκέψη", ο κ. Β. Σπυρόπουλος, τον οποίο και παρακαλώ να δώσει το αιτιολογικό πλαίσιο αυτής της συζήτησης, που αρχίζουμε.

ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ: Αγαπητές φίλες και φίλοι, τελειώσε αυτές τις μέρες η δεκαετία του '80. Μια δεκαετία που τη σφράγισε ανάμεσα στ' άλλα η περεστρόικα, το γκρέμισμα του τείχους του Βερολίνου, η αιματηρή εξέγερση στη Ρουμανία, αλλά και στη χώρα μας η συμμετοχή της Αριστεράς, μετά από πολλές δεκαετίες, στην κυβέρνηση. Μια δεκαετία δεινύωσης της διεθνοποίησης της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας, εισβολής των νέων τεχνολογιών στη ζωή μας, αλλά και ανάπτυξης του οικολογικού προβληματισμού. Σ' αυτή τη δεκαετία γεννήθηκε κι έζησε και το περιοδικό μας, η Επιστημονική

ΤΣΙΜΑΣ: Σας θυμίζω ότι χτες το απόγευμα, την ίδια ώρα, είχαμε μια συζήτηση που είχε για θέμα της ένα ερώτημα. Το ερώτημα: ποιός σοσιαλισμός. Ήταν πρώτη φορά, που ήλθαν στην Ελλάδα και πήραν μέρος σε μια τέτοια συζήτηση, δύο προσωπικότητες, που παίζουν δραστήριο ρόλο, κεντρικό ρόλο στις εξελίξεις, που σαφώς απο το Φθινόπωρο του '89 τις χώρες της Αν. Ευρώπης. Δύο πρόσωπα που έπαιξαν κεντρικό ρόλο στις δημοκρατικές μεταρρυθμιστικές επαναστάσεις στις χώρες τους. Το ερώτημα χτες ήταν ποιος σοσιαλισμός, η σημερινή συζήτηση θα μπορούσε να είναι μια άλλη, πτυχή του ίδιου ερωτήματος. Θα μπορούσαμε και σήμερα να δάσουμε σαν τίτλο στη συζήτησή μας ένα ερώτημα: Ποιά Αριστερά στη δεκαετία του '90. Αυτό είναι το θέμα της συζήτησης.

~~ΕΝ ΤΟ ΠΩΣ ΑΠΟΚΕΝΘΕΣΑΙ ΜΑΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΥΧΗΝ ΤΗΝ ΕΠΙΛΟΓΗΝ ΕΙΝΕΝ
ΠΟΛΥ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΝ ΝΑ ΜΑΣ ΧΩΡΩΣΕΙ, ΜΙΑ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΟΥΔΕΙΑ ΤΗ ΟΡΘΕΙ
ΕΛΠΙΣΤΗ ΝΑ ΜΗΝ ΕΥΦΡΑΙΝΕΙ ΤΗΝ ΚΑΛΗ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΝ ΤΗΣ ΟΜΥΤΗΤΟΣ, ΗΤΟΥΣ ΕΧΕ
ΜΙΚΡΟΝ ΣΤΥΧΙΟΝ ΠΡΟΣΑΝΕ ΘΥΜΙΑ ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ ΔΙΩΣ~~

~~ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ ΛΟΙΠΟΝ ΕΙΝΑΙ ΠΟΙΑ ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '80~~
Και θα ήθελα να παρακαλέσω τους τρεις πρωταγωνιστές της αποψινής
συζήτησης να αρχίσουμε ~~από το ερώτημα~~ χωρίς εισαγήσεις, αλλά με
μία απάντηση στην ουσία αυτού του ερωτήματος. Δηλ. σε ποιές νέες
προκλήσεις κοινωνικές και πολιτικές καλείται να απαντήσει η
Αριστερά, σε όλες της τις μορφές και με όλα της τα χρώματα, σ' αυτή
την καινούργια δεκαετία. Ποιές είναι αυτές οι νέες προκλήσεις, ας
προσπαθήσουμε να τις προσδιορίσουμε και ας προσπαθήσουμε να
προσδιορίσουμε τα στοιχεία της απάντησης της Αριστεράς. Άκομα θα
ήθελα σ' αυτή την πρώτη αρχική τοποθέτηση να απαντήσουμε και στο
ερώτημα ποιά είναι η Αριστερά που πρέπει ν' αλλάξει. Εντελώς εν
παρανεθέσει, διευκρινίζω το ερώτημά μου. Είναι μόνο η κομμουνιστική
Αριστερά που πρέπει ν' αλλάξει; Είναι μόνο οι εξελίξεις στις χώρες,
που κάποτε λέγαμε του υπαρκτού σοσιαλισμού, είναι η μόνη πρόκληση
στην οποία πρέπει να τοποθετηθεί η Αριστερά; Ή θα πρέπει να
περιλάβουμε σ' αυτό τον κατάλογο των ερωτημάτων και τη
διεθνοποίηση, τη νέα κατάσταση στην Ευρώπη, τη νέα εξέλιξη των
αγορών, την αποτυχία και μιας ορισμένης προσπάθειας εκσυγχρονισμού
και ανανέωσης των χωρών του καπιταλισμού στη δεκαετία του '80.
Αλλά εγώ θέτω το ερώτημα. Δεν δίνω την απάντηση. Την απάντηση θα
την δώσετε σεις και θα ήθελα να παρακαλέσω τον κ. Σημίτη να αρχίσει
πρώτος.

ΣΗΜΙΤΗΣ: Το ερώτημα όπως τέθηκε είναι πολύ ευρύ. Και πιστεύω
ότι είναι σωστό για να το προσεγγίσουμε, να εξετάσουμε μερικά
υποερωτήματα. Το πρώτο υποερώτημα, το οποίο θα έβγαζε σε μια τέτοια
συζήτηση, είναι το θέμα της ιδεολογίας. Το θέμα αν η ιδεολογία, η
οποία χαρακτηρίζει όλο το αριστερό κίνημα, είναι μια ιδεολογία
ξεπερασμένη, και αν η Αριστερά για να διατηρήσει το χαρακτήρα, την
κατεύθυνσή της, πρέπει να αναμορφώσει αυτή την ιδεολογία. Οι όροι
βέβαια είναι πολύ γενικοί, αλλά πιστεύω ότι μπορούν να μας
βοηθήσουν να προσεγγίσουμε το πρόβλημα.

Η Αριστερά, κομμουνιστική, σοσιαλιστική ή όποιας άλλης
μορφής, έχει μια ιδεολογία, που απαρτίζεται από πολλές

διαφορετικές, πολλές φορές αντιτιθέμενες, αντικρουόμενες απόψεις. Όμως οι απόψεις αυτές έχουν μερικές κεντρικές, κατευθύνσεις, κεντρικές γραμμές. Είναι μερικές διαπιστώσεις ^{κοινές} σε κάθε μορφής Αριστερά, ~~και~~. Ας εξετάσουμε αυτές τις διαπιστώσεις, ~~που~~ ^{και} κατευθύνσεις, που έχουν τεθεί αυτή την εποχή σε αμφισβήτηση.

Μια πρώτη διαπίστωση είναι ότι τα μέσα παραγωγής, όταν ανήκουν σε ιδιώτες, επιτρέπουν καταπίεση, εκμετάλλευση, οδηγούν σε αλλοτρίωση του εργαζομένου, ότι δεν επιτρέπουν μια δίκαιη κοινωνία, και ^{μια πρώτη απάντηση} στο πρόβλημα είναι η κοινοκτημοσύνη στα μέσα παραγωγής. Τα μέσα παραγωγής πρέπει να περάσουν στην κυριότητα των εργαζομένων. Δύο είναι οι δυνατότητες. Ή περνούν στην κυριότητα των εργαζομένων στη συγκεκριμένη επιχείρηση, ή περνούν [✓] στην κυριότητα του συνόλου των εργαζομένων. Και οι δύο λύσεις εφαρμόστηκαν η πρώτη στη Γιουγκοσλαβία, η δεύτερη στις υπόλοιπες χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού. Η διαπίστωση μετά από πολλά χρόνια εφαρμογής του συστήματος, είναι ότι η κοινοκτημοσύνη στα μέσα της παραγωγής, μπορεί να είναι εξίσου καταπιεστική με την ατομική ιδιοκτησία, ότι μπορεί να μη βοηθήσει και να προωθήσει την ευημερία, ότι οδηγεί εξίσου πολύ σε αλλοτρίωση, και ότι πάντως δεν είναι μια πειστική λύση του προβλήματος. Ένα λοιπόν ερώτημα ^{είναι το} [✓] πώς αντιμετωπίζεται το θέμα της ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής.

Μια δεύτερη ^{διαπίστωση πό η} κατεύθυνση ~~που~~ της οικονομικής οργάνωσης στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού, ~~αλλά~~ κατεύθυνση που χαρακτηρίζει και όλο το σοσιαλιστικό κίνημα, είναι η πίστη στον σχεδιασμό. Αφού όλα τα μέσα παραγωγής ανήκουν στο κοινωνικό σύνολο, είναι δυνατό να σχεδιάσεις την οικονομική πορεία, να διατάξεις τη χρησιμοποίηση αυτή των μέσων παραγωγής. Γι' αυτό και παλιά στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού υπήρχε ένα κεντρικό πλάνο, πολύ λεπτομερειακό, ^{Αργότερα} υπήρχαν ~~επίσης~~ ^{τα} πλάνα ^{είναι λιγότερο} ~~έκτι~~ ^{τόσο} λεπτομερειακά, αλλά πάντως ο κεντρικός σχεδιασμός χαρακτήριζε το όλο σύστημα. ^Η ^{αυτή} ~~Κι αυτή~~ ^{που} ιδέα ~~(υπάρχει και σε χώρες~~ ~~που~~ ~~ακόλουθούν το ίδιο σύστημα.~~ ^{Κι εδώ στην Ελλάδα υποστηρίζεται} ~~η~~ ^{ότι θα πρέπει να υπάρξει όσο το δυνατόν περισσότερος σχεδιασμός.} Αλλά η οικονομική εξέλιξη στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού έδειξε πάλι ότι ο σχεδιασμός έχει όρια. Όπως ξέρουμε όλοι, αυτή τη στιγμή υπάρχει έντονη οικονομική κρίση στη ΣΕ, αλλά έντονη οικονομική κρίση υπήρχε και προηγούμενα

και στις άλλες χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού. Ο σχεδιασμός δεν κατάφερε να παράγει ^{τα} προϊόντα ~~η οποία~~ ^{να} ικανοποιούσαν τις ανάγκες του πληθυσμού. Δεν κατάφερε να οδηγήσει στην ευημερία την οποία ^{γιαρ'όλο του} επεδίωκαν, ~~απ'ότι~~ ^{γιαρ'όλο του} δεν κατάφερε να βελτιώσει την κατάσταση.

~~Το ερώτημα λοιπόν είναι ποιά η αξία αυτού του σχεδιασμού και τι σχεδιασμός πρέπει να υπάρξει.~~ Το ερώτημα λοιπόν είναι ποιά η αξία αυτού του σχεδιασμού και τι σχεδιασμός πρέπει να υπάρξει.

Ενα τρίτο σημείο είναι το θέμα του κράτους δικαίου. Στην κλασσική σοσιαλιστική αντίληψη, το δίκαιο είναι ένα μέσο ελέγχου και καταπίεσης. ~~Το δίκαιο υπάρχει και κυρίως στην εστική κοινωνία,~~ ^{κυρίως στην άστική κοινωνία} για να μπορεί ~~η~~ ^η αρχουσα τάξη να ελέγχει και να περιορίζει τους εργαζόμενους. ~~Το δίκαιο είναι λοιπόν ένα μέσο ελέγχου. Και ως μέσο ελέγχου θα έπρεπε να χρησιμοποιηθεί και από την σοσιαλιστική παρόταξη.~~ ^{και χρησιμοποιήθηκε χωρίς να έχει} ~~υπάρξει μέσο ελέγχου δεν είχε~~ αυτό καθαυτό κάποια αξία. Γι'αυτό και τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν θεωρήθηκαν ως σημαντικές κατακτήσεις. ~~Όλες οι σχετικές ρυθμίσεις εξετάστηκαν πάντα κάτω από το πρίσμα του πώς μπορούν να χρησιμεύσουν, ή σε ποιά μέτρο εξυπηρετούν τις επιδιώξεις του κόμματος.~~ Όμως ξέρουμε όλοι ότι το κράτος δικαίου είναι βασική προϋπόθεση για τη λειτουργία μιας ευνομούμενης πολιτείας γιατί χωρίς κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν υπάρχει δημοκρατική οργάνωση της κοινωνίας. Τιθεται λοιπόν το ερώτημα της επανεξέτασης ιδεολογικά όλου αυτού του συστήματος σκέψης σε σχέση με το δίκαιο και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Σε συνάρτηση με αυτά είναι και η αντίληψη για το κράτος. Το κράτος ~~ήταν~~ στην κλασσική θεωρία είναι μέσο εξουσίσεως. Η επιδίωξη ήταν η κατάργηση του κράτους, αλλά επειδή το κράτος δεν μπορούσε, ^{ή υποτασσική αντίληψη αντιμετώπιζε} ~~απο τα πράγματα, φάνηκε, να καταργηθεί, (το κράτος ήταν πάντα~~ ^{σαν} ~~υπηρετικό~~ ^{ορισμένης} τάξης, ~~στην κλασσική αντίληψη.~~ Η εξέλιξη όμως, ιδίως στις δυτικές κοινωνίες, έδειξε ότι το κράτος δεν είναι μόνο όργανο της αρχουσας τάξης. Το κράτος έχει και σχετική αυτονομία, το κράτος μπορεί να χρησιμοποιηθεί και από τους εργαζόμενους, από το προλεταριάτο για την επιδίωξη των δικών του σκοπών. Υπάρχει μια ^{Τη} ~~πολλή~~ μεγάλη συζήτηση γύρω από τις θεωρίες του κράτους, και τί είναι το κράτος, αλλά όλη αυτή η συζήτηση αποδεικνύει ότι η αρχική ιδεολογική τοποθέτηση είναι ~~απορριπτική~~, είναι ελλιπής, ^{ή α εσφαλμένη}.

Επίσης το σχήμα της ταξικής πάλης, το οποίο επικρατεί

ιδεολογικά, είναι ένα σχήμα, το οποίο δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Πολύ απλοποιημένα — και πάντα έτσι περίπου παρουσιάζεται — υπάρχουν δύο βασικές τάξεις, ^{αφενός} οι αστοί, η αστική τάξη, κάτοχοι των μέσων παραγωγής, ^{και αφετέρου} οι εργαζόμενοι. Υπάρχει ταξική πάλη και η όλη ιστορική εξέλιξη προκύπτει απ' αυτή την ταξική πάλη. ^{ολως} ~~Αν~~ ^{Αν} δούμε (τη μορφή της ελληνικής κοινωνίας, θα διαπιστώσουμε βέβαια, ότι αυτές οι κεντρικές κατηγορίες υπάρχουν, αλλά λόγω της λειτουργίας του κράτους, λόγω της αυτονομίας των διαφόρων ομάδων, υπάρχει ένα πολυμορφικό γύρω από το θέμα της ταξικής διάφερωσης της κοινωνίας. ^{Θα διαπιστώσουμε} ~~Θα~~ διάφορες ομάδες έχουν εξασφαλίσει διάφορα προνόμια, ειδικές θέσεις και οι ταξικές αντιπαράθεσεις ούτε ξεκάθαρες είναι, ούτε ^{έχουν καθαρές} ~~ταξικές γραμμές, καθαρές~~ ^{έχουν} ~~καθαρές~~. Θα μπορούσε κανείς να πει και το έχουν πει πολλοί ερευνητές, ότι κύριο χαρακτηριστικό σε μια κοινωνία, όπως η ελληνική, δεν είναι η ταξική πάλη στο κλασσικό σχήμα, αλλά ~~είναι~~ η αντιπαράθεση με το κράτος, το κράτος πρόνοιας, ^{προυίμενου να χορηγηθούν} ~~για να χορηγηθεί το κράτος πρόνοιας~~ παροχές και ειδικά προνόμια στις διάφορες ομάδες. Και αυτό το σχήμα λοιπόν χρειάζεται επανεξέταση.

Θα μπορούσα να αναφέρω και πολλά άλλα σημεία, αλλά δεν θέλω να μακρηγορήσω και θα κλείσω με ένα σημείο, πιστεύω ιδιαίτερα σημαντικό. Αυτό το σημείο αφορά την ηθική αντίληψη. Και στην κλασσική ιδεολογία της Αριστεράς η ηθική παίζει ένα δευτερεύοντα ρόλο. Παίζει δευτερεύοντα ρόλο γιατί, όπως και το δίκαιο, θεωρείται ένα μέσο, το οποίο μπορεί να εξυπηρετήσει τον σκοπό. Υπάρχει αστική ηθική η οποία δικαιολογεί την καταπίεση των εργαζομένων, και υπάρχει προλεταριακή ηθική, η οποία δικαιολογεί την επανάσταση και κάθε επαναστατική πρακτική. Η ηθική γίνεται ~~απαι~~ με τον τρόπο αυτό μέσο για την επίτευξη των σκοπών του κόμματος. Το αποτέλεσμα είναι ότι στο πλαίσιο αυτό ^{αλλά} ~~και~~ γενικότερα το άτομο παίζει ελάχιστο ρόλο, ή σχεδόν κανένα ρόλο. ^{Συνιστά μέλη-όποση αυτή,} ~~Η~~ ιστορία εξελίσσεται μέσα από την πάλη των τάξεων, το κοινωνικό σχήμα καθορίζει τις ιστορικές εξελίξεις, τα άτομα κινούνται από την ιστορία, είναι χωρίς βούληση και η πρακτική κατάληξη αυτής της αντίληψης, είναι βέβαια ότι δεν έχουν σημασία τόσο πολύ οι ατομικές πρωτοβουλίες, δεν έχει σημασία η ανάπτυξη του ατόμου, η ελευθερία του ατόμου, η προσωπικότητα του ατόμου, ^{19/6, δηλαδή} ~~και δεν δίνεται~~ ^{δίνεται} σημασία στο άτομο. Η εξέλιξη όμως έδειξε ότι παίζει μεγάλο ρόλο στις κοινωνικές αντιθέσεις, ο

μετασχηματισμός της ιδεολογίας μέσα από το άτομο. Μπορεί η ταξική πάλη, οι παραγωγικές σχέσεις, η όλη κοινωνική οργάνωση να καθορίζουν το πλαίσιο, αλλά ποιά συγκεκριμένη μορφή θα πάρει η εξέλιξη εξαρτάται και σε μεγάλο βαθμό ^{από} τον τρόπο, που τα διάφορα άτομα θα αντιληφθούν τα προβλήματα αυτά, θα τοποθετηθούν απέναντι στα προβλήματα αυτά και θα δράσουν. Το άτομο δεν είναι ετεροκινούμενο, έχει ηθική υπόσταση. Και γι' αυτό έχει και σημασία ~~η~~ η ηθική, η οποία διαπνέει τη στάση του ατόμου. Σ' όλο αυτό το πλέγμα ^{των θεμάτων} η Αριστερά δεν έχει δώσει ~~ωστόσο~~ πειστικές απαντήσεις.

Κλείνοντας λοιπόν αυτή τη σύντομη παρατήρηση, θα έλεγα, ότι όταν διαμορφώθηκε η ιδεολογία της Αριστεράς, σε κοινωνίες προ-βιομηχανικές, ή σε κοινωνίες, οι οποίες ήταν σε εξέλιξη, προς τη βιομηχανική κοινωνία, έγιναν πολλές σωστές διαπιστώσεις, ^{όπως} ~~για~~ όλα αυτά τα σημεία, ^{που} ~~τα οποία~~ ανέφερα, ~~θεωρούνται σε πολύ σωστές διαπιστώσεις.~~ Αλλά με βάση αυτές τις διαπιστώσεις διαγράφηκαν λύσεις, οι οποίες όπως θα δούμε ~~έπειτα~~ στη συνέχεια της συζήτησης, είχαν σχετική αλήθεια. Σχετική αλήθεια, γιατί ίσχυαν την εποχή εκείνη και στο χώρο εκείνο, τον οποίο διαμορφώθηκαν. Οι λύσεις αυτές δεν είχαν την παγκοσμιότητα, την οποία η ιδεολογία ήθελε να έχουν, ~~και επειδή~~ ^ή σήμερα έχουμε μια μεταβιομηχανική κοινωνία, έχουμε αναπτυγμένες κοινωνίες, ~~επειδή~~ το διεθνές περιβάλλον είναι τελείως διαφορετικό, οι λύσεις αυτές δεν έχουνε πια την αξία, την οποία είχαν. Χρειάζονται επανεξέταση. Και μια πρώτη πιστεύω αποστολή όλων ^{οσων} ~~που είναι~~ πιστεύουν στον σοσιαλισμό, είναι να επανεξετάσουν την ιδεολογία και να ξεφύγουν από την αγκύλωση που την χαρακτηρίζει σήμερα.

ΤΣΙΜΑΣ: κ. Σημίτη σας έθεσα ένα ερώτημα και σας θέσατε πέντε σε απάντηση. Νομίζω ότι ήτανε μια πολύ καλή αρχή για τη συζήτηση αυτή η προσέγγιση του κ. Σημίτη, ειδικότερα για το θέμα του ιδεολογικού λόγου της Αριστεράς και της ανάγκης να απαντήσει με καινούργιο τρόπο σε κλασσικά, παραδοσιακά προβλήματα, θέματα που χαρακτηρίζουν την αριστερή ιδεολογία στο σύνολό της.

ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ: Ο Κώστας μετατόπισε τη συζήτηση, και πολύ ωραία, στο ιδεολογικό πλαίσιο. Οπότε μου αφήνει εμένα τη δυνατότητα νομίζω να ανοίξω μια άλλη θεματολογία, αλλά προηγούμενα θα πω δυο τρεις κουβέντες. Είναι αλήθεια Κώστα, ότι χτύπησες μια εκφυλισμένη εξαιρετικά απλουστευτική, δογματική εκδοχή του μαρξισμού. Και πολύ

καλά έκανες. Θα μπορούσα μάλιστα να σου λέγα ότι στα περισσότερα σημεία, που έθεσες συμφωνώ απολύτως. Και βέβαια σήμερα έχεις και το πλεονέκτημα, ότι πολλές από αυτές τις δογματικές εκδοχές του μαρξισμού βρήκαν συγκεκριμένη υλική υπόσταση σε συγκεκριμένες κοινωνίες.

Όμως αδίκησες τις κατηγορίες τις ιδεολογικές. Π.χ. αδίκησες την έννοια κοινωνική ιδιοκτησία. Όμως, όπως και να το κάνουμε, έθεσες την καρδιά του προβλήματος, δηλ. την καρδιά του θέματος κομμουνιστές, σοσιαλιστές στο τέλος του 20ου αιώνα. Εγώ νομίζω ότι οι σοσιαλιστές, οι σοσιαλδημοκράτες, πρέπει κατά κάποιο τρόπο να κάνουν μια μεγάλη επανεξέταση της πορείας τους. Πρώτο σημείο αυτής της επανεξέτασης είναι η ανακάλυψη της κοινωνικής μεταβολής. Η εκ νέου ανακάλυψη της κοινωνικής μεταβολής. Οι κομμουνιστές, ποιά ανακάλυψη πρέπει να κάνουν και την κάνουν με δραματικό τρόπο; Ότι ο καπιταλισμός και ο σοσιαλισμός δεν χωρίζονται από κανένα μεταφυσικό χάος, ουδέποτε βέβαια το θεώρησε αυτό ο Μαρξ. Μιλάμε

για σοσιαλισμό, που είναι πιο μπροστά από τον καπιταλισμό, όχι για προδρομικές μορφές, διότι σοσιαλισμός είναι και ο πρωτογενής κομμουνισμός και ο δεσποτικός σοσιαλισμός και ο ασιατικός τρόπος παραγωγής. Κάθε σύστημα, το οποίο καταργεί την ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής, μπορεί κανείς με μια ελαφρότητα ιστορική να το ονομάσει σοσιαλισμό. Όμως ο σοσιαλισμός, για τον οποίο συζητάμε, δεν είναι η μηδενιστική κατάργηση του καπιταλισμού, είναι η διαλεκτική του υπέρβαση, που σημαίνει ότι συμπυκνώνει και αφομοιώνει, για γάναι σοσιαλισμός — διαφορετικά δεν είναι σοσιαλισμός — όλες τις κατακτήσεις του ανθρώπινου πολιτισμού, της κοινωνικής πάλης, των κινήματων, των αγώνων από τα πλαίσια του καπιταλισμού. Και αυτό δεν το λέω εγώ, το λέει ο Μαρξ. Προειδοποίησε ότι η σοσιαλιστική κοινωνία δεν θα είναι απαλλαγμένη από τα μητρικά σημάδια της παλιάς καπιταλιστικής κοινωνίας. Όχι με την έννοια των υπολειμμάτων των αρνητικών.

~~Εννοώ ότι είναι απολύτως σαφές ότι ο Μαρξ~~ και ~~και~~ μη νομίζει κανείς, ότι κάνουμε αγιογραφίες, ότι ο Μαρξ όλα τα πρόβλεψε. Υπάρχουν άλυτοι κόμβοι και αντιφάσεις και αντιθέσεις και σαφή όρια στη σκέψη του.

~~Εννοώ ότι ο Μαρξ, ο οποίος έλεγε ότι ο σοσιαλισμός είναι η~~ για ~~Εννοώ ότι ο Μαρξ, ο οποίος έλεγε ότι ο σοσιαλισμός είναι η~~ Ειδικά το αστικό δίκαιο, ο Μαρξ προειδοποίησε ότι πρέπει να καταργηθεί.

οι αστικές ελευθερίες, το αστικό δίκαιο, οι μηχανισμοί αυτορρύθμισης οικονομικής της κοινωνίας, η αγορά δηλαδή, με ένα νέο βεβαίως περιεχόμενο, πρέπει να αξιοποιηθ~~ούν~~^{ουν} από το νέο σύστημα.

Κι ερχομαι τώρα στις τρεις ιδεολογικές κατηγορίες που έθεσες. Ξεκινώντας από τις διαδικασίες αποξένωσης των εργαζομένων από τα μέσα παραγωγής, από την εξουσία ~~και~~^{την εκμετάλλευση} του ανθρώπου από άνθρωπο, που αναπτύσσεται στις σοσιαλιστικές χώρες, κατά κάποιο τρόπο, ενταφιάσες την κοινωνική ιδιοκτησία, αναφερόμενος στην εμπειρία της Γιουγκοσλαβίας και των άλλων χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού. Το μεγάλο πρόβλημα είναι, ότι δεν είχαμε κοινωνική ιδιοκτησία κυριολεκτικά σ' αυτές τις χώρες. Δεν είναι κοινωνική ιδιοκτησία να πάρουμε την επιχείρηση από τον ιδιοκτήτη καπιταλιστική και να την βάλουμε στον ιδιοκτήτη κράτος. Στην μαρξική λογική, με όλα τα κενά που έχει, ~~στις~~ τις ουτοπίες που έχει, πρέπει να μιλήσουμε για μια κοινωνία ελευθέρων συνεταιρισμένων παραγωγών. Δηλ. οι λειτουργίες του καπιταλιστή, πρέπει να γίνουν πρώτον, λειτουργίες της κοινότητας των εργαζομένων της συγκεκριμένης επιχείρησης. Δεν φτάνει όμως αυτό, γιατί καταλήγουμε σε ομαδικές συντεχνιακές μορφές ιδιοκτησίας, μας χρειάζεται το ομαδικό στοιχείο οπωσδήποτε, που αναπτύχθηκε στην Γιουγκοσλαβία, αλλά χρειάζεται και ο έλεγχος της κοινωνίας μέσω της σχεδιασμένης ρύθμισης, που δεν θα είναι γραφειοκρατική. Αυτό είναι το στοίχημα, το οποίο δεν κερδήθηκε. Αντίθετα, για την Γιουγκοσλαβία βεβαίως έχουμε στοιχεία αυτοδιαχείρισης από τα κάτω, αλλά δεν έχουμε ~~και~~^{δημοκρατία} αυτό αφορά τη σκέψη της Αριστεράς και κάποιους φίλους, που μιλάνε συνέχεια στο όνομα της άμεσης δημοκρατίας. ~~Αυτό είναι το πρόβλημα μόνο η άμεση δημοκρατία. Ότι η κοινωνία αυτή και η ιδιοκτησία αυτή, δεν μπορεί να διοικηθεί μόνο με την άμεση δημοκρατία. Κάποιος πρέπει να διευθύνει από πάνω. Ποιός; Έχει ανάγκες κεντρικής διεύθυνσης. Θα είναι η δημοκρατία ενός αντιπροσωπευτικός θεσμός με ελεύθερες εκλογές; ~~Η~~ ~~θα~~ βγει μια συνισταμένη, ας πούμε, γραφειοκρατική; Όπως στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας. Δηλ. μέσα από τα σπλάχνα της αυτοδιαχείρισης και της άμεσης δημοκρατίας, μπορεί να αναδυθεί η γραφειοκρατία.~~

Επίσης πρέπει να πούμε, ότι όχι μόνο δεν είχαμε κυριολεκτικά κοινωνική ιδιοκτησία, αλλά διαπράχθηκε και το λάθος το ιστορικό,

να υπάρξει μια βιασμένη κατόργηση της ατομικής ιδιοκτησίας. Και, χωρίς πάλι να σημαίνει, ότι ~~.....~~ κάνουμε ~~.....~~ αχιογραφίες, ο ίδιος ο Λένιν, κατάλαβε ότι το απόλυτο, όπως λεί, κρατικό μονοπώλιο οδηγεί σε αδιέξοδο. Η βιασμένη υπερκρατικοποίηση των πάντων, χωρίς αντίστοιχες διαχειριστικές ικανότητες των εργαζομένων και της κοινωνίας, οδηγεί σε γραφειοκρατικά αδιέξοδα. Δεν μπορεί αυτή να είναι η λογική του κομμουνιστικού κινήματος—
Μιλώ ~~.....~~ από ~~.....~~ την πλευρά του κομμουνιστικού κινήματος.

Επίσης το πλάνο. Το γεγονός ότι είχαμε ένα υπερσυγκεντρωτικό γραφειοκρατικό πλάνο, που προσδιόριζε τις λεπτομέρειες, δεν σημαίνει ότι πρέπει να ενταφιάσουμε βεβαίως τον σχεδιασμό. Τι έλειπε από αυτό το πλάνο; Και αυτή την ιδέα πρέπει να ανακαλύψουμε εκ νέου. Έλειπε η στήριξη του στους νόμους της οικονομίας. Και δω είναι η μεγάλη αρρώστια όλης της Αριστεράς. Σ' όλες τις εκδοχές. Από την αριστερίστική, τη ριζοσπαστική αριστερά, ως πούμε, μέχρι τους σοσιαλδημοκράτες και τους κομμουνιστές. Υπάρχει ένας βολонταρισμός βαθύτερα, ένας γιανκώβινισμός, σ' όλες τις εκδοχές της Αριστεράς, όσον αφορά τα οικονομικά ζητήματα. Δηλ. η αγνόηση των νόμων της οικονομίας, η αγνόηση της δομής των συμφερόντων κάθε κοινωνίας, η αγνόηση του κινήτρου και της πρωτοβουλίας, της επιχειρηματικότητας. Αυτό έλειψε. Δεν είναι λόγος όμως για να θάψουμε το σχέδιο. Και νομίζω, ότι ο Κώστας είναι ο τελευταίος, που θα το θάψει. Θα υπάρξουν και άλλες τοποθετήσεις.

Συμφωνώ απολύτως με την αντίληψη του δικαίου που χτύπησε ο Κώστας. Την εργαλειακή αντίληψη του δικαίου, η οποία βεβαίως αναπτύχθηκε στη ΣΕ με ένα βίαιο τρόπο μετά το '25. Μέχρι τότε υπήρξε μια τεραστιά ανάπτυξη της νομικής επιστήμης, της νομικής σκέψης, με συγκρούσεις μεγάλες. Κοποια στιγμή άρχισε να αναπτύσσεται μια ιδεολογία, ~~.....~~, ότι, αφού το κράτος είναι εργατικό εκ προαιμίου, είναι και δίκαιο, είναι νόμιμο. Πρόκειται για μια σατανική παραμόρφωση του μαρξισμού, που δεν υπάρχει στη σκέψη του Μαρξ, χωρίς βεβαίως κι αυτό να τόχει δει με σαφήνεια ο Μαρξ και ο Λένιν. Το κράτος δικαίου χρειάζεται απολύτως στο σοσιαλισμό. Το κράτος δικαίου σ' όλες του τις εκδοχές, ακόμα και στον διαχωρισμό των εξουσιών. Αυτό δεν το λέμε τώρα λόγω των δραματικών ^{εξελίξεων}...εγώ προσωπικά τόχω γράψει σε βιβλίο πριν δέκα χρόνια—
~~.....~~

~~Βεβαίως, ο κ. Κωστός, ο οποίος είναι~~ Βεβαίως ~~ο κ. Κωστός, ο οποίος είναι~~
πριν το κράτος έχει μια απόσταση από την κοινωνία, δεν είναι
υπεράνω υποψίας. Ακόμα και το πιο προχωρημένο δημοκρατικό κράτος,
το ολιγότερο γραφειοκρατικό κράτος δεν είναι υπεράνω υποψίας
χρειάζονται οι δημοκρατικές, οι νομικές εγγυήσεις κλπ.

Από κει και πέρα πολλά θα μπορούσα να πω. Συμφωνώ απολύτως με
το χτύπημα μιας απλουστευτικής λογικής της ταξικής πάλης, που έκανε
ο Κωστός. Βλέπετε δεν υπάρχει καν αυτό το μυθικό υποκείμενο σαν
ένα ενιαίο, συγκροτημένο ^{σχήμα,} που λέγεται εργατική τάξη. Η ίδια η
εργατική τάξη, ^{η εξαρτημένη μισωτή εργασία,} ~~δεν υπάρχει~~. Έχει
εργαζόμενους, οι οποίοι δουλεύουν στους τομείς των νέων τεχνολογιών
με υψηλή ειδίκευση, άλλους με πολύ χαμηλή, άλλους, που δουλεύουν
στο δημόσιο, άλλους στον ιδιωτικό, ^{τομέα,} άλλους με μόνιμη απασχόληση,
άλλους με ευκαιριακή, άλλους με πλήρη, άλλους με μερική, άλλους στον
βιομηχανικό τομέα, άλλους στις υπηρεσίες. Πρέπει να χτυπήσουμε την
απλουστευτική λογική, ~~βλέπετε~~ και την μαζολατρική εκδοχή του
ανθρώπου, και να αναδείξουμε την ιδέα άτομο. Συμφωνώ απολύτως με
τον Κωστό, όμως θα μου επιτρέψετε, παρά το ότι ήδη μακρογόρησα, να
μεταφέρω λίγο τον άξονα της συζήτησης σε μια άλλη θεματολογία, που
θα πάει στο ψητό και των σχέσεων κομμουνιστών - σοσιαλδημοκρατών,
ριζοσπαστών, οικολόγων κλπ. Να απαντήσω στο ερώτημα ~~ποιά~~ ^{ποιά}
Αριστερά. Να μου επιτρέψετε η μακρογωρία να καλυφθεί μετά από
συντομότερες τοποθετήσεις μου.

Ρώτησε ο Τσίπρας, ποιά Αριστερά, ~~βλέπετε~~ ποιά είναι η Αριστερά του
2000. Πιστεύω και νομίζω ότι θα το πιστεύετε όλοι, ότι η Αριστερά
του 2000 θα αντιπροσωπεύει ένα θεμελιακό ριζοσπαστικό
μετασχηματισμό της σημερινής Αριστεράς, που ίσως δεν μπορούν να τον
υποπτευθούν καν οι σημερινοί της πρωταγωνιστές, όσο τολμηρά κι αν
μιλάνε, σε οποιαδήποτε χώρα του κόσμου. Και δεν σας κρύβω, ότι
πολλές φορές αισθανόμαστε όλοι, ότι η Αριστερά, παρά τα μεγάλα
βήματα, που έχει κάνει σ'όλο τον κόσμο, σ' όλες τις εκδοχές,
κομμουνιστική, σοσιαλδημοκρατική, πράσινη, αριστερίστικη,
ριζοσπαστική κλπ, αισθανόμαστε όλοι, ότι σε ένα κόσμο, ο οποίος
είναι καινούργιος, μιλάμε ακόμα με παλιά, ή με αναπαλαιωμένα
σχήματα. Προσωπικά πιστεύω, ότι έχει κλείσει οριστικά ένας
συγκεκριμένος ιστορικός κύκλος και του κομμουνιστικού κινήματος
και της σοσιαλδημοκρατίας. Τονίζω και της σοσιαλδημοκρατίας, διότι

εστιάζεται και πολύ φυσιολογικά, η προσοχή αυτή τη στιγμή στα φαινόμενα κρίσης του κομμουνιστικού κινήματος, λόγω της κατάρρευσης του διοικητικού μοντέλου της Ανατολής, αλλά δεν πρέπει οι σοσιαλδημοκράτες, οι σοσιαλιστές να καταληφθούν από καμία αλαζονεία. Διότι βλέπετε τα προβλήματα είναι μπροστά. Έχουν ηττηθεί σε βασικές χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Μεσαύριο θα έχουμε εκλογές στην Δ. Γερμανία. ~~Αν πιστεύω~~^{νομίζω} κανείς να πιστεύει, ότι θα νικήσουν οι σοσιαλδημοκράτες. Δηλ. έχουμε εδώ και χρόνια μια κρίση του παραδοσιακού σοσιαλδημοκρατικού συμβολαίου.

Θα απαντήσω στις προκλήσεις, που είπε ο Τσίπρας. Η πρώτη, η εξόφθαλμη είναι η κατάρρευση του διοικητικού μοντέλου της Ανατολής, η οποία βεβαίως δεν απαιτεί από τους αριστερούς, από την Αριστερά σε όλες της τις εκδοχές, απλώς να αποκαταστήσει την ευθεία του σοσιαλισμού, ξεπερνώντας την σταλινική τεθλασμένη, απαιτεί μάλλον μια εκ νέου θεμελίωση της θεωρίας, της κουλτούρας, της δομής, της φυσιογνωμίας των κομμάτων της Αριστεράς, σ' όλες τους τις εκδοχές, χωρίς μ' αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχει το νήμα της σύνδεσης με τις καλύτερες στιγμές της σκέψης και της πράξης του παγκόσμιου εργατικού κινήματος, πάλι σ' όλες του τις εκδοχές. Και εάθελα βεβαίως να πω ότι υπάρχουν και γόνιμες προσεγγίσεις από την πλευρά της σοσιαλδημοκρατίας. Ή ακόμα από ρεύματα ριζοσπαστικά, οικολογικά, εξτρεμιστικά ακόμα. Υπάρχουνε στιγμές γόνιμες.

Η δεύτερη πρόκληση νομίζω είναι πολύ σημαντική—όλοι τη νοιώθουμε—είναι το γεγονός, ότι ζούμε σε ένα κόσμο με έντονη αλληλεξάρτηση των χωρών, σ' ένα κόσμο όλο και πιο ενιαίο. Οικουμενικά είναι πολλά προβλήματα. Αυτό τί σημαίνει; Σημαίνει ότι η Αριστερά θα πρέπει την επόμενη δεκαετία όλο και περισσότερο να αρερώνει ένα λόγο με παγκόσμια διάσταση. Σημαίνει ότι η Αριστερά θα πρέπει να βρει ένα διεθνισμό, ο οποίος θα θεμελιώνεται σε προγραμματικές βάσεις, σε προγραμματικές συμμαχίες, και όχι βέβαια γύρω από ένα κέντρο, γύρω από μια ονοματολογία, γύρω από μια ιδεολογία. Επίσης θα πρέπει η Αριστερά να αναφέρεται, έστω κι αν σήμερα έχει μια ουτοπική μορφή το θέμα, σ' αυτό που λέμε παγκόσμια κυβέρνηση, μ' όλο το μεταφορικό νόημα που έχει.

Η τρίτη και ίσως σημαντικότερη πρόκληση, που αντιμετωπίζει κατά τη γνώμη μου η Αριστερά, και πιστεύω οι επόμενοι ομιλητές θα

είναι πολύ αναλυτικοί σ' αυτό, είναι και ειδικοί στο θέμα, που θα είξω τώρα, — πιο ειδικοί από μένα, — είναι η διεθνοποίηση όλων των διαδικασιών στον σύγχρονο κόσμο, διεθνοποίηση οικονομίας, αγοράς, πολιτικής, τρόπου ζωής, πληροφόρησης, ψυχαγωγίας. Τα πάντα διεθνοποιούνται, και αυτή βεβαίως η διεθνοποίηση συνδέεται πρώτα απ' όλα με την αναδιάρθρωση της παραγωγής, με την έκρηξη των νέων τεχνολογιών. Τί σημαίνει αυτό για την Αριστερά; Σημαίνει, ότι δεν είναι δυνατόν η Αριστερά να έχει ως αποκλειστικό σημείο αναφοράς των αγώνων της, το εθνικό κράτος. Η μάχη αυτή είναι χαμένη απο χέρι. Δεν μπορεί δηλαδή να ξοδεύει τις δυνάμεις της σε μια ανώφελη, αποκλειστική υπεράσπιση μιας παραδοσιακής εκδοχής της εθνικής κυριαρχίας, προσέξτε παραδοσιακής, όχι γενικά να βγει απο το πεδίο της το πρόβλημα της εθνικής κυριαρχίας. Μιας παραδοσιακής εκδοχής της εθνικής κυριαρχίας, απο την οποία θα οδηγούνταν στο να κάνει κλεφτοπόλεμο στις διαδικασίες διεθνοποίησης και ολοκλήρωσης στον σύγχρονο κόσμο. Δηλαδή τί. Να κοιτάξει πως θα την καθυστερήσει τη διεθνοποίηση, πως θα την μπλοκάρει απο δω κι απο κει τεχνητά, ή να ανακόψει την πορεία προς αυτήν; Αυτή η μάχη είναι χαμένη 100%. Οδηγεί σε ανώφελες κινήσεις, σε χρεωκοπία. Είναι σαφές λοιπόν ότι η Αριστερά αντιμετωπίζει την πρόκληση, ότι τα εθνικά μέσα πολιτικής μειώνονται κατά κάποιο τρόπο. Μειώνεται αυτό το πεδίο, χωρίς βεβαίως να καταργείται, προς Θεού.

Τί σημαίνει προγραμματικά; Να πω μια απλουστευτική σκέψη. Ας πάρουμε ~~το~~ το κοινό πρόγραμμα σοσιαλιστών - κομμουνιστών της Γαλλίας της εποχής εκείνης, που κατά κάποιο τρόπο αποτέλεσε και ~~το~~ το πρότυπο της προσέγγισης κομμουνιστών, ριζοσπαστών, σοσιαλιστών σε πολλές χώρες. Ποιά ήταν η κεντρική ιδέα; Αφού ζούμε σ' αυτό που λεγεται κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός ή κρατικός καπιταλισμός, αμα πάρουμε το κράτος, ~~το~~ κάνουμε ένα πακέτο απο εθνικοποιήσεις, ήδη έχουμε μοχλούς αρκετούς για προσανατολίσουμε την οικονομία και την κοινωνία σε νέους δρόμους. Αλλά πρώτον το πουλάκι έχει πετάξει, το κράτος δεν ελέγχει όλες τις αποφάσεις. Δεύτερον πάμε να κάνουμε μια εθνικοποίηση ~~το~~ — βεβαίως δεν ισχυρίζομαι ότι καταργούνται οι εθνικοποιήσεις, — αλλά ας πούμε ότι θέλουμε να εθνικοποιήσουμε μια πολυεθνική επιχείρηση, ονόματα δεν λέω. Δεν είναι εύκολο έτσι αβασάνιστα να το κάνουμε αυτό. Θα σκεφτούμε: Αυτή η εθνικοποίηση θα μου κλείσει το δρόμο

προς την διεθνοποίηση, θα μου τον ανακόψει, ή μπορώ να αξιοποιήσω με όρους με κοινωνικό έλεγχο αυτή την υπόθεση. Επίσης θέλω να εθνικοποιήσω μια επιχείρηση. Αυτό θα ήταν πολύ απλό, αν ήμουν στον 19ο αιώνα ή πριν 20 χρόνια. Όμως για να εθνικοποιήσω μια παραγωγική μονάδα, πρέπει να σκεφτώ, ότι δεν παίζει ρόλο εδώ μόνο η παραγωγή, παίζει και το μάρκετινγκ και το εμπορικό δίκτυο των πωλήσεων και οι διεθνείς δεσμοί, οι διακλαδώσεις οι υπόλοιπες. Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι δημιουργούνται τεράστια και νέα προγραμματικά προβλήματα για την Αριστερά. Αυτό φαίνεται πολύ καθαρά, αν πάμε στο πεδίο της Κοινότητας. Δεν μπορεί η Αριστερά να αφήσει να είναι η μοναδική υπερεθνική δομή στα πλαίσια της Κοινότητας, η πολυεθνική επιχείρηση. Και η γραφειοκρατική εκτελεστική επιτροπή. Ή λημε σαν αριστεροί, κοινωνικός έλεγχος. Μπορούμε να τον περιορίσουμε στην εθνική διάσταση; Είναι χαμένη μάχη. Ή έχει μια σημαντική αξία, αλλά περιορισμένη. Πρέπει να σκεφτούμε λοιπόν, τί σημαίνει δημόσια παρέμβαση, τί σημαίνει κοινωνικός έλεγχος σε επίπεδο Κοινότητας. Να λοιπόν η Αριστερά, που καλείται, να μιλήσει για υπερεθνικούς θεσμούς. Για να κάνει παρέμβαση, για να πιεσει, για να μπορέσει η πίεση των κινημάτων, οι συσχετισμοί οι ταξικοί να αποτυπωθούν στις πολιτικές. Πρέπει επομένως η Αριστερά του 2000 να γίνει πρωταγωνιστής για νέους θεσμούς ανοιχτούς στις μάζες, στον κοινωνικό έλεγχο, στο δημοκρατικό έλεγχο και να μην αφήσει ανεξέλεγκτες τις συντηρητικές δυνάμεις και το πολυεθνικό κεφάλαιο να διαμορφώσουν την εικόνα της Ευρώπης, πολύ περισσότερο που πάμε προς τον κοινό ευρωπαϊκό σπίτι. Αλλά, να διαμορφώσω υπερεθνικούς θεσμούς, να κάνω πολιτικές ευρωπαϊκές, σημαίνει να έχω βάρος πολιτικό. Έρχομαστε στην άλλη ιδέα, της σύγκλισης, της συνεργασίας όλων των αριστερών προοδευτικών δυνάμεων, σε όλες τους τις εκδοχές. Κομμουνιστές, αριστεροί σοσιαλιστές, πράσινοι, άλλα κινήματα ενδεχόμενα κλπ.

Περνώ σε κάτι άλλο, που συνδέεται μ' αυτό, που είπε ο Κώστας, τον κρατικισμό. Δεν έχουμε ~~πλέον~~ την κρίση του κρατικισμού ^{μόνο} στις Ανατολικές χώρες, στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού. Η κρίση του κρατικισμού και μάλιστα με εντυπωσιακό τρόπο, ξετυλίγεται στις χώρες τις καπιταλιστικές. Έχουμε κρίση του κρατικισμού στην οικονομία και στην κοινωνική πολιτική. Δηλ. σε μια εποχή, που απαιτεί ταχύτατες αναδιαρθρώσεις, αναπροσαρμογές λόγω των νέων

τεχνολογιών, που απαιτεί ευελυσία της παραγωγικής και της διευθυντικής δομής, οι φασκίες της ξεπερασμένης γραφειοκρατικής αστικής ρύθμισης, με την οποία συνδέθηκε πρωτίστως το σοσιαλδημοκρατικό συμβόλαιο, οι μορφές αυτές, οι φασκίες κυριαρχικά, δεν μπορούν να αντιστοιχήσουν στις σημερινές ανάγκες των παραγωγικών δυνάμεων και της κοινωνίας. Τόπισαν το μήνυμά οι συντηρητικοί πριν από μας, με επιτυχία, και οργάνωσαν μια τρομερή επίθεση. Προωθώντας ένα συντηρητικό εκσυγχρονισμό, μια αναδιάρθρωση συντηρητικού τύπου — και αυτό είναι το παράξενο. Οικοδομώντας συμμαχίες και με λαϊκά στρώματα. Και με δυνάμεις της εργατικής τάξης. Καταλαβαίνουμε λοιπόν, ότι η κρίση αυτή του κρατικισμού στον καπιταλισμό υπαγορεύει στις αριστερές προοδευτικές δυνάμεις, να δείξουν την ικανότητα, να διερευνούν ένα πείραμα αριστερού εκσυγχρονισμού, αναδιάρθρωσης, που να αντιστοιχεί στις ανάγκες του κόσμου της δουλιάς, της οικολογίας, τις ανάγκες για πέρασμα σε μια άλλη κοινωνία ελευθερίας, ισότητας, κοινωνικής δικαιοσύνης. Πρωταγωνιστές λοιπόν σε ένα εκσυγχρονισμό αριστερό. Αυτή θα πρέπει να είναι η Αριστερά του 2000.

Αντιμετωπίζουμε την έκρηξη των νέων τεχνολογιών. Ξεπρνιέται αυτό που λέμε φορντικό μοντέλο της παραγωγικής διαδικασίας, αλλάζει το εργασιακό, το παραγωγικό μοντέλο, αλλάζει η ίδια η εργατική τάξη, αλλάζουν τρόποι ζωής, αναπτύσσονται νέες ανάγκες, νέες ευαισθησίες, ακόμα και νέες αξίες. ~~Αυτός~~^{Π.χ.} στους τομείς των νέων τεχνολογιών δεν ενδιαφέρει τον εργαζόμενο πόσο μεροκάματο θα πάρει, αλλά πόσο θα είναι δημιουργική η δουλιά του, τί συμμετοχή έχει, τί επιχειρηματική πρωτοβουλία θα έχει. Αναπτύσσονται λοιπόν νέες αξίες, νέες ανάγκες, που πρέπει να εκφράσει η Αριστερά. Στο βασμό, που δεν τις εκφράζει, έχουμε σήμερα μια αυξανόμενη κρίση εκπροσώπησης επειδή ακριβώς η Αριστερά δεν μπορεί να απαντήσει σ' αυτές τις νέες ανάγκες.

~~Εννοώ~~ Μίλησα για τον κρατικισμό και παρέλειψα την κρίση του κράτους πρόνοιας, το οποίο βεβαίως αποτελεί μια σημαντική κατάκτηση, αποτελεί την καρδιά του σοσιαλδημοκρατικού συμβολαίου. Έχουμε κρίση του κράτους πρόνοιας, όχι μόνο επειδή υποχρηματοδοτείται, είναι γεγονός αυτό, αλλά και δομικά είναι γραφειοκρατικό, βασίζεται στην ισοπέδωση, δεν δίνει ελευθερία επιλογής, περιορίζει δηλαδή την δυνατότητα των επιλογών. Πρέπει

επομένως να περάσουμε σε νέες ιδέες και στην κοινωνική πολιτική σαν Αριστερά του 2000, που να συνδυάζουν την κοινωνική ασφάλεια, την ανθρώπινη αλληλεγγύη, με την ελεύθερη ατομική επιλογή. Να δημιουργήσουμε νέες συλλογικότητες στον τομέα της ασφάλειας. Υπάρχουν εδώ καινούργιες ιδέες. Πάντως πρέπει να βγούμε έξω από τα όρια του γραφειοκρατικού κράτους πρόνοιας, κρατώντας βεβαίως ότι αποτελεί κατάκτηση.

Εχουμε την έκρηξη των νέων αναγκών που διευρύνουν το πεδίο της πολιτικής. Η Αριστερά των προηγούμενων δεκαετιών, εάλεγα του 19ου αιώνα, — ^{αν και} ~~αλλά~~ η σημερινή Αριστερά πολιτεύεται πολλές φορές με τους όρους του 19ου αιώνα, — προνομιακά της χώρα είχε το χώρο παραγωγής και το χώρο εξουσίας. Σήμερα αναπτύσσονται νέοι χώροι, τους οποίους πρέπει να αγκαλιάσει πολιτικά. Είναι ~~ο~~ η οικολογία, το περιβάλλον, οι ανθρώπινες σχέσεις, η χειραφέτηση της γυναίκας, τα νέα ατομικά δικαιώματα, τα μειονοτικά προβλήματα, ο χώρος του τουρισμού, της ψυχαγωγίας, της πολεοδομίας, της χωροταξίας, νέες ανάγκες, νέες αξίες, νέα κινήματα. Στο βαθμό που δεν τα καλύπτει η Αριστερά, έχουμε κρίση αντιπροσώπευσης. Αρρέπει βεβαίως να αλλάξει θεμελιακά η Αριστερά για να μπορέσει να καλύψει όλες αυτές τις νέες ανάγκες.

~~Υπογράμμισα ότι η Αριστερά πρέπει να αναπτύσσεται και να οργανώνεται σε επίπεδο των~~
~~πρωτογενών τομέων, των τομέων της παραγωγής, των τομέων της διανομής, των τομέων της κατανάλωσης, των τομέων της πολιτικής, των τομέων της κοινωνίας.~~

ΤΣΙΜΑΣ: Είμαι κι εγώ ίσως, είναι και οι ακροατές ολίγον ανεκτικοί σ' αυτές τις πρώτες τοποθετήσεις, που είναι φυσικό να είναι λίγο μακρύτερες. Πιστεύω ότι στην πορεία της συζήτησης και με τον διάλογο, που θα αναπτυχθεί και τις αντιπροσθεσεις των απόψεων, θα κρατηθεί το ίδιο ενδιαφέρον, που έχουμε σ' αυτές τις αρχικές τοποθετήσεις. Το αρχικό ερώτημα, που τέθηκε ήταν ποιές είναι οι νέες προκλήσεις στις οποίες πρέπει να απαντήσει η Αριστερά, και με βάση αυτές τις απαντήσεις να διαμορφώσει ένα νέο πρόσωπο της Αριστεράς στη δεκαετία του '90, έχει δώσει την απάντησή του ο κ. Σημίτης, τη δική του απάντηση ο κ. Ανδρουλάκης, περιμένουμε την απάντηση του κ. Γιάνναρου.

ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ: Πριν απαντήσω στο ερώτημα θα ήθελα να κάνω μια παρατήρηση για κάποια άλλα θέματα που τέθηκαν εδώ, κυρίως από τον κ. Σημίτη. Εχω την γνώμη όπως εξελίχτη, ^{ότι:} η ανάπτυξη του μαρξισμού δεν

είναι τα τοιούτα, έτσι κι η αντιμετώπισή του δεν είναι η απομόνωση μερικών φράσεων, που, μέσα στη μαρξιστική ανάλυση, παίζουν ένα πολύ συγκεκριμένο ρόλο. Θέλω να πω, ότι είναι ισχυρή η επιρροή του Χεγκελ στην μαρξιστική ανάλυση. Αυτή η αρνήση της άρνησης πάντα φαίνεται σε όλες τις αναλύσεις του Μαρξ και τις καταλήξεις του. Ήταν της μόδας άλλωστε την εποχή, που έγραφε ο Μαρξ το έργο του. Έτσι ο Μαρξ μιλούσε για το τέλος της πολιτικής οικονομίας. Κι όλο του το έργο είναι η ανάπτυξη της πολιτικής οικονομίας. Μιλούσε για το τέλος της φιλοσοφίας, μιλούσε για το τέλος του δικαίου. Αν πάρει κανείς κατά γράμμα αυτές τις διατυπώσεις, βεβαίως δεν μπορεί να ερμηνεύσει σωστά το πνεύμα των όσων έγραφε ο Μαρξ εκείνη την εποχή και ό,τι βλέπουμε να αναπτύσσεται στο Κεφάλαιο με πληρότητα. Θέλω να πω δηλ. ότι δεν μπορούμε να σταθούμε σε μερικές ακραίες διατυπώσεις για να αντιμετωπίσουμε ή να εκτιμήσουμε την ανάλυση του Μαρξ. Μιλώ πάντα για ανάλυση κι όχι για διδασκαλία ή για θεωρία. Νομίζω ότι είναι μια προσφορά σε ένα ορισμένο επίπεδο για κάποια συγκεκριμένα πράγματα.

Μ'αυτή την παρατήρηση θα ήθελα να τελειώσω αυτό το θέμα και να περιορίσω περισσότερο τη δική μου παρέμβαση στο ερώτημα που ετέθη στην αρχή της συζήτησης. Ποιά Άριστερά σήμερα. Για να απαντήσει κανείς σ'αυτό το ερώτημα θα πρέπει να δει την εποχή μας λιγάκι. Τί είναι η εποχή μας. Προς τα πού αλλάζει και τί αλλάζει. Ποιές είναι οι αντιφάσεις αυτής της καινούργιας εποχής. Και μετά να προσπαθήσει να προσδιορίσει τους στόχους της Άριστεράς μέσα σ'αυτές τις νέες συνθήκες και νέες πραγματικότητες, που έχουν δημιουργηθεί. Νομίζω ότι τα αφετηριακά στοιχεία για μια ανάλυση πρέπει να είναι τα εξής:

Το πρώτο είναι τί σημαίνει τεχνολογία, σύγχρονη τεχνολογία. Τί σημαίνει αυτή η φοβερή τεχνολογική αλλαγή που γίνεται τώρα. Τί επιπτώσεις έχει στις αντιφάσεις της σημερινής κοινωνίας και πώς επηρεάζει αυτές τις αντιφάσεις και επομένως και τις κοινωνικές εξελίξεις. Έχουν αναφερθεί μερικά στοιχεία εδώ-δεν θα μακρολογώ-σ'αυτά θα ήθελα απλώς να απομονώσω δυο πράγματα. Το ένα είναι ότι εκείνος ο παραδοσιακός τρόπος παραγωγής, η γραμμή του Τεύλορ, το φορντικό μοντέλο κλπ έχουν πια υπονομευθεί.

Η μαζική παραγωγή, με τις μάζες των ανειδίκευτων προλεταρίων, που επαναλάμβαναν κάποιες κινήσεις εξυπηρετώντας τις κινήσεις μιας μηχανής, δεν είναι η σημερινή πραγματικότητα. Αντίστροφα ο παραγωγός σήμερα έχει να παίξει έναν άλλο ρόλο μέσα στη παραγωγική διαδικασία. Αυτό έχει μεγάλη σημασία και πρέπει να το αναλύσουμε στη συνέχεια, το αναφέρω απλώς τώρα, και πρέπει να το συνδέσουμε στη συνέχεια με τους στόχους, που πρέπει να θέσει η Αριστερά. Διότι αυτή η μεγάλη μεταβολή, νομίζω ότι, επηρεάζει και τις κοινωνικές σχέσεις σήμερα, το ρόλο του παραγωγού στην παραγωγή, τις κοινωνικές σχέσεις. Ακόμα επηρεάζει και θα επηρεάσει αποφασιστικά και την ιδιοκτησία και τις μορφές της ιδιοκτησίας.

Η δεύτερη μεγάλη μεταβολή, που γίνεται από τη νέα τεχνολογία, είναι ότι δημιουργεί οικουμενικά προβλήματα. Ο κόσμος, που ζούμε, είναι ^{να} ένα ενιαίο σύνολο. Τα προβλήματα, που γεννιούνται είναι ενιαία κι έχουν παγκόσμιο χαρακτήρα. Κι αυτό επίσης τροποποιεί και τις κοινωνικές σχέσεις και το πεδίο, πάνω στο οποίο διεξάγεται η πολιτική και κοινωνική πάλη τώρα. Αυτό λοιπόν είναι το ένα στοιχείο, που πρέπει να απομονώσουμε και να δούμε, πώς επηρεάζει τις εξελίξεις κι επομένως πώς επηρεάζει τις αντιφάσεις και επομένως πώς η Αριστερά, μέσα σ' αυτή την πολυπλοκότητα των σημερινών προβλημάτων, μπορεί να προσδιορίσει τους δικούς της τους στόχους.

Το δεύτερο στοιχείο στο οποίο θα ήθελα να σταθώ, είναι τί πραγματικά έγινε στις χώρες της Α.Ευρώπης. Αυτό δεν μπορούμε να το περνάμε με μια φράση. Κατέρρευσαν τα καθεστώτα της Ανατολικής Ευρώπης. Αυτό πρέπει να το αναλύσουμε στο βάθος του. Τί πραγματικά κατέρρευσε στην Ανατολική Ευρώπη. Νομίζω ότι κατέρρευσε ένα συγκεκριμένο σύστημα. Κατέρρευσε με παταγώδη τρόπο. Και αυτό αντανakλά το μέγεθος της ιστορικής του αποτυχίας. Κατέρρευσε ένα σύστημα, που είχε δύο στοιχεία. Το ένα είναι μια μορφή κοινωνικής οργάνωσης, και το δεύτερο είναι μια μορφή πολιτικής οργάνωσης. Τί είναι κοινωνική οργάνωση. Είναι μια γραφειοκρατική διεύθυνση της οικονομίας, ένας σχεδιασμός λεπτομερειακός των πάντων, όπως ο στρατός, όλα κινούνται όπως ο στρατός με τα 108. Και δεύτερο ένας τρόπος πολιτικής οργάνωσης, που δεν ήτανε απλώς μια εκτροπή σταλινικού τύπου-διαστρέβλωση, που πρέπει να διορθωθεί, αλλά έχει σχέση με κάποιες αφηρητικές προσεγγίσεις του

προβλήματος, που λέγεται δημοκρατία. Διότι έναντι της τυπικής δημοκρατίας, είχε διαμορφωθεί η ιδέα της δικτατορίας του προλεταριάτου, η οποία βεβαίως θα πλούτιζε τις ελευθερίες του ατόμου, αλλά κατέληγε τελικά σε άρνηση των ελευθεριών, σε εξαφάνιση των αντιπροσωπευτικών θεσμών, σε μείωση των δικαιωμάτων και σε πλήρη ισοπέδωση του πολίτη. Έτσι ενώ υπήρξε μια απόπειρα να οικοδομηθεί μια ανθρώπινη κοινωνία, που θα απάλασσε τον άνθρωπο από την αλλοτρίωση, τις αλλοτριώσεις θα έλεγα εγώ, καταλήξαμε στο αντίθετο συμπέρασμα, καταλήξαμε στο αντίθετο αποτέλεσμα. Δηλ. ο παραγωγός να αλλοτριώνεται εξίσου ή περισσότερο από το προϊόν της εργασίας του, μια και δεν μετείχε κατά κανένα τρόπο στη διεύθυνση της παραγωγής και στη διανομή του πλούτου. ^{όλα} ~~αυτά~~ ^{γίνονται,} μέσα από ένα κεντρικό γραφειοκρατικό σύστημα, αποξενωμένο και ανεξέλεγκτο. Δεύτερο, αλλοτριώθηκε ο πολίτης από τις ελευθερίες του και τα πολιτικά του δικαιώματα. Αυτό λοιπόν το συνολικό σύστημα διακυβέρνησης, που αφορούσε και την κοινωνική οργάνωση και την πολιτική συγκρότηση των κοινωνιών αυτών, ήταν — κατά τη γνώμη μου — σε πλήρη αντίθεση με την ουσία του σοσιαλισμού — και αυτό είναι που κατέρρευσε. Αυτό λοιπόν είναι η δεύτερη μεγάλη μεταβολή, που έχει γίνει στον κόσμο στις μέρες μας. Και αυτό επίσης πρέπει σοβαρά να το λαβουμε υπόψη, όταν πρόκειται να προσδιορίσουμε τους στόχους της Αριστεράς σήμερα.

Πέρα απ' αυτό όμως υπάρχουν και κάποιες άλλες μεγάλες εξελίξεις, τις οποίες επίσης πρέπει να εκτιμήσουμε. Δηλ. νομίζω ότι κι ένας σοσιαλδημοκρατικός τύπος οργάνωσης κοινωνικής και αντίστοιχου πολιτικού τρόπου διακυβέρνησης, έχει εξαντλήσει και αυτός τα όρια του. Στην προηγούμενη δεκαετία του '70 είδαμε ότι αυτός ο ~~κεντρικός~~ ^{κεντρικός} ιονισμός μέσα σ' ένα κράτος οδήγησε σε μια δημοσιονομική κρίση, είχε καταλήξει σε μια απρόσωπη γραφειοκρατία καταπιεστική, είχε δημιουργήσει ένα κοινωνικό κράτος, που είχε σαν απόρροια την δημοσιονομική κρίση, αλλά ταυτόχρονα είχε δημιουργήσει και απρόσωπες κοινωνικές υπηρεσίες. Ο πολίτης δηλ. δεν είχε πολλές δυνατότητες επιλογών κι αυτό οπωσδήποτε οδηγούσε σ' έναν ορισμένο τύπο αποξένωσης. Το κοινωνικό αυτό κράτος και η γραφειοκρατία, που το συνόδευε εξάντλησαν τα όρια τους και ουσιαστικά προετοίμασαν την ανάπτυξη του νεοφιλελευθερισμού στον κόσμο.

Η περασμένη δεκαετία ήταν μια περίοδος επελασης του

Νομίζω ότι αυτή είναι η ουσία της νέας εποχής που διανύουμε, η ουσία των αντιφάσεων και οι νέες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Αριστερά.

Πριν τελειώσω θα ήθελα να αποπειρασθώ να δώσω και μια απάντηση σε ένα ερώτημα που έθεσε ο Π.Τσίπρας στην αρχή. Και δεν απαντήθηκε μέχρι τώρα. Ποιά Αριστερά πρέπει ν'αλλάξει. Μια είναι η Αριστερά που πρέπει ν'αλλάξει; Ή μέσα από αυτές τις εμπειρίες όλες οι αριστερές έχουνε τις δικές τους αρνητικές πείρες, και όλες πρέπει να συλλογιστούν. Νομίζω ότι εδώ στην Ελλάδα έχουμε κι μεις μια εμπειρία και μια απόπειρα, που ονομάζεται σοσιαλιστική. Εγώ δεν θελω να γίνω σχολαστικός τώρα και να χαρακτηρίσω, ή να μη χαρακτηρίσω τί έγινε τα τελευταία χρόνια με μια ετικέτα. Πάντως πρέπει να δούμε τί έγινε την τελευταία θετία. Και πώς βγαίνει ο σοσιαλισμός, τα σοσιαλιστικά ιδεώδη, οι επιδιώξεις εν πάση περιπτώσει, για μια κοινωνική μεταβολή μετά την τελευταία θετία. Ενισχύθηκαν; Αδυνάτισαν; Είναι τώρα οι δυνάμεις που αγωνίζονται γι'αυτές τις επιδιώξεις σε ισχυρότερη θέση, σε ενισχυμένη θέση ή αντίστροφα μπορούμε να πούμε ότι υπάρχουν κι εδώ μερικά μεγάλα προβλήματα, που δημιουργήθηκαν και που ενδεχομένως έχουν ^{οδηγήσει} πρόσκαιρα βέβαια, σ'ένα αδυνάτισμα αυτών των δυνάμεων; Άλλοιπν εγώ θα ήθελα να πω ότι δυστυχώς, μερικά από κείνα που βλέπουμε να καταρρέουν με παταγώδη τρόπο μέσα σε ακραίες εφαρμογές στις Ανατολικές χώρες, κι εδώ στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια τα είδαμε ως απόπειρες, ως κάποιες προσπάθειες. Δηλ. κι εδώ είδαμε οι αντιπροσωπευτικοί θεσμοί να αποδυναμώνονται. Κι αυτό ^{θάχει} μεγάλο κόστος. Δεν θέλω να πω πολλές λεπτομέρειες εδώ. ~~Αντιπροσωπευτικοί θεσμοί, όπως το κοινοβούλιο, οι δικαστικές αρχές, κι αυτό να έχει το μέγιστο κόστος που το~~ ζήσαμε είτε με την εκρηκτική μορφή των σκανδάλων που αντιμετωπίσαμε το καλοκαίρι, είτε με άλλα πράγματα, τα οποία οι πολιτικές δυνάμεις, που θα ασχοληθούν να συγκροτήσουν την σύγχρονη ελληνική δημοκρατία και η Αριστερά, που θα θέλει να αναστηλώσει τη σύγχρονη δημοκρατία και να την διευρύνει, θα τα βρουν μπροστά τους. Αντιλήψεις ^{όπως} ~~που ότι~~ "ο σκοπός αγιάζει τα μέσα," που ήτανε η κύρια ιδεολογία σ'αυτές τις κοινωνίες, που οδήγησαν σ'αυτή την παταγώδη αποτυχία, κι εδώ περα δοκιμάστηκαν μ'έναν ορισμένο τρόπο κι οδήγησαν κι εδώ σε τραγικά αποτελέσματα. Είχαμε κι εδώ ένα κοινωνικό κράτος, το οποίο είχε οδηγήσει σε μια

κραυγαλέα, σε μια τρομερή δημοσιονομική κρίση που το βάθος της ακόμα δεν το έχουμε εκτιμήσει και είχε ακόμη κάποιες συνέπειες τις οποίες πρέπει πολύ σοβαρά να δούμε και να τις αναλύσουμε απο αποψη κοινωνική. Διότι εν ονόματι κοινωνικών πολιτικών, ενισχύθηκαν ατομικά εισοδήματα, τα οποία δεν τροφοδοτήθηκαν μόνο απο ελλείμματα, αλλά ενίσχυσαν την ατομικότητα αυτής της κοινωνίας, αντί για την συλλογικότητα και την κοινωνικότητα. Εχουμε στην Ελλάδα πχ αύξηση των δαπανών για τις συγκοινωνίες. Αλλά το κομμάτι που πήγε για τις δημόσιες συγκοινωνίες είναι ελάχιστο. Όλα γίνανε αυτοκίνητα ατομικά κι έτσι αυτό έχει οδηγήσει σ' αυτά τα σδιέξοδα για τα οποία μιλάμε τώρα. Κι αυτό έγινε μέσα απο ενίσχυση εισοδημάτων με πολλούς τρόπους, που έγιναν εν ονόματι των κοινωνικών πολιτικών, που μόνο κοινωνικές πολιτικές δεν ήταν. Υπήρξε ενίσχυση εισοδημάτων πχ, που επιτρέπει σε πολλούς Έλληνες να πηγαίνουν τώρα στην Αγγλία για την υγεία τους, αλλά σύστημα δημόσιας υγείας στην Ελλάδα δεν μπορέσαμε να στηρίξουμε. Άρα και αυτά που λέμε κοινωνικό κράτος, κοινωνικές πολιτικές, και πως μέσα απο τις κοινωνικές πολιτικές μπορούμε να διευρύνουμε το κοινωνικό έναντι του ατομικού, είναι ζητούμενο μετά τις τελευταίες απόπειρες, που οδήγησαν μάλιστα και στα μεγάλα ελλείμματα.

Πριν κλείσω θα ήθελα να διατυπώσω μια ακόμα παρατήρηση. Για την ατομικότητα, τη συλλογικότητα, την κοινωνικότητα. **Τί είναι ο κόσμος που ζούμε;** Η ενίσχυση και ο θρίαμβος του ατόμου πάνω στο σύνολο είναι η ουσία του νεοφιλελευθερισμού; Ή είναι κάτι το αντίστροφο; Κατ' αρχήν πριν απαντήσω σ' αυτό το ερώτημα θα ήθελα να πω ότι ~~επειδή~~ ^{είναι} ο σοσιαλισμός ~~είναι~~ η πλέον ανθρωπιστική ιδεολογία, που επιδιώκει να απελευθερώσει το άτομο. Να απελευθερώσει την προσωπικότητα. Να απελευθερώσει την πρωτοβουλία. Δημιουργώντας τις ίσες ευκαιρίες για όλο τον κόσμο και καταλύοντας την μεγαλύτερη απολυταρχία, που υπάρχει στην κοινωνική οργάνωση, που είναι η ατομική ιδιοκτησία κι ένας αντίστοιχος τρόπος διεύθυνσης της παραγωγής. Συνεπώς ανάμεσα στον σοσιαλισμό και την επιδίωξη για μια κοινωνική οργάνωση και στην ανάπτυξη του ατόμου δεν υπάρχει αντίφαση, ~~ισα-ισα~~ το αντίστροφο συμβαίνει δηλ. μέσα απο αυτές τις πολιτικές μπορεί να απελευθερωθεί το άτομο. Αλλά τα σοσιαλιστικά ιδεώδη πάνε να απελευθερώσουν την προσωπικότητα και προϋποθέτουν ότι μέσα απο την ανάπτυξη της προσωπικότητας που θα έχει ίσες

ευκαιρίες πια, θα είναι αποδοτικότερη η κοινωνική οργάνωση, που θα είναι απαλλαγμένη ασφαλώς από τις γραφειοκρατίες, που είναι καταπιεστικές, που έχουν ένα αποτρόπαιο πρόσωπο και αποδεικνύονται πλέον αναποτελεσματικές.

Και μετά από αυτή την παρατήρηση θα ήθελα να καταλήξω στο κεντρικό μου συμπέρασμα. Ζούμε την εποχή της αρνητικής ανάπτυξης της δημοκρατίας. Ένα σύστημα διεθνών σχέσεων, που στηριζόταν στους δύο πόλους φαίνεται ότι αποδυναμώνεται. Μέσα από κει διαμορφώνονται προϋποθέσεις για ενεργότερη συμμετοχή και των μικρών κρατών στο σύστημα διεθνών σχέσεων. Και μέσα από κει φυσικά και όλων των λαών, ενεργότερο ρόλο όλων των λαών στη διαμόρφωση των διεθνών σχέσεων. Αρα έχουμε εδώ εκδημοκρατισμό των διεθνών σχέσεων-αρα ανάπτυξη της δημοκρατίας. Στο επίπεδο το οικονομικό οι ίδιες οι τεχνολογίες, υπονομεύουν την αυταρχικότητα της παραγωγής, που γνώρισамε. Ενισχύουν τό ρόλο του παραγωγού μέσα σ' αυτές τις διαδικασίες της παραγωγής. Και αναπόδραστα θα ενισχύσουν το ρόλο του παραγωγού στην παραγωγή και κατανομή του πλούτου. Αυτό είναι αναπόφευκτο να γίνει. Αρα κι εδώ έχουμε μια ανάπτυξη της δημοκρατίας στην οικονομία, ανάπτυξη της δημοκρατίας στην παραγωγή, μέσα από την κατάρρευση των γραφειοκρατικών, και αυταρχικών και απολυταρχικών συστημάτων στις χώρες της Αν. Ευρώπης. Και μέσα από την αναποτελεσματικότητα των γραφειοκρατιών, που δημιούργησε η σοσιαλδημοκρατία προβάλλει το αίτημα για την ανάπτυξη της πολιτικής δημοκρατίας παντού. Την ενίσχυση δηλ. των αντιπροσωπευτικών θεσμών και την δημιουργία νέων μορφών άμεσης δημοκρατίας. Ανάπτυξη δημοκρατίας δηλ. στο πολιτικό επίπεδο, με περισσότερα δικαιώματα, με περισσότερες ελευθερίες, με περισσότερη συμμετοχή του κάθε πολίτη στη διακυβέρνηση της χώρας. Ανάπτυξη της δημοκρατίας, που θα φέρει τον πολίτη στο κεντρο των αποφάσεων. Αρα εγώ, αν ήθελα να συνοψιστώ αυτή τη στιγμή την πολιτική της Αριστεράς στην Ελλάδα, θα έλεγα ότι αυτή θα πρέπει νάχει τρεις επιδιώξεις: Να βελτιώσουμε τη θέση της Ελλάδας στον κόσμο. Να βελτιώσουμε τη θέση του παραγωγού στην παραγωγή και διανομή του πλούτου. Να ενισχύσουμε τη θέση του πολίτη στον τρόπο διακυβέρνησης. Αυτό νομίζω ότι είναι η πρόκληση, που αντιμετωπίζει η Αριστερά στις μέρες μας.

ΤΣΙΜΑΣ: Έτσι έχουμε κλείσει ένα πρώτο κύκλο τοποθετήσεων.

απαντήσεων και από τους τρεις σημερινούς συζητητές. Προτείνω να συνεχίσουμε και να κλείσουμε ένα κύκλο θεμάτων έτσι ώστε να είναι ολοκληρωμένος.

~~Εάν θέλουμε να κλείσουμε τον κύκλο αυτόν, πρέπει να έχουμε και την άποψη του κ. Σημιτή.~~
κ. Σημιτή είχατε το προνόμιο να μιλήσετε πρώτος, άρα είχατε και το προνόμιο να ακούσετε τα σχόλια και τις απόψεις των δύο άλλων. Γι' αυτό νομίζω ότι θα ήταν δίκαιο να σας δώσω και πάλι την ευκαιρία ενός υστερόγραφου, μιας παρατήρησης επί των παρατηρήσεων.

ΣΗΜΙΤΗΣ: Πρώτα απ' όλα πρέπει να πω ότι έχω πολύ περισσότερες αμφιβολίες γύρω απ' όλα αυτά τα θέματα, απ' ό,τι έχουν οι δύο άλλοι ομιλητές. Για μένα υπάρχει κάποια σύγχυση, εδώ στις τοποθετήσεις και ~~μεθοδολογικά~~ ^{είναι} πολλά πράγματα αμφίβολα. Ο κ. Ανδρουλάκης χρησιμοποίησε τον όρο "η σταλινική τεθλασμένη" σε σχέση με την "ευθεία του σοσιαλισμού". Εγώ ρωτώ γιατί τεθλασμένη; Ποιά είναι η ευθεία του σοσιαλισμού; Από πού προκύπτει, ποιά είναι η ευθεία και πού την βρίσκουμε; Ο κ. Γιάνναρος είπε ότι κατέρρευσε ένα συγκεκριμένο σύστημα στην Α. Ευρώπη μια πολιτική και κοινωνική οργάνωση και δεν νομίζω ότι το είπε ξεκαθαρά, αλλά χρησιμοποίησε τον όρο ότι ήταν σε πλήρη αντίθεση με την ουσία του σοσιαλισμού. Άρα γι' αυτό κατέρρευσε; Το σύστημα όμως θα έλεγα εγώ, κάθε άλλο παρά παράλογο ήταν, κάθε άλλο παρά αυθαίρετο ήταν. Είχε κτισθεί πάνω σε ορισμένες θεωρητικές προϋποθέσεις, ορισμένες από τις οποίες έειξα και ^{μάλιστα} είχε κτισθεί πολύ λογικό. ~~Πάνω ε'αυτές τις θεωρητικές προϋποθέσεις.~~ Ο συγκεντρωτισμός του κράτους ήταν αποτέλεσμα του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού, που έδωσε στο κόμμα την ορμή, τη δύναμη για να κατακτήσει την εξουσία. Πιστεύω ότι θάπρεπε, ~~αυτή την κατάσταση~~ να συζητήσουμε ή να σκεφτούμε, τί σημαίνει σοσιαλισμός. Σχετίζεται με το ερώτημα, τί σημαίνει Αριστερό. Και θα κάνω μερικές περιορισμένες παρατηρήσεις. Νομίζω η σύγχυση προκύπτει γιατί πολλοί ακόμα, σε συνέχεια της κλασσικής παράδοσης, μεταφέρουν σε σχέση με τον σοσιαλισμό το ^{αντιστοιχεί} ~~αυτή την κατάσταση~~ όραμα της χριστιανοσύνης ~~αυτή την κατάσταση~~, τό όραμα ότι υπάρχει ένας Παράδεισος κι εμείς όλοι θα φτάσουμε σε μια στιγμή στον Παράδεισο. ^{αυτός} Είναι συγκεκριμένος ο Παράδεισος. Είναι συγκεκριμένος ο σοσιαλισμός. Μπορεί να περιγραφεί και υπάρχει μια πορεία μετάβασης, ^{είναι} γινωστός όρος, συνηθισμένος και στην κομμουνιστική

διαφέρει από χώρα σε χώρα, από χρόνο σε χρόνο, από ιστορική περίοδο σε ιστορική περίοδο. ^{διαχρονικά} ~~Πρότυπα δεν υπάρχουν~~, πρότυπα σταθερά παγκόσμιας ισχύος δεν υπάρχουν, ~~και~~ τα πρότυπα ~~αυτά~~ αλλάζουν, είναι πάντα σχετικά. Αυτό ~~ο κ. Ανδρουλάκης~~ δικαιολογεί, τα όσα ανέφερε και ο κ. Ανδρουλάκης και ο κ. Γιάνναρος για τις συγκεκριμένες επιδιώξεις της Αριστεράς σήμερα και στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Μόνο μέσα σ' αυτό το μεσοδολογικό πλαίσιο εξηγείται, γιατί η Αριστερά πρέπει να ^{έχει τις συγκεκριμένες επιδιώξεις} ~~επιδιώκει αυτά τα πρότυπα~~ στην ^{Ελλάδα} ~~Ελλάδα~~ και στην Ευρώπη. Όπως επιδιώκει και άλλα στην Αφρική στην Ν. Αμερική κι ούτω καθ' εξής.

Πάνω σ' αυτό θα κάνω το εξής σχόλιο. Πιστεύω ότι υπάρχουν τρεις βασικοί κύκλοι προβλημάτων στις σύγχρονες αναπτυγμένες κοινωνίες. Ο ένας κύκλος προβλημάτων αφορά τη διανομή του εγχώριου προϊόντος, είναι συνδυασμένος με την ταξική αντιπαράθεση και τις κρατικές παρεμβάσεις για την αποτροπή των δυσλειτουργιών της αγοράς. Είναι προβλήματα, τα οποία σχετίζονται με το κράτος πρόνοιας. ~~Ο ένας κύκλος.~~ Ο δεύτερος κύκλος αφορά θέματα ^{και πως} σχέσεων με την κρατική εξουσία. Οι σχέσεις κράτους - πολίτη, το πόσο ελέγχεται αυτή η εξουσία, το πόσο ^{και πως} ~~ελέγχονται~~ όλες οι κοινωνικές εξουσίες. Πρώτος κύκλος διανομή του προϊόντος, δεύτερος κύκλος ο έλεγχος της εξουσίας. ~~Και τρίτον,~~ ^{πώς} ~~Ο~~ τρίτος κύκλος έχει επίκεντρο ^{τις} διαφορές σχετικά με το πολιτισμικό και κοινωνικό περιβάλλον, τον τρόπο ζωής, την κατοχύρωση ικανοποιητικών συνθηκών ζωής, ~~τα~~ πολιτιστικά, πολιτισμικά πρότυπα, την ποιότητα ζωής. Σ' αυτούς τους τρεις κύκλους γίνονται οι αντιπαράθεσεις, και σ' αυτούς τους τρεις κύκλους - συμφωνώ με όσα λέχτηκαν - πρέπει η Αριστερά να επιδιώκει την περισσότερη ελευθερία, περισσότερη δημοκρατία, περισσότερη κοινωνική δικαιοσύνη, περισσότερη κοινωνική αλληλεγγύη. Αυτές είναι βασικές αξίες. Πρέπει να επιδιώκει τη διεύρυνση των δυνατοτήτων για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου, μορφές ζωής με λιγότερη αλλοτρίωση, εκμετάλλευση και καταπίεση. Πρέπει να επιδιώκει την επέκταση των ρυθμίσεων που σχετίζονται με το κράτος πρόνοιας, και ^{πώς} ~~επίσης~~ πρέπει να επιδιώκει ~~και σημαντικό - ίσως για πολλούς παράδοξα - το οικονομικό σύστημα,~~ με τις όποιες μορφές παίρνει, με τα μέσα, που χρησιμοποιούμε, να λειτουργεί αποδοτικά, για να δημιουργεί τις προϋποθέσεις ευημερίας. Αυτοί ^{πρέπει να} ~~είναι~~ οι στόχοι κατά τη γνώμη μου. Ταυτίζονται

περίπου με αυτά που λέχθηκαν, ^Α αλλά για να τους καταλάβουμε καλά, πιστεύω ότι πρέπει να ξεκαθαρίσουμε την μεθοδολογική προϋπόθεση ότι υπάρχει πάντα σχετικότητα, ^{δηλαδή} ~~είναι~~ πάντα μεταβλητή, υπάρχει πάντα η ανάγκη της προσαρμογής. Και αυτό θα ήταν και πολύ χρήσιμο για τη σύγχρονη ελληνική πολιτική συγκυρία, γιατί πολλές φορές μας ταλαιπωρούν κάποιοι δογματισμοί, τους οποίους σερνουμε μαζί μας, και δεν μπορούμε να δούμε πότε είναι κάτι σωστό και πότε δεν είναι. Κάτι που ήταν το 1945 ή '50 σωστό, μπορεί να μην είναι πια σήμερα, όπως κάτι που είναι σήμερα σωστό, μπορεί να μην είναι αύριο σωστό. Αυτό ως σχόλιο.

ΤΣΙΜΑΣ: κ.Σημίτη ευχαριστώ. Έχω μερικά ερωτήματα που προκύψαν απ'αυτές τις τοποθετήσεις σας και θα ήθελα να αρχίσω να τα βέτω και να σας ζητώ να τα απαντήσετε. Βέβαια τα ερωτήματα θα μπορούσαν να επιδέχονται και πολύωρες απαντήσεις. Εγώ θα σας παρακαλέσω να είστε σύντομοι, έτσι ώστε να κυλήσει η συζήτηση. Νομίζω ότι δεν θα πρέπει να βιαστούμε να αναζητήσουμε τις συγκλίσεις ή τις αποκλίσεις, είναι ήδη φανερές οι γραμμές της σκέψης. Ένα ερώτημα που προκύπτει. ~~Μας πες πώς κατά τη γνώμη σου θα μπορούσε να γίνει η αντιμετώπιση της κρίσης των κοινωνιών του υπαρκτού σοσιαλισμού, ένα ερώτημα, που ζητάει απάντηση και θα ήθελα την όσο γίνεται επιγραμματική απάντησή σας, είναι εάν αυτές οι κοινωνίες ήταν σοσιαλιστικές. Εάν ήταν σοσιαλισμός η εμπειρία της Ανατολικής Ευρώπης, και τί σοσιαλισμός, αν ήταν. Αυτό είναι το ερώτημα. κ.Σημίτη, αφού έχετε τον λόγο, θα ήθελα την απάντησή σας.~~ Επειδή και οι τρεις αναφεραθήκατε στην εμπειρία της κρίσης των κοινωνιών του υπαρκτού σοσιαλισμού, ένα ερώτημα, που ζητάει απάντηση και θα ήθελα την όσο γίνεται επιγραμματική απάντησή σας, είναι εάν αυτές οι κοινωνίες ήταν σοσιαλιστικές. Εάν ήταν σοσιαλισμός η εμπειρία της Ανατολικής Ευρώπης, και τί σοσιαλισμός, αν ήταν. Αυτό είναι το ερώτημα. κ.Σημίτη, αφού έχετε τον λόγο, θα ήθελα την απάντησή σας.

ΣΗΜΙΤΗΣ: Θα εκμεταλλευτώ την πρότασή σας, να είμαι επιγραμματικός. Το ερώτημα είναι πράγματι δύσκολο. Εάν σοσιαλισμός, όπως είπα, είναι η επιδίωξη ορισμένων αξιών, για περισσότερη ελευθερία, δημοκρατία, ισότητα, ανάπτυξη του ατόμου κλπ, αναμφισβήτητα οι κοινωνίες αυτές προώθησαν αυτές τις αξίες. Δεν έχουμε παρά να σκεφτούμε πολύ απλά, τί ήταν ~~αυτή~~ η Ρωσία η τσαρική το 1917, και τί είναι η ΣΕ σήμερα. Δεν χρειάζεται πολύ συζήτηση ότι υπάρχει μια τεράστια εξέλιξη. Ποιό είναι το λάθος του συστήματος; Νομίζω, κι εκεί χρειάζεται έρευνα, ότι το σύστημα, όπως δημιουργήθηκε, ήταν κλειστό. Δηλ. οι αρχές οργάνωσης και στην οικονομία, και στην κοινωνία και στην πολιτική, δεν επιτρέπουνε την προσαρμογή του και την εξέλιξή του. Και έκανε μεν το πρώτο

άλμα προς τις αξίες αυτές, ~~ήμας θέλετε, πείτε το~~, προχώρησε τον σοσιαλισμό, αναμφισβήτητο. Αλλά, αφού έκανε αυτό το πρώτο άλμα, βρέθηκε μπροστά στο φράγμα, που έβαζε η ίδια η οργάνωσή του, και ~~που~~ δεν μπορούσε ^{να ξεπεράσει} ~~αυτά τα φράγματα~~. Και γι' αυτό κατέρρευσε. Απομένει το ερώτημα είναι, πώς δημιουργούμε ~~αυτά~~ ανοιχτά συστήματα. ~~Ο~~ ^Ο καπιταλισμός έχει αυτή την ιδιότητα, ~~αυτά~~ το μεγάλο του προτέρημα είναι, ότι είναι ένα ανοιχτό σύστημα με δυνατότητες προσαρμογής. Ο καπιταλισμός είναι ανοιχτό σύστημα βέβαια σε συνάρτηση με την δημοκρατία.

~~Όχι, θα απαντήσω γενικά, ήταν ή δεν ήταν, προέβλεπαν όμως ορισμένες αξίες, αναμφισβήτητο, που είναι οι αξίες του σοσιαλισμού.~~

ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ: Το ερώτημα όπως τίθεται δεν νομίζω ότι μας βοηθάει πάρα πολύ. Αλλά παρ' όλα αυτά εγώ θα απαντήσω σ' αυτό το ερώτημα. Και ήθελα να κάνω μια διευκρίνιση. Εγώ συμφωνώ, με όσα είπε πριν από λίγο ο κ. Σημίτης ότι σοσιαλισμός δεν είναι ένα σύστημα ή ένα συγκεκριμένο όραμα, το οποίο μπορεί να το περιγράψεις με ακρίβεια. Είναι μια διαδικασία. Μια διαρκής διαδικασία. Που προχωρεί προς την κατάκτηση της απελευθέρωσης του ανθρώπου, της μεγαλύτερης δυνατής. Αρα δεν έχουμε ένα πρότυπο, με το οποίο μπορούμε να συγκρίνουμε αυτή την κοινωνία. Πρέπει να δούμε τί γινόταν μέσα σ' αυτές τις κοινωνίες, και αν εκείνο, που εξελισσόταν στο εσωτερικό εκείνων των κοινωνιών, έφερνε πιο κοντά τις κοινωνίες αυτές με τα σοσιαλιστικά ιδεώδη. Εγώ, να σας πω την αλήθεια, δεν έχω κανένα διαταγμό να πω τούτο: Ότι παρ' ό,τι με την κρατικοποίηση των μέσων παραγωγής θεωρητικά δημιουργείται η δυνατότητα εκεί πέρα να προχωρήσει η ανάπτυξη μιας κοινωνίας πιο ελεύθερης, που θα την έφερνε κοντά στα σοσιαλιστικά ιδεώδη, αυτό δεν έγινε. Δεν είχαμε εκεί διαδικασίες απελευθέρωσης από την οικονομική, πολιτική κλπ αλλοτρίωση. Απεναντίας είχαμε νέες μορφές αλλοτρίωσης, αποτρόπαιες μερικές φορές, - που πήραν φοβερές μορφές και φοβερές παραξύναιες, και επομένως, νομίζω, ότι εκείνο, που πραγματικά συντελούνταν στο εσωτερικό αυτών των κοινωνιών, δεν είχε μεγάλη σχέση με τον ουμανιστικό χαρακτήρα του σοσιαλισμού, και μ' αυτή τη διαρκή διαδικασία απελευθέρωσης του ατόμου από οποιονδήποτε καταναγκασμό.

ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ: Ξέρετε, υπο το κράτος της καταρρευσης και των εντυπώσεων, κλείνουμε όλοι μας προς τον δογματισμό. Δηλ. προς τις

δηλώσεις ναι ή όχι κλπ. Ήθελα κι εγώ πάντως να πω, διότι έχει τεράστια μεθοδολογική αξία το θέμα, που έθεσε ο Κώστας Σημίτης, αν δηλ. υπάρχει κάποια τελεολογία στον μαρξισμό. Θα λέγα ότι υπάρχει κάποιο σπέρμα μιας ουτοπίας. Η οποία δεν επιβεβαιώνεται, θα το επιβεβαιώσει η ιστορία. Πολλές φορές η προσέγγιση προς μια νέα κοινωνία, κομμουνιστική κλπ. είναι μια μεγαλοφυής διαίσθηση, η οποία βασίζεται όμως σε κάποιες αντικειμενικές τάσεις της κοινωνίας. Υπάρχουν γενικά στις θεωρίες όλου του 19ου αιώνα, έντονα τελεολογικά στοιχεία. Το τέλος. Ο χριστιανισμός. Η φιλοσοφία. Το τέλος. Ακριβώς αυτό το τέλος ήθελε να χτυπήσει ο Μαρξ. Αυτήν την τελεολογία. Στα ώριμά του έργα ξεφεύγει απ' αυτή τη λογική. Και προειδοποιεί, έχει τεράστια μεθοδολογική αξία, ότι ο κομμουνισμός, ο σοσιαλισμός δεν μπορεί να είναι ένα ιδανικό, ένα πρότυπο, δηλαδή, μια ιδεατή κατάσταση, είναι όπως είπαν οι προηγούμενοι ομιλητές μια διαδικασία, μια κίνηση, που καταργεί την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων. Δηλ. το τί θα είναι μεθαύριο ο σοσιαλισμός στην Ελλάδα, δεν θα βγει από κανένα μοντέλο, από καμία Αγία Γραφή, ούτε από κανένα μοντέλο, που θα επεξεργαστεί το ΚΚΕ ή η ΕΑΡ ή το οποιοδήποτε άλλο κόμμα κλπ, το οποίο τόχει στην ντουλάπα του στην ναφθαλίνη και περιμένει την πολύτιμη ώρα, που θα πάρει την εξουσία, για να το φορέσει στην κοινωνία. Η μαρξική λογική είναι ότι ο σοσιαλισμός θα είναι πάντα μια διαδικασία, μια διαδικασία συγκεκριμένης απάντησης σε συγκεκριμένες ανάγκες από την πλευρά των αξιών, που οι δύο προηγούμενοι ομιλητές είπαν. Ελευθερία, κοινωνική δικαιοσύνη, ισότητα, ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας. Επομένως, Κώστα, μπορεί να υπηρξε αυτή η δογματική, τελεολογική διαμαρτυρία πολλές φορές του μαρξισμού, όμως αδικούμε τον Μαρξ. Δεν το κάνουμε για να κάνουμε τους δικηγόρους του για όνομα του Θεού, δεν τους έχει κιόλας ανάγκη. Λοιπόν, πάω τώρα στο ίδιο το ερώτημα.

ΣΗΜΙΤΗΣ: Μου επιτρέπεις μια ιστορική αναφορά εδώ για τους ακροατές. Γιατί κοιτάζοντας κάποια χαρτιά, είδα ότι την έκφραση ο σοσιαλισμός είναι μια διαδικασία, την είχε χρησιμοποιήσει πρώτος ο Μπερνσταϊν. Και όπως ξέρετε ο Μπερνσταϊν για την χρησιμοποίηση αυτής της έκφρασης λαιδωρήθηκε από όλους τους κομμουνιστές, τον Λένιν κλπ.

ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ: Θαυμάσια. Λοιπόν θα απαντήσω γι' αυτό. Ο

δεν πρέπει να το χωρίζει τίποτα με τις μάζες, κράτος το οποίο πρέπει να αποσβένεται προς τον μαρσισμό του. Αυτό ξεκινάει και απο ουτοπικές θεωρίες για τον μαρσισμό του κράτους, αλλά είναι μια πραγματικότητα. Εγώ την πιστεύω ακόμα. Φυσικά με ένα τελείως άλλο περιεχόμενο: Ήως δηλ. είναι δυνατόν οι κρατικές λειτουργίες να απορροφηθούν απο τις κοινωνικές, σε μια πολύ μακρά πορεία. — δεν είναι όμως της ώρας. ~~Αν ο μαρσισμός οφείλει να μην υπάρχει~~ Επομένως δεν είναι με αυτή την έννοια ο σοσιαλισμός.

Αλλά θα ήθελα να ρωτήσω: θεωρητικά υπάρχει ένα σύστημα που να λέγεται ο καπιταλισμός, μέσα στην Ιστορία, απλώς έτσι; Καπιταλισμός ήταν και οι κοινωνίες του 18ου αιώνα μετά την επανάσταση τη Γαλλική, καπιταλισμός ήταν και οι μοναρχίες του 19ου αιώνα και ο μεγάλος Βοναπάρτης και ο Μικρός και ο φασισμός ήταν καπιταλισμός, και οι σύγχρονες δυτικές δημοκρατίες. Να το προσωποποιήσω; Καπιταλισμός είναι και ο Νορβέγκα και ο Πινσέτ, αλλά καπιταλισμός είναι και ο Αντρέατι ή ο Κολ. Μπορούμε να τα βάλουμε όλα αυτά στο ίδιο τσουβάλι; Τι θέλω να πω μ' αυτό χωρίζεις, ^{να κάνω συγκρίσεις} οι συγκρίσεις πάντα χωρίζουν. ~~Το θέμα είναι~~ Ότι κάθε σχηματισμός κοινωνικός ζει τη δική του ιστορία. Ή αν θέλετε την προϊστορία. Δεν είναι ώρα για να κάνω θεωρητικές αναλύσεις, ~~αλλά να πω~~, πιστεύω ότι οι κοινωνίες αυτές ανήκουν στην προϊστορία του σοσιαλισμού. Είναι κοινωνίες έντονα μεταβατικές. Κοινωνίες κρατικίστικου σοσιαλισμού, που φέρνουν όχι μόνο τα μητρικά σημάδια της καπιταλιστικής κοινωνίας, απο την οποία βγήκαν και πρέπει να τα φέρνουν, το παμε πριν, αλλά, — εδώ είναι το ατύχημα της ιστορίας, — αλλά η ιστορία αυτή είναι, δεν είναι άλλη, — ότι φέρνουν πάνω τους τα μητρικά σημάδια του ανατολικού δεσποτισμού, των κοινωνιών απο τις οποίες βγήκαν. Αν στη ΣΕ βλέπουμε ένα κράτος να απορροφάει τα πάντα, αυτό βγαίνει και απο την ίδια την ιστορία του ανατολικού δεσποτισμού. ~~Εννοώ~~ Ο Γκράμσι είπε συγκεκριμένα για την ΣΕ, ότι το κράτος είναι το παν, η κοινωνία των πολιτών τίποτα. Αυτό επηρέασε την ίδια την πορεία του σοσιαλισμού.

Θέλω λοιπόν να πω, ότι στις κοινωνίες αυτές αδιαμφισβήτητα αναπτύχθηκαν τάσεις σοσιαλιστικές με την έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης, έστω κι αν έφτανε στον εξισωτισμό, πολλές φορές παραμορφωμένα. Αναπτύχθηκαν φύτρα άμεσης λαϊκής δημοκρατίας, αναπτύχθηκαν αδιαμφισβήτητα τάσεις σοσιαλιστικές, όμως

επικαλυφθηκαν απο τα γραφειοκρατικά στοιχεία. Η επικυριαρχία του γραφειοκρατισμού είναι πολύ ισχυρότερη. Ο ίδιος ο σοσιαλισμός, είναι μια κοινωνία διαρκούς σύγκρουσης. Νέων σοσιαλιστικών στοιχείων με καπιταλιστικά. Παλιών σοσιαλιστικών στοιχείων με νέα. Δηλ. ξεπεράστηκαν κάποιες μορφές σοσιαλιστικών αυθεντικών στοιχείων με γραφειοκρατικά στοιχεία. Είναι αναπόφευκτη η γραφειοκρατία στον σοσιαλισμό, τα σπέρματα της γραφειοκρατίας. Θα υπάρχει απόσπαση της εξουσίας απο την κοινωνία, όσο η κοινωνική ιδιοκτησία δεν είναι πραγματικά πλήρως κοινωνική ιδιοκτησία—και δεν μπορεί να είναι απο την αρχή—θα έχουμε γραφειοκρατία. Το ερώτημα, που πρέπει να λύσουν οι θεωρητικοί και ιστορικοί: Τα σπέρματα αυτά της γραφειοκρατίας, τα οποία γιγαντώθηκαν, οδήγησαν σε ένα γραφειοκρατικό εκφυλισμό, ο οποίος διεβρώσε τις όποιες σοσιαλιστικές βάσεις είχε το σύστημα; Σε ορισμένες χώρες είναι εξόφθαλμο αυτό. Το άλλο όμως ερώτημα, που θα θέσει ένας πολιτικός πια, και αυτοί είμαστε εμείς, είναι: Οι κοινωνίες αυτές, μ' όλα τα αδιέξοδά τους, τις κρίσεις τους, είναι ανοιχτές σε μεταρρύθμιση; Είναι δυνατόν απο τις κοινωνίες αυτές με μεγάλες μεταρρυθμίσεις επαναστατικού τύπου, να οδηγησούμε να ενισχυθούν τα φύτρα του σοσιαλισμού, να οδηγησούμε σε περισσότερη δημοκρατία, περισσότερο σοσιαλισμό; Εγώ λέω ναι! Χωρίς να τόκουμε αυτό στο χέρι. Σε πολλές απ' αυτές τις κοινωνίες, έχει προχωρήσει τόσο ο εκφυλισμός, η απόσπαση της εξουσίας απο την κοινωνία, όπου πραγματικά έχουμε σαρωτικές εξελίξεις, που ίσως ορισμένες απ' αυτές δεν μπορούν να συγκρατηθούν. Σ' αυτό το σημείο είμαι απαισιόδοξος.

ΤΣΙΜΑΣ: Θα ήθελα να αρχίσετε την απάντηση στο επόμενο ερώτημα, που προκύπτει πάλι απο τις τοποθετήσεις σας. Αναφερθήκατε και οι τρεις στην Αριστερά υπο όλες τις εκδοχές της και με όλες τις εκφράσεις της. Και θα ήθελα λοιπόν αυτό το ερώτημα, που, υποψιάζομαι, ότι έχει κι ένα πιο άμεσο πολιτικό ενδιαφέρον, την απάντησή σας. Ο αιώνας αυτός για την Αριστερά στον κόσμο ολόκληρο, στην Ευρώπη ειδικότερα, βαρύνεται απο το λεγόμενο ιστορικό σχίσμα, κομμουνιστών, σοσιαλιστών, σοσιαλδημοκρατών. Ο αιώνας τελειώνει και το ερώτημα είναι, αν στο τέλος του αιώνα, είναι δυνατόν να υπερβούμε αυτό το ιστορικό σχίσμα, που διαίρεσε την ευρωπαϊκή τουλάχιστον αριστερά, στην κομμουνιστική και την σοσιαλιστική της π τ ε ρ υ γ α .

ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ: Ναι, πρέπει να πούμε, ότι το σχίσμα αυτό βέβαια δεν προήλθε από κάποια παρεξήγηση. Και βεβαίως η υπέρβαση του σχίσματος δεν θα προέλθει από το να πούμε εντάξει παραξηγηθήκαμε δίνουμε τα χέρια, πως την πατήσαμε για 100 χρόνια — όλα ήταν ένα λάθος. Σε καμία περίπτωση. Εχει βαθύτερα αίτια αυτό το σχίσμα, που συνδέονται με την ίδια την κοινωνική ανάπτυξη, την ίδια την πορεία του εργατικού κινήματος, το ίδιο το πέρασμα στον 20ο αιώνα. Δεν είναι επομένως μια απλή παρεξήγηση. Τώρα βέβαια θα μπορούσε, να μην έπαιρνε τις δραματικές αυτές μορφές, το σχίσμα αυτό. Και να υπάρξουν οι ακρότητες και από τις δύο πλευρές. Υπήρξαν τέτοιες ακρότητες τρομερές. Δεν θελω να αναφερθώ, να μην ξύσω παλιές πληγές. Ας πούμε σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις, που σκότωσαν επαναστάτες κομμουνιστές. Η σταλινισμός, σοσιαλφασισμός, τα σοσιαλιστικά κόμματα, τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα. Όλα αυτά τα πλήρωσαν οι εργαζόμενοι στην Ευρώπη. Το εργατικό κίνημα βρέθηκε απροετοίμαστο στην επελαση του φασισμού, όπως και σήμερα βρέθηκε πολύ απροετοίμαστο στην επίθεση, χωρίς να κάνω παραλληλισμούς, του νεοσυντηρητισμού. Συζητάμε λοιπόν για υπέρβαση του σχίσματος.

Εγώ θα λέγα, ότι προτού φτάσουμε στην υπέρβαση του σχίσματος, που είναι μια ευχή και μια ιστορική αίσιοδοξία όλων μας, πρέπει να κάνουμε δραστικές κινήσεις κάποιων επανεξετάσεων και των δύο. Ήδη στην πορεία της συζήτησης τις κάναμε, αν προσεξάτε. Ήλ. έτσι άρχισα την απάντησή μου στον Κώστα Σημίτη. Είπα ότι οι σοσιαλδημοκράτες πρέπει να επανεξετάσουν την πορεία τους και να κατανοήσουν, τόχα πει στον Καψή παλιότερα, ότι εκτός από την συνέχεια, υπάρχει και η ασυνέχεια. Ήλ. η κοινωνική μεταβολή. Και πρέπει να θεωρήσουμε Κώστα, ότι οι αξίες αυτές, που ανέφερες, ελευθερία, δικαιοσύνη, ισότητα, που βεβαίως τις παλεύει κανείς και σε μια κοινωνία καπιταλιστική, μας ενδιαφέρει να αποτυπωθούν στην ίδια την ουσία μιας καινούργιας κοινωνίας, όχι μιας νέας χίμαιρας, **σοσιαλιστικού προσανατολισμού**. Πρέπει λοιπόν οι σοσιαλδημοκράτες να ανακαλύψουν αυτό που λέμε κοινωνική μεταβολή, να υπερβούν τί: Ένα μικρομεταρρυθμισμό, τον εκφυλισμό πολλών σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων σε μια δύναμη διαχειριστική, τεχνοκρατική δύναμη, πραγματιστική δύναμη πολιτική. Για να μη πω να υπερβούν σε ορισμένες περιπτώσεις μια καθαρά δεξιά πολιτική. Διότι γνωρίζουμε και σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, που ουσιαστικά ακολούθησαν, έστω μια

ήπια, αλλά οπωσδήποτε συντηρητική πολιτική. Να το υπερβούν αυτό το στοιχείο. Εμείς τί θα ανακαλύψουμε εκ νέου; Τη συνέχεια μεταξύ καπιταλισμού και σοσιαλισμού. Και τα ανάφερα αυτά. Μίλησα και πριν ότι μεταξύ καπιταλισμού και σοσιαλισμού δεν υπάρχει ένα μεταφυσικό χάος. Ο σοσιαλισμός, αν θέλουμε να είναι σοσιαλισμός σαν αυτόν, που συζητάμε, πρέπει να συμπυκνώσει μια σειρά κατακτήσεις του αστικού πολιτισμού, όπως είναι οι αστικές ελευθερίες, το αστικό δίκαιο, οι μηχανισμοί αυτορρύθμισης, δηλ. η αγορά κλπ. Αυτή είναι μια πρώτη επανεξέταση που πρέπει να κάνουμε κι εμείς και αυτοί.

Δεύτερο ερχόμαστε αμέσως στο πρόβλημα, μεταρρύθμιση ή επανάσταση. Δεν είναι εύκολο να συμφωνήσουμε αμέσως. Όμως μπορούν οι σοσιαλδημοκράτες, ιδίως οι πιο αριστερές τους εκδοχές, αυτές, που είναι πιο κοντά στο λαϊκό κίνημα, να φύγουν από έναν μικρομεταρρυθισμό και να προσεγγίσουν σε μας, μαζί μας, σ' ένα ολικό, δυναμικό, ριζοσπαστικό μεταρρυθισμό. Ο οποίος ανοίγει δρόμους προς τα μπρος.

Τί πιστεύω ότι πρέπει να γίνει πρακτικά σήμερα: Να ανοίξουμε το διάλογο με τους σοσιαλδημοκράτες σ' όλα τα επίπεδα. Για όλα τα θέματα. Αντιλήψεις για τον σοσιαλισμό. Όπως αυτά που λέμε σήμερα, που κουβεντιάζουμε και βλέπετε πόσες παρεξηγήσεις λύνονται ή ποιές καινούργιες δημιουργούνται. Για το σοσιαλισμό. Για τις νέες μορφές δημοκρατίας. Για την αυτοδιοίκηση και την αυτοδιεύθυνση. Σταματώ εδώ. Πραγματικά έχει μεγάλη σημασία. Κώστα διάβασα ένα άρθρο δικό σου στα ΝΕΑ για την δεκαετία του '90. Μούκανε εντύπωση, που είπες τη λέξη ότι χρεώκόπησε το κομμουνιστικό όραμα. Καταλαβαίνω με ποιό νόημα το λες, όμως εγώ θα έλεγα, ότι κάποια στοιχεία απ' αυτό το όραμα, το κομμουνιστικό, μπορούν να αποτελέσουν στοιχεία ανανέωσης της ίδιας της σοσιαλδημοκρατικής, της σοσιαλιστικής σκέψης. Τί εννοώ: Μια κεντρική ιδέα, της ιδέας ή της ουτοπίας ή του οραματος του κομμουνισμού, είναι η απόσβεση του σχίσματος κυβερνώντων - κυβερνωμένων. Με τη διαμόρφωση μηχανισμών κοινωνικής αυτοδιοίκησης, κοινωνικής αυτοδιαχείρισης κλπ. Να μια κεντρική ιδέα. Με ρεαλιστικό τρόπο να μιλήσουμε για την απόσβεση του κράτους, ~~και να μην πούμε ότι~~ ^{που} μπορεί να ανανεώσει το σοσιαλιστικό ιδανικό. Προχωρώ παραπέρα: ~~Το~~ Διάλογος για το σχέδιο και την αγορά. Για το οικονομικό μοντέλο, για τα πάντα. Να προχωρήσουμε το διάλογο στα διεθνή θέματα. Νέα σκέψη, ο κόσμος που αλλάζει κλπ.

Δεύτερον, πιστεύω, ότι πρέπει να προχωρήσουμε σε κοινές πρωτοβουλίες σε παγκόσμιο επίπεδο, όσον αφορά τα οικουμενικά προβλήματα, όσον αφορά την Κοινότητα, να βρούμε νέες μορφές συνεργασίας στα πλαίσια της Κοινότητας, κομμουνιστές, σοσιαλιστές, οικολόγοι, άλλες δυνάμεις της αριστεράς, και στο ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αλλά και γενικότερα. Επίσης όσον αφορά την Ευρώπη. Την οικοδόμηση αυτού, που λέμε κοινό ευρωπαϊκό σπίτι. Που πρέπει να συμφωνήσουμε ότι το σπίτι αυτό θα είναι ένα, αλλά θα έχει διαφορετικά διαμερίσματα. Και δεν σου κρύβω την απογοήτευσή μου βλέποντας ορισμένους σοσιαλδημοκράτες και μάλιστα σοβαρούς, όπως είναι οι Γερμανοί, — γιατί πρόκειται για την πιο σοβαρή σοσιαλδημοκρατία, κατά τη γνώμη μου, — να υποκύπτουν στον πειρασμό της προεκλογικής εκστρατείας στη Δ.Γερμανία, και να ρίχνουν κι αυτοί λάδι στη φωτιά της ενοποίησης των δύο Γερμανιών. Νομίζω ότι αυτό δεν βοηθάει. Αναπτύσσεται μια δυναμική, που ίσως κι αυτοί, που θα ήθελαν στην πορεία να την σταματήσουν, — και γω πιστεύω και οι σοσιαλδημοκράτες και με άλλους όρους οι Αμερικανοί και οι Σοβιετικοί και άλλοι, ενδεχόμενα κάποια στιγμή να πουν να μη προχωρήσει αυτή η διαδικασία, δεν βοηθάει αυτό το πράγμα άμεσα κλπ, — δεν θα μπορούν τότε. Επομένως πρέπει να μην οδηγησούμε σε μια αναπαραγωγή σχημάτων του ψυχρού πολέμου. Ας πάρουμε το θέμα των κοινοτήτων ΕΟΚ, ΕΖΕΣ, ΚΟΜΕΚΟΝ. Η λύση δεν είναι να γίνουν ομοκεντροί κύκλοι γύρω από την ΕΟΚ, — νομίζω εγώ. Δεν μπορεί να είναι αυτό το στοιχείο της συνάντησης. Ούτε κάποιες χώρες μεμονωμένα να απορροφηθούν. Πρέπει να πάμε σε τρεις κύκλους εφαιπτόμενους κι ένας να τους ενώσει, τρίτος. Να προχωρήσουμε δηλ. στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Τελος το μεγαλύτερο πρόβλημα απ' όλα — και εδώ είναι το κρίσιμο σημείο, — είναι η συνάντηση κομμουνιστών, σοσιαλδημοκρατών, άλλων δυνάμεων της Αριστεράς, σ' αυτό που λέμε προσευτική εναλλακτική λύση στην προκλήση του νεοσυντηρητισμού. Δηλ. πώς θα γίνουμε ικανοί, να διευθύνουμε ένα πείραμα προσευτικού εκσυγχρονισμού, μια αναδιάρθρωση της παραγωγής, των παραγωγικών και τεχνολογικών δομών, στην Ευρώπη και βεβαίως στην Ελλάδα, που να εξυπηρετούν ανάγκες του κόσμου της εργασίας.

Όσον αφορά το θέμα της ένταξης στη σοσιαλιστική διεθνή, η προσωπική μου γνώμη είναι, ότι δεν πρέπει κανείς να κάνει κινήσεις,

που παραχωρούν την ηγεμονία στους σοσιαλδημοκράτες. Πιστεύω, ότι πρέπει κανείς να αναπτύξει τον διάλογο με την σοσιαλιστική διεθνή, με όλα τα σοσιαλιστικά κόμματα, πιστεύω όμως, ότι η ενταξη, αναφέρομαι τώρα στα κόμματα της δικής μας έμπνευσης, δεν βοηθάει. Δεν αποκλείεται βεβαίως, τόχω πει και δημόσια, να δημιουργηθούν ιστορικά τέτιες συνθήκες. Αλλά πρέπει να μπορούμε σ' αυτή την κίνηση, να δημιουργηθούν τέτιες συνθήκες, που να πει κανείς, οραματικά μιλώντας, ότι το τέλος αυτού του αιώνα μπορεί να δώσει μια νέα "Διεθνή", δεν είναι υποχρεωτικό να είναι τυπική, θεσμική, μια νέα "Διεθνή" των δυνάμεων της ειρήνης, της δημοκρατίας, της οικολογίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης, δηλ. του σοσιαλισμού. Όπου να μην είναι μια διεθνής ομοιογενοποιημένη ιδεολογικά, αλλά να περιλαμβάνει διαφορετικά ρεύματα της Αριστεράς. Αυτό νομίζω ήταν κάτι πολύ σημαντικό. Από κει και πέρα βεβαίως ο καθένας έχει τις απόψεις του. Η γνώμη μου είναι, αντι να συζητάμε, πώς και τί θα γίνει - οριστική υπερβασή, να μπορούμε σε μια θετική κίνηση, η οποία θα δώσει αποτελέσματα. Και τα αποτελέσματα θα κρίνουν, πώς θα πάμε παραπέρα. Δεν αποκλείεται πραγματικά να έχουμε μεγάλες αλλαγές. Εγώ πιστεύω, ότι οι εξελίξεις στην Ανατολή θα επιδράσουν και στην αριστεροποίηση των σοσιαλιστικών κομμάτων, όσον κι αν αυτό δεν φαίνεται άμεσα.

ΣΗΜΙΤΗΣ: Το κεντρικό ερώτημα, που κυριάρχησε στο ρήγμα μεταξύ σοσιαλδημοκρατίας και κομμουνιστών, ήταν το ερώτημα: μεταρρύθμιση ή επανάσταση. Οι σοσιαλδημοκράτες πίστευαν ~~σε μια μεταρρυθμιστική αλλαγή~~ ότι η επανάσταση θα ήταν αποτέλεσμα συνεχών μεταρρυθμίσεων, ενώ οι κομμουνιστές πίστευαν ότι οι συνεχείς μεταρρυθμίσεις δεν πρόκειται να οδηγήσουν στην επανάσταση και ήθελαν άμεσα την επανάσταση. Όπως, σωστά πιστεύω, είπε ο Μίμης, η αντίθεση αυτή τότε ήταν αποτέλεσμα διαφορετικών ταξικών συσχετισμών, διαφορετικής δύναμης των διαφόρων ομάδων μέσα στην εργατική τάξη. Στη Δ. Ευρώπη, που οι πιο αναπτυγμένοι εργάτες ήταν πολύ πολυπληθέστεροι, οι αρχιεργάτες, οι ειδικευμένοι εργάτες, οι σοσιαλδημοκρατία, ή τα σοσιαλιστικά κόμματα είχαν και πολύ περισσότερη δύναμη. Σε άλλες χώρες όπως ΣΕ, όπου δεν υπήρχε τέτοιο στρώμα, αντίθετα επεκράτησαν εκείνοι οι οποίοι πίστευαν, και λόγω των ειδικών συνθηκών, στην άμεση επανάσταση. Το ρήγμα αυτό έχει ξεπεραστεί από ^{τα} πράγματα, δεν εξαφανίστηκε ~~γιατί~~ ^{επειδή} ήταν λάθος, όπως

σωστά λέχθηκε, αλλά γιατί οι εξελίξεις οδήγησαν σε κοινωνικές καταστάσεις, οι οποίες δεν δικαιολογούν πια τέτοιες αντιθέσεις. ^{Γιατί} Δεν τίθενται ^{πρ}τα ερωτήματα με τον ίδιο τρόπο! Το ρήγμα λοιπόν έχει ξεπεραστεί. Διαφορές ^{ωστόσο} υπάρχουν. Διαφορές υπάρχουν και αρκετές, ^{γιατί} υπάρχουν διαφορετικές ομάδες, διαφορετικά στρώματα στην κοινωνία, με διαφορετικές αντιλήψεις ^{σχετικό με το} πώς θα επιδιώξουν τα συμφέροντά τους. Και χρειάζεται διάλογος, και σ' αυτό συμφωνώ, για να βρεθούν κοινές γραμμές και κοινές επιδιώξεις.

Ομως θα είχα κάποια ερωτήματα σ' αυτά, που είπε ο κ. Ανδρουλάκης. ^Είπε ότι υπάρχει ένα πρότυπο ολικού ριζοσπαστικού μεταρρυθμιισμού, ^ή ^{ότι} τα κομμουνιστικά κόμματα επιδιώκουν τον ολικό ριζοσπαστικό μεταρρυθισμό. Κι εδώ θα λεγα ποιος είναι αυτός συγκεκριμένα; Πρέπει να εξειδικευτεί σε συγκεκριμένες πολιτικές, για να βρούμε, πού είναι οι διαφορές, αυτή τη συγκεκριμένη στιγμή, από τον μικρομεταρρυθισμό. Γιατί βεβαίως ο μικρομεταρρυθισμός μπορεί να οδηγεί σε μια τεχνοκρατική και διαχειριστική αντίληψη, αλλά ο μικρομεταρρυθισμός είναι κι αυτός ένας αφηρημένος όρος και χρειάζεται μια συγκεκριμενοποίηση του τί επιδιώκουμε και τί πρέπει αποφύγουμε. Η άποψη ^ή ^{ότι} η δικιά μου είναι το ρήγμα έχει ξεπεραστεί. ^{Οι} Αντιθέσεις ^{πρ}σήμερα υπάρχουν, έχουνε κοινωνικές αιτίες, αλλά, όσον αφορά τις πολιτικές, χρειάζεται συζήτηση για συγκεκριμενοποίηση των διαφορών. Πολύ εύκολα τώρα χρησιμοποιούνται ταμπέλες ^{δηλ} δεξιά και αριστερή πολιτική. Οι ταμπέλες αυτές χρησιμοποιούνται συνήθως με βάση, όπως είπαμε και πριν, δογματικές αντιλήψεις. Ας φέρω ένα ^{παράδειγμα:} Την σταθεροποιητική πολιτική, που ακολουθήθηκε και στην Ελλάδα και στις υπολοίπες χώρες της Δ. Ευρώπης, σε συνέχεια των δύο πετρελαϊκών κρίσεων. Ήταν πολύ συνηθισμένο και λέγεται ακόμα ότι η πολιτική αυτή ήταν βατσερική, μονεταριστική, αντιλαϊκή, αντιεργατική. Ομως είναι αναμφισβήτητο, ότι, ^{ας} ξεχάσουμε τη χώρα μας, για να μη μας πιέζει η αμεσότητα ως προς την κρίση, ^{σε} ορισμένες άλλες χώρες οδήγησε σε συγκράτηση του πληθωρισμού, βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και αύξηση των εισοδημάτων. Αυτό, τί είναι μικρομεταρρυθισμός ή ριζοσπαστικός μεταρρυθισμός; Και τί θα έκανε σχετικά με ένα τέτοιο πρόβλημα το κάθε σοσιαλιστικό κόμμα; Πώς αντιμετωπίζει την πετρελαϊκή κρίση, την ανάγκη ελεγχου της οικονομίας, όταν η οικονομία της αγοράς είναι δεδομένη;

Να εξηγήσω, γιατί επισημαίνω πάλι το πρόβλημα : **Το**

επισημαίνω ^{όμως} γιατί είναι εύκολο να χρησιμοποιούνται όροι, ~~αλλά~~ όταν μπαίνουμε στα πολύ συγκεκριμένα πράγματα, πολλές φορές υπάρχουν συγκλίσεις, ^{αλλά} ~~αλλά~~ ^{αυτές οι φορές} οι όροι αυτοί ^{αυτές οι φορές} οι γενικοί αποδεικνύονται ως αλησιτελείς για μια ^{αποστολικά} ~~αποστολικά~~ ^{πρακτική} πολιτική. Εγώ πιστεύω, ότι χρειάζεται διάλογος, για να βρούμε τη συγκεκριμένη πρακτική πολιτική, γιατί πολύ καιρό έχουμε ταλαιπωρηθεί με γενικότητες.

ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ: Εγώ νομίζω, ότι το σχίσμα δεν έχει μόνο ιστορία. Είναι και παρόν, ενδεχομένως νάχει και μέλλον. Το βέβαιο είναι, ότι, αν δεν συναντηθούν αυτά τα δύο ρεύματα του εργατικού κινήματος, ικανές πλειοψηφίες, που θα μπορούν να αναλάβουν μια νέα πρωτοβουλία, ιστορική τώρα και να προχωρήσουν ένα κίνημα, μέσα στις κοινωνίες, μεταρρυθμιστικό, θα το πούμε επαναστατικό, θα το πούμε..., μπορούμε να το προσδιορίσουμε στο τέλος αυτό, δεν είναι δυνατόν να υπάρξει ^{υπερβολή} Αρα, ως επιδίωξη, είναι απαραίτητο, να δούμε τις συγκλίσεις. Και να προσδιορίσουμε τους όρους των συγκλίσεων. Δεν θέλω να αναφερθώ καθόλου στο παρελθόν. Αλλωστε γίνεται μια πλούσια συζήτηση διεθνώς, γι' αυτό το σχίσμα, για τους λόγους, που το προκάλεσαν, για τα αποτελέσματα, κλπ. Αλλού θέλω να σταθώ. Στη σύγχρονη κοινωνία, τί γίνεται τώρα. Η κοινωνία τούτη έχει τη δυνατότητα να απορροφήσει τις αντιθέσεις που παράγει; Οπότε κάθε συζήτηση περί συγκλίσεων και περί μετασχηματισμών και περί αλλαγών δεν έχει νόημα. Διότι, καθώς θα απορροφάει τις αντιθέσεις, θα απορροφάει και τις κοινωνικές δυνάμεις, που υποτίθεται, ^{οτι} θα κινούνται, για να την αλλάξουν. Και σ' αυτό το ερώτημα εγώ θέλω, να απαντήσω κατηγορηματικά. Οι κοινωνίες τούτες, με όσο πλούτο κι αν δημιουργήσουν, δεν είναι δυνατόν, να λύσουν δύο μεγάλα προβλήματα. Το πρώτο είναι η απασχόληση και το δεύτερο είναι τα οικολογικά προβλήματα, με βάση τον νόμο του κέρδους. Για να λυθούν αυτά τα δύο τεράστια προβλήματα, πρέπει να γίνουνε τέτοιες κοινωνικές επεμβάσεις στη λειτουργία των οικονομιών, που θα οδηγήσουν στην άρνησή τους. Που δεν θα επιτρέπουν, εν πάσει περιπτώσει, να λειτουργούν με βάση μόνο τον νόμο του κέρδους. Αρα οι ίδιες οι αντιφάσεις του συστήματος οδηγούν σε παρόξυνση, κατά την γνώμη μου, και στη δημιουργία εκείνων των δυνάμεων, που θα κινούνται για να τις αλλάξουν. Και εδώ μπαίνουμε στο κρίσιμο ερώτημα. Ποιές είναι οι δυνάμεις αυτές, τί λένε, πώς θα συνεννοηθούν; Και εδώ αρχίζει η μεγάλη συζήτηση. Το κύριο πρόβλημα, που πρέπει να συζητήσουμε τώρα

είναι, τί είναι προοδευτικό στις μέρες μας. Οντως αυτό είναι το κρίσιμο πρόβλημα. Τί είναι προοδευτικό, τί είναι αριστερό. Αυτό πρέπει να το προσδιορίσουμε. Πχ εγώ δεν θεωρώ, ότι είναι αριστερό, εργατική πολιτική, φιλεργατική πολιτική, να βλέπουμε μόνο την αύξηση των ονομαστικών μισθών, όσων απασχολούνται σήμερα στην παραγωγή. Νομίζω ότι το κρίσιμο πρόβλημα, που θα αντιμετωπίσει η Αριστερά στο μέλλον, που προκύπτει από κείνα, που είπα προηγούμενα, το βασικό ανακατανομητικό πρόβλημα, είναι το θέμα ανακατανομής του χρόνου εργασίας ανάμεσα σε όλους τους ικανούς για απασχόληση, σε μια εποχή, που τα τεχνολογικά δεδομένα αλλάζουν γρήγορα. Και φυσικά, εάν θα ακολουθήσουμε την πεπατημένη, θα έχουμε, όχι κοινωνία των 2/3, αλλά κοινωνία μισού-μισού. Με κοινωνικές πολιτικές ενδεχομένως, που θα δίνουν και κάποιο εισόδημα, σε όσους δεν απασχολούνται, αλλά θα τους αφήνουν οριστικά έξω από τη ζωή. Διότι περί αυτού πρόκειται. Αυτό λοιπόν είναι ένα μεγάλο πρόβλημα.

Δεύτερο, τί θα κάνουμε με το περιβάλλον. Εάν αφήσουμε τα πράγματα να εξελιχθούν έτσι, πολύ γρήγορα δεν θα υπάρχει μέλλον για την ανθρωπότητα. Επομένως, αυτό το θέμα πρέπει να το δούμε από την αρχή. Δεν υπάρχουν πολλά περιθώρια, για να συνεχίσουμε την ποσοτική ανάπτυξη, όπως την γνωρίζαμε. Εάν δεν δούμε ριζικές επεμβάσεις, για να υποταχθεί η οικονομική δραστηριότητα σε ποιοτικούς δείκτες, που θα βελτιώσουν τη ζωή του ανθρώπου συνολικά και θα του επιτρέπουν, να έχει ένα επίπεδο ζωής ανεκτό με όλες τις ισορροπίες, που θα διατηρούνται και θα βελτιώνονται—είναι και αυτό επιβεβλημένο. [REDACTED]

Πως τώρα η κοινωνία δημοκρατικά θα επεμβαίνει, για να προσανατολίζει την αγορά στις δύο αυτές κατευθύνσεις, με ποιές πολιτικές θα επεμβαίνει, ^{αυτό} θα είναι το θέμα, πάνω στο οποίο θα διαμορφωθούν οι συμμαχίες στο μέλλον. Είναι βέβαιο σήμερα, ότι όλοι επανεξετάζουμε το παρελθόν. Τα αποτελέσματα συγκεκριμένων πολιτικών πρακτικών. Τα αποτελέσματα, που προέκυψαν από την εφαρμογή κάποιων επιλογών, που υπήρχαν. Και στις ανατολικές χώρες και στις δυτικές. Και κείνο, που προκύπτει στο κομμάτι, που προέρχεται από την μια μεριά του σχίσματος, αυτό το κομμουνιστικό το λεγόμενο, είναι σαφές. Δηλ. διαρκής διεύρυνση της δημοκρατίας, ώστε μέσα από την διεύρυνση της δημοκρατίας, να αποκτάμε κοινωνικό έλεγχο και κοινωνική επεμβαση πάνω στην παραγωγή. Αυτή είναι η

διαδικασία, που λέμε 'κοινωνικό μετασχηματισμό'. Και φυσικά εκείνες οι απολυτότητες ή σοσιαλισμός ή φασισμός κλπ, νομίζω ότι, έχουν ξεπεραστεί, τουλάχιστον στο θεωρητικό επίπεδο. Τί θα γίνει στην άλλη μεριά; Διότι εδώ βλέπουμε κι ένα περίεργο φαινόμενο. Ανοίγει μια συζήτηση το Ιταλικό Κόμμα, αν θα λέγεται κομμουνιστικό και την άλλη μέρα βγαίνει ο Κράξι και λέει, μήπως κι εμείς δεν πρέπει να μαςτε σοσιαλιστές και να λεγόμαστε δημοκρατικό κόμμα; Εάν αυτή η μετατοπιση πραγματοποιείται, δεν πρόκειται να γίνει συνάντηση.

Εν πάσει περιπτώσει. Νομίζω, πως εκείνο, που πρέπει να προσδιορίσουμε τώρα, είναι, ότι, για να προκύψει η νέα πλειοψηφία, που μπορεί, να αλλάξει τις σημερινές κοινωνίες, είναι απαραίτητη η συνάντηση των δύο ρευμάτων. Η συνάντηση των δύο ρευμάτων δεν μπορεί να γίνει σε κανένα απο τα σημεία, που μας δίχασαν στο παρελθόν. Νέες προκλήσεις, νέα προβλήματα αντιμετωπίζουμε και πάνω σ' αυτό όλοι θα πρέπει να επανατοποθετηθούμε και να επαναεκτιμήσουμε τις επιλογές μας και την προοδευτικότητα των επιλογών μας. ^{αυτό} Εγώ υποστηρίζω, βεβαίως χωρίς προκαταλήψεις και χωρίς δογματισμούς, ~~και~~ θα ήθελα να προσθέσω εδώ στον κ. Σημίτη, ότι εγώ πχ που πρωτοστάτησα στην κριτική εκείνης της πολιτικής, χωρίς να χρησιμοποιήσω ποτέ κανένα απο τους όρους μονεταριστικό κλπ, εκείνη η πολιτική, όπως εφαρμόστηκε στην Ελλάδα, είχε δυστυχώς πολλά στοιχεία δογματικά στην σύλληψή της. Διότι, δεν καταλαβαίνω, πώς θα μειώναμε τα ελλείμματα στην Ελλάδα περιορίζοντας τον μισθό των 43000. ^{δολ} Δεν τόχω καταλάβει ποτέ αυτό. Ήτανε κι αυτό ένα στοιχείο, υπήρχε στην πολιτική αυτή, υπήρχαν πολλά στοιχεία-δάνεια, που μαλιστα είχαν εφαρμοστεί και είχαν αποτύχει στις άλλες κοινωνίες. Και κάπως καυσυτέρημένα εδώ εμείς πήγαμε να τα εφαρμόσουμε και τη στιγμή, που δεν είχαν καμία σχέση με την ελληνική πραγματικότητα. Διότι στην Ελλάδα, που το 50% του εισοδήματος, προέρχεται απο μισθούς και το 50% έχει άλλες πηγές, δεν μπορείς να κάνεις πολιτική οικονομική, επιδρώντας μόνο στο 50%. Δεν είναι αποτελεσματικό μέσον αυτό, τί να κάνουμε, πέραν απο την κοινωνική πλευρά, την οποία εγώ μπορώ να ^{χαρακτηρίσω} έτσι ~~και~~ διαφορετικά κλπ. Εκεί υπήρχαν κάποια στοιχεία, εγώ πάντα αυτό ελεγα, δάνεια, που είχαν μέσα τους και κάποιο δογματικό στοιχείο. Θα συνεχισθούμε σ' αυτά στο μέλλον. Εχουμε, να αντιμετωπίσουμε πολύ δύσκολα προβλήματα τώρα. Πολλά προβλήματα, σταθεροποιητικά και άλλα. Θα τα δούμε. Θα έχουμε

την ευκαιρία να ανοίξουμε τον μεγάλο διάλογο. Εγώ νομίζω, ότι πρέπει, να προχωρήσουμε στον διάλογο. Ο διαλογος δεν είναι μια τελετουργία-συναντήθηκε ο κ.Φλωράκης με τον κ.Παπανδρέου στο ίδιο τραπέζι, έναρξης διαλόγου. Δεν συναντούνται, δεν γίνεται διαλογος. Διαλογος είναι τούτο, που κάνουμε, αυτό, που θα κάνουμε αύριο. ~~και~~ Διάλογος είναι, ο καθένας να πει τη δική του γνώμη πάνω σε κορυφαία ζητήματα, που αντιμετωπίζει η χώρα. Το έλλειμμα και πώς θα ~~κλειωθεί~~ ^{κλειωθεί}, τί θα κάνουμε με τις ΔΕΚΟ, που δημιουργούν τόσα ελλείμματα και τηλεφωνα δεν έχουμε, τί θα κάνουμε με τις προβληματικές, που με αφορούν.

ΣΗΜΙΤΗΣ: Αν μου επιτρέπεις μια provocatoρική ερώτηση, το κλείσιμο των προβληματικών τί είναι, μικρομεταρρυθμισμός, ~~ειναι~~ ^{είναι} ολικός μεταρρυθμισμός, σοσιαλδημοκρατική παρέκλιση ή κομμουνιστική ορθοδοξία;

ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ: Να απαντήσω σ' αυτό το ερώτημα. Κατ' αρχήν εγώ ουδέποτε υποστήριξα, ότι πρέπει να κλείσουν οι προβληματικές. Εγώ λέω, ότι πρέπει να κάνουμε κάθε προσπάθεια, αφού εξασφαλίσουμε τους εργαζόμενους, να τις εντάξουμε στον παραγωγικό μηχανισμό της χώρας κι εκεί να δούμε με ευρύτητα όλες τις μορφές, που θα χρησιμοποιήσουμε και ποιος θα αναλάβει την εξυγίανσή τους. Εκεί εγώ δεν έχω κανένα δογματισμό. Αλλά θα σας έλεγα απερίφραστα, ότι αυτό είναι συνολικός επαναστατισμός, πώς το είπες; Βεβαίως, γιατί, αν τώρα μετατοπίσουμε τους πόρους, απο εκεί που δεν είναι αποδοτικοί, για να τους διαθέσουμε για επενδύσεις, αν ελευθερώσουμε πόρους, που τους σπαταλούμε τώρα απλώς για να κάνουμε κοινωνική πολιτική, προς κατευθύνσεις, οι οποίες θα επιτρέπουν γρήγορη ανάπτυξη, σε τομείς, που θα εξασφαλίζουν βιωσιμότητα και υψηλούς βαθμούς αποδοτικότητας, αυτό είναι επαναστατική πράξη κι εδώ με την κοινή λογική θα τα βρούμε. Δεν είναι εδώ καμία θεωρία.

ΣΗΜΙΤΗΣ: Θα το μεταφέρω στην ΓΣΕΕ αυτό.

ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ: Είχα σήμερα συζήτηση με την ΓΣΕΕ. Και συμφωνήσαμε. Σήμερα το πρωί είχαμε συνάντηση και κουβεντιάσαμε και πήγαμε καλά.

ΤΣΙΜΑΣ: Εχω τον άχαρο ρόλο να περιορίζω θέματα, που είναι πελώρια, σε μικρό χρόνο, για να πάμε παρακάτω. Εχω ένα ερώτημα, που μου γεννήθηκε στη διάρκεια της συζήτησης. Ο γενικός τίτλος της κουβέντας είναι ποιά αριστερά στη δεκαετία του '90, μιλήσαμε για τον ιδεολογικό λόγο της αριστεράς στη δεκαετία του '90, για την

πολιτική της, για τις σχέσεις ανάμεσα στις συνιστώσες της αλλά, δεν ακουμπήσαμε των πρόβλημα των ίδιων των κομμάτων της αριστεράς. Δηλ. η αριστερά στη δεκαετία του '90 θα παει με τους ίδιους κομματικούς σχηματισμούς, με τα ίδια χαρακτηριστικά; Το πρόβλημα δηλ. το οργανωτικό, ως το πούμε έτσι, των κομμάτων της αριστεράς. Το αίτημα για την δημοκρατία, που αναγνωρίζεται ως κοινός τόπος κάθε σοσιαλιστικού οραματος, αφορά και σε ποιά βαθμό και τα ίδια τα κόμματα, που είναι φορείς του σοσιαλιστικού οραματος.

ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ: Να συμπληρώσω την ερώτηση με κάτι, που οφείλουμε σε πολλούς απο τους αναγνώστες μας. Στις ομιλίες και των τριών προσκεκλημένων μας τονίστηκαν ζητήματα, που έχουν κύρια σχέση με τις εσωτερικές αντιθέσεις της κοινωνίας. Όμως η κοινωνία μας φιλοξενείται — και το επισήμανε ιδιαίτερα ο κ. Γιάνναρος στο τελευταίο κομμάτι της ομιλίας του — μέσα στη φύση. Γεννήθηκε, ζει και θα υπάρχει αδιάρρηκτα δεμένη με αυτή. Το ερώτημα, που θέτει ένα μέρος της αριστεράς οι λεγόμενοι οικολόγοι και όχι μόνο αυτοί βεβαία, είναι: εξακολουθούν αυτές οι εσωτερικές αντιθέσεις της κοινωνίας, να κατέχουν την προτεραιότητα στη σκέψη της αριστεράς, ή μήπως η "εξωτερική" αντίθεση κοινωνίας — φύσης παίρνει την εκδίκεψή της σήμερα απο την αριστερά. Μήπως η συζητούμενη υπερβαση, που αφιερώσαμε το ~~προηγούμενο~~ ^{η προηγούμενο} μας ερώτημα ^{για το εχέμα,} ~~έρθει~~ ^{έρθει}, αν έρθει — πολύ αργά και δεν αποτελεί συνάντηση στη ζωή, αλλά στον προθαλαμο του νεκροταφείου της ανθρωπότητας; Ιδιαίτερα για τη χώρα μας. Αν θα μπορούσατε να το συνδυάσετε αυτό με την απάντηση του ερωτήματος, που βάζει ο Παύλος, γιατί έχει μεγάλη σχέση και με την οργανωτική δομή των κομμάτων και με την λογική, που επικρατεί στα κόμματα σε πολιτικό επίπεδο σήμερα. Δηλ. τί ρόλο επιτέλους θα παίξει για τα κόμματα της ευρύτατης αριστεράς στην ελληνική κοινωνία, το πρόβλημα της οικολογίας, το συγκεκριμένο, που το νοιώθουμε, το αναπνεουμε κάθε μέρα.

ΤΣΙΜΑΣ: Είναι δυο ερωτήματᾶ, κρίσιμα κατά τη γνώμη μου και τα δύο. Ας τα απαντήσουμε με τον ίδιο κύκλο.

ΣΗΜΙΤΗΣ: Το ερώτημα κ. Τσίμα είναι για την μορφή των κομμάτων. Τα σοσιαλιστικά κόμματα εχουνε στις διαφορες χώρες, όπου υπάρχουν, διαφορετικές μορφές, δεν είναι όλα τα ίδια, αλλά ~~παίρνει~~ ^{παίρνει} θα έλεγα, ^{ότι} διακρίνονται απο μια ελευθερία συζήτησης. Αντιθετα, τα κομμουνιστικά κόμματα, με βάση την αντίληψη του δημοκρατικού

συγκεντρωτισμού, έχουν ένα περιορισμένο πλαίσιο ελευθερίας συζήτησης, ~~στα πλαίσια τους, κατά τη διεύθυνση αυτή.~~

ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ: Απο τους τρεις μας, ο' μόνος, που έχει καθαιρεθεί είστε σεις, προς το παρόν.

ΣΗΜΙΤΗΣ: Μίμη, όμως δεν πρόσεξες. Ξεχωρίσα ~~απ' όλες τις περιπτώσεις~~ ^{θα έλεγε κανείς} την ελληνική περίπτωση. Θα ήθελα, να διευκρινήσω πρώτα ένα σημείο: ότι ^η διαδικασία λήψης αποφάσεων, η οποία θέλει να εξασφαλίσει πειστικότητα στα συμπεράσματά της, πρέπει να είναι διαμορφωμένη με τρόπο τέτοιο, ώστε να δίνει την μεγαλύτερη δυνατή πληροφόρηση, και να περιορίζει την αντιπληροφόρηση. Μια διαδικασία λήψης αποφάσεων, ^{που} ~~η οποία~~ μπορεί να πείσει, είναι μόνο αποτέλεσμα ορισμένων προϋποθέσεων, οι οποίες εξασφαλίζουν ^{στην} ~~να έχουν~~ ⁶⁶ όλους ~~α~~ τους συμμετέχοντες την μεγαλύτερη δυνατή πληροφόρηση, και ~~να έχουν~~ ⁶⁶ ~~οι~~ ⁶⁶ συμμετέχοντες τη μεγαλύτερη δυνατή ⁷⁶ ~~πληροφόρηση~~ ⁷⁶ γνώμη. Εάν τα σοσιαλιστικά κόμματα στο μέλλον θέλουν, να έχουν πειστικότητα, πρέπει, να εφαρμόσουν απορέγκλιτα αυτές τις αρχές. Οι διαδικασίες αποφάσεων πρέπει, να είναι αποτέλεσμα ελευθερίας πληροφόρησης, διαλόγου και συζήτησης. Η δημοκρατία είναι και θέμα διαδικασίας ⁷⁶ ~~και~~ ⁷⁶ ~~πρέπει~~ ⁷⁶ να κατοχυρώσουνε στο εσωτερικό τους διαδικασίες τέτοιες, ώστε να εξασφαλίζουνε τη δημοκρατία. Αλλιώς δεν θα έχουνε τη δυνατότητα προσαρμογής. Αυτό ισχύει για όλο τον αριστερό χώρο. Και πρέπει τα κόμματα να επιδιώξουν αυτό το στόχο. Ενα δεύτερο σημείο, το οποίο νομίζω, χρειάζεται προσοχή και παίζει ιδιαίτερο ρόλο στην Ελλάδα, αλλά και αλλού, είναι το θέμα του λαϊκισμού. Τα κόμματα της αριστεράς πολλές φορές παρασύρονται ή ασπάζονται μια τακτική αποδοχής αιτημάτων, προβολής συνθημάτων και ιδίως διαχωρισμού της κοινωνίας σε καλούς και κακούς. Παρασύρονται σε μια τακτική, όπου αντιπαραθέτουμε κάποιες ιδεολογικές θέσεις χωρίς διαφοροποίηση απέναντι στα γεγονότα. Αυτό δεν διευκολύνει ⁷⁶ ~~την~~ ⁷⁶ κρίση, την εκτίμηση, την ανάλυση, δημιουργεί ιδεολογικές αγκυλώσεις, ⁶⁶ ~~στη~~ ⁶⁶ λάθος κατεύθυνση. Χρειάζεται λοιπόν μια συνεχής ανάλυση, μια συνεχής εξέταση, συνεχής αντιπαράθεση με ⁷⁶ ~~το~~ ⁷⁶ δογματισμό, συνεχής αντιμετώπιση του λαϊκισμού. Και το πρώτο και το δεύτερο σημαίνει, ότι στοιχείο της πολιτικής των σοσιαλιστικών κομμάτων, ή στοιχείο, που χαρακτηρίζει τα σοσιαλιστικά κόμματα, πρέπει να είναι ο κριτικός ορθολογισμός. Δηλ. η υποχρέωση να στέκονται κριτικά απέναντι στα γεγονότα, να αναλύουν, να μελετούν, να συνεισφέρουν στοιχεία, να

πληροφορούν, να εξετάζουν συνεχώς και να αναμορφώνουν την ιδεολογία. Στοιχείο της οργάνωσης και της πολιτικής των σοσιαλιστικών κομμάτων, πρέπει να είναι η συνεχής επανεξέταση, ο πειραματισμός, η νέα διαμόρφωση θέσεων.

Επαναλαμβάνω λοιπόν, τρία θα έβλεπα τα χαρακτηριστικά: το πρώτο είναι η διαδικασία με πλήρη πληροφόρηση κι ελευθερή ανταλλαγή αποψεων, το δεύτερο είναι η αντιμετώπιση του δογματισμού και του λαϊκισμού και το τρίτο σε συνάρτηση με τα δυο πρώτα στοιχεία, είναι ο κριτικός ορθολογισμός.

Τώρα όσον αφορά την ειδική ελληνική περίπτωση, θα επαναλάβω αυτό, που έχω πει και σε άλλες περιπτώσεις. Πρώτα μια διευκρίνιση. Δεν έχω ποτέ καθαιρεθεί, έχω παραιτηθεί δύο ή τρεις φορές, δεν θυμάμαι πόσες ακριβώς, αλλά δεν έχω καθαιρεθεί. Το ΠΑΣΟΚ είναι μια ειδική περίπτωση στην Ελλάδα, ~~και δεν πρέπει να γελάμε~~ για τον εξής απλούστατο λόγο: Πρέπει να έχουμε συνείδηση ποιές είναι οι ελληνικές συνθήκες. Πώς δημιουργήθηκαν τα ελληνικά κόμματα. Τα ελληνικά κόμματα δεν ξεφύτρωσαν από έναν ιδεατό κόσμο. Η σοσιαλιστική συνιστώσα της αριστεράς, ξεπηδήσε από ένα χώρο, όπου υπήρχαν από πολύ παλιά, οι σχηματισμοί με τους αρχηγούς, όπου υπήρχε πολύ έντονος ο λαϊκισμός, όπου υπήρχε πολύ έντονος ο ριζοσπαστισμός. Το σχήμα του ΠΑΣΟΚ δεν είναι τυχαίο. Αντικατοπτρίζει τις ειδικές ελληνικές συνθήκες, όπως υπήρχαν από την εποχή του '60 και του '70. Με την εξέλιξη οι συνθήκες αυτές ξεπερνιούνται. Και γι' αυτό η θέση μας είναι, η θέση η προσωπική μου και πολλών άλλων συντρόφων, ότι επειδή ακριβώς ξεπεραστήκαν αυτές οι συνθήκες, είναι αναγκαίο να κάνουμε κάποιες προσαρμογές. Πρέπει να γίνει συζήτηση, μέσα στο κόμμα, πρέπει ανοικτά να ειγούν διαφορα θέματα, πρέπει οι διαδικασίες να λειτουργήσουν, για να μπορέσουμε, να φτιάξουμε ένα κόμμα, το οποίο να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες συνθήκες. Δεν πρέπει να βλέπουμε το ΠΑΣΟΚ ξεκομμένο. Όπως και το ΚΚΕ δεν είναι ξεκομμένο από τις ειδικές ελληνικές συνθήκες. Δεν είναι το ΠΑΣΟΚ το ίδιο με τα σοσιαλιστικά ή τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της Δ.Ευρώπης, γιατί οι συνθήκες, ^{στις οποίες} που δημιουργήθηκαν εκείνα, ήταν τελείως διαφορετικές. Κι' εκείνα έχουν μακρόχρονη ιστορία κλπ. Μη ξεχνάμε ότι το Γερμανικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, έγινε από τον Μαρξ, πριν εκατόν τόσα χρόνια. Παίζει κάποιο ρόλο αυτό. Αυτά ως προς την ειδική ελληνική περίπτωση.

ΤΣΙΜΑΣ: Κ.Γιανναρε, εκ των πραγμάτων περιορίζουμε τη συζήτηση στο ένα ερώτημα, σ' αυτό, που αφορά τα κόμματα, διότι αλλιώς θα γίνουν πολύ μακρές οι απαντήσεις.

ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ: Στο δικό μας το κόμμα λέμε, ότι το κόμμα πρέπει να είναι πρότυπο της κοινωνίας, που θέλεις, να φτιάξεις. Αυτό, ως επιδίωξη και ως σύνθημα, είναι καλό. Όμως έχει μέσα του και μια αλήθεια. Δηλ., όταν το πρότυπο της κοινωνίας, που ήθελες να φτιάξεις ~~έβγαίνε~~ μέσα από μια ισχυρή γραφειοκρατία, ^η να την χειραγωγήσεις σ' εκείνο, που εσύ θεωρείς εκ των προτερων δοσμένο και ~~πρότυπο~~ να προσαρμόσεις την κοινωνία σ' ένα μοντέλο, που εκεί φτιάξει, αυτό οδηγούσε κατ' ανάγκη και στο αντίστοιχο κόμμα, το οποίο θα είχε την αντίστοιχη δομή, μια γραφειοκρατική δομή που, θάταν ελεγχόμενο, ένα κόμμα που.....αλλαγής ταινίας
το σύμβολο, για να εμπνεύσει ένα κόσμο που θέλει να κινηθεί προς κάποιο ιδανικό, όπως ας πούμε ο Μωάμεθ, ο Χριστός κλπ, κι αυτός είναι περιττό πράγμα. Η συλλογικότητα και η δημοκρατική οργάνωση είναι απαραίτητα στοιχεία, σαν η Αριστερά θέσει σαν στόχους ~~τους~~, αυτό που είπαμε πιο πριν δηλ. διαρκής ανάπτυξη της δημοκρατίας. [Εγώ για να φαιδρύνω τη συζήτηση, κι ας μη το γράψουμε στα πρακτικά, θα θυμίσω εδώ μια εμπειρία την οποία θυμάται τουλάχιστον ένας από το ακροατήριο. Ο φίλος μου ο Ζήσης ο Θεός. Ημουνα νέος στη νεολαία της ΕΔΑ. Είχαμε ένα σωρό προβλήματα. Ήταν αρχές δεκαετίας του '60, Είχε ανάψει ο τόπος, οι προβληματισμοί. Ο Ηλίας Ηλίου ήταν ένας άνθρωπος ο οποίος είχε συμβάλει με την σκέψη του και την πολιτική και την θεωρητική στην επεξεργασία μερικών προβλημάτων. Όταν συζητούσαμε στις φοιτητικές οργανώσεις τα κρισιμότερα προβλήματα τα θεωρητικά και τ' άλλα. Εμείς ζητούσαμε τον Ηλίου νάρθει να μας τα πει. Η δημοκρατία τότε, τί γινόταν στην Ελλάδα, εκείνη η δημοκρατία προς τον σοσιαλισμό, Ξέρετε ποιόν μας φέραν, τον Μανώλη τον Γλέζο, προνομιακά, κανενας άλλος δεν είχε πατήσει ..Όχι βέβαια διότι ο Γλέζος είχε μια θεωρητική σύλληψη είχε ιδιαίτερη πειστικότητα γιατί τον άνθρωπο τον γνωρίζουμε όλοι πια. Δεν είναι καμία μομφή αυτή. Λέω λοιπόν ότι ως σύμβολο χρησιμοποιείτο τότε γιατί ήταν αδύνατο να διανοηθεί κανείς, να διατυπώσει κριτική επιφύλαξη, σ' αυτό το ιερό σύμβολο, το παγκόσμιο που ως σύμβολο προπαγανδευόταν απ' όλο το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα, ήταν δυνατό να σφάλει κλπ. Βεβαίως έχει περάσει πολύς καιρός από τότε,

κάποιοι σοφοί εγκέφαλοι και κάποιοι προφήτες εκ των προτέρων τα έχουνε μοντάρει.

ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ: Ο Κώστας ρώτησε για τον μικρομεταρρυθισμό, τον μεγαλομεταρρυθισμό κλπ. Ξέρετε ότι η θάτσερ αποτελεί τη μεγαλύτερη μεταρρυθμίστρια της τελευταίας 20ετίας. Οχι μικρομεταρρυθισμό, σαρωτικές μεταρρυθμίσεις κάνει. Είναι άκρως ανατρεπτική σε συντηρητική κατεύθυνση δηλ. Επομένως — γιατί το λέω αυτό — το πρόβλημα δεν είναι ποσοτικό. Το θέμα είναι, αν θα κάναμε ένα δυναμικό μεταρρυθισμό, μετασχηματισμό, ο οποίος θα εισάγει σ' αυτήν την κοινωνία, που ζούμε, νέα κριτήρια στην ανάπτυξη, στην πολιτική, στην εξουσία, νέες δομές, νέους θεσμούς, που απηχούν και άλλες ανάγκες και τα συμφέροντα άλλων δυναμεων. Δηλ του κόσμου της εργασίας, του κόσμου του πολιτισμού κλπ. Αυτό σε τελευταία ανάλυση. Γιατί μπορούμε να κάνουμε έναν μεταρρυθισμό τολμηρό, και μάλιστα να τον κανουν σοσιαλιστικά κόμματα, και δεν θάλεγα για το ΠΑΣΟΚ ανήκει σε άλλη κατηγορία, θάλεγα ειδικά για τους Ισπανούς. Αλλά, που να απηχούν κυρίως τις ανάγκες συσσώρευσης του κεφαλαίου. Δεν συζητάμε για τέτιο μεταρρυθισμό. Μιλάμε για προοδευτικό αριστερό εκσυγχρονισμό. Οσον αφορά το ερώτημα για τα οικολογικά ήθελα να πω μόνο μια φράση: ότι η εκρηκτικότητα του οικολογικού προβλήματος, μας οδηγεί σαν αριστερά, να αναθεωρήσουμε πλήρως τα κριτήρια της ίδιας της προοδευτικότητας. Η αντίληψη δηλ. περισσότερο εισόδημα, περισσότερη ανάπτυξη, και επομένως μεγαλύτερο εισόδημα στους εργαζόμενους είναι ουσιαστικά ξεπερασμένη. Απλως το πρόβλημα δεν είναι, να λύνεις καταναλωτικές ανάγκες με την ύπαρξη τέτιου οικολογικού προβλήματος.

Παω τώρα στα κόμματα της Αριστεράς. Γενικά στα κόμματα της Αριστεράς. Σ' όλα τα κομμουνιστικά κόμματα, ~~αυτή η πολιτική~~ σοσιαλιστικά, οικολογικά κλπ. Αρχίζοντας την πρώτη μου απάντηση, ~~μάλιστα~~ ~~για~~ το ποιά θα είναι η νέα αριστερά, ~~και~~ τόνισα ότι η υπέρβαση του σχίσματος δεν σημαίνει ότι θα γίνουμε σοσιαλδημοκράτες ή οι σοσιαλδημοκράτες κομμουνιστές — παμε να δημιουργήσουμε μια νέα αριστερά, ανεξαρτητως των ρευμάτων στα οποία ανήκει. Το ηοια θα είναι η νέα αριστερά, δεν θα καθοριστεί απο κάποια επιφοίτηση, απο ενα εγκεφαλικά σχέδιο, αλλά απο υπαρκτές ανάγκες, απο υπαρκτές τάσεις. Και ανέπτυξα μια σειρά πράγματα. Τώρα θα ήθελα να προσθέσω, όσον αφορά τη δομή και λειτουργία των

κομμάτων, ότι φαίνεται πια, ότι τα κόμματα στο τέλος του 20ου αιώνα, πρέπει να παντρέψουν πολύ περισσότερο την πολιτική, με την επιστήμη. Όχι με χίμαιρες, όχι με θεωρίες—να εφαρμόζουν πάλι "θεωρίες"—να διασυνδεθούν ουσιαστικότερα με τον κόσμο των συγκεκριμένων επιστημών. Ούτε με την επιστήμη των επιστημών. Μια διαλεκτική υπεράνω της πραγματικότητας, η οποία έχει λυμένα όλα της τα προβλήματα στην τσέπη. Πρέπει ο μαρξισμός, η σκέψη της αριστεράς να υπερβεί τον Χεγκελιανό ορίζοντα, ο οποίος κυριολεκτικά δεινοπάθησε τη σκέψη της Αριστεράς, σε ένα δογματισμό και στη διαμόρφωση πάντε διαλεκτικών εξισώσεων. Η επιστήμη—σαν επιστήμη—πρέπει να αντιμετωπίζεται. Αλλά δεν αρκεί η επιστήμη, διότι θα φθάσουμε σε έναν επιστημονισμό. Να παντρέψουμε την πολιτική με την επιστήμη στα κόμματα της Αριστεράς, με πολύ ουσιαστικό τρόπο, με τις εξειδικευμένες γνώσεις, και με τη γνώση των ανθρωπιστικών επιστημών, της κοινωνιολογίας κλπ. Να ανεβάσουμε δηλ. το διανοητικό φορτίο των κομμάτων της αριστεράς, τη διανοητικότητα των κομμάτων της αριστεράς, αλλά ταυτόχρονα μας χρειάζεται η δημοκρατία και εννοώ εδώ την ελεύθερη διατύπωση των κοινωνικών αναγκών μέσα από κινήματα και από αγώνες. Αυτό θα είναι το δεύτερο στοιχείο, που θα ωριμάσει, θα ανανεώσει την πολιτική της Αριστεράς. Να εκφράσω την έντονη αντίθεσή μου προς αυτό που είπε ο Γιάνναρος. Ότι δηλ. το κόμμα που θα οικοδομήσουμε είναι το πρότυπο της κοινωνίας, την οποία θα φτιάξουμε. Ισα-ίσα αυτή η λογική οδήγησε στον σταλινισμό. Αυτή ακριβώς η λογική. Λυπούμαι, Γιάνναρε, αλλά οι παραδόσεις, βλέψεις, δεν ξεχνιούνται. Τί πηλα να πω. Τα κόμματα είναι ιδεολογικές ενότητες. Βεβαίως έχουν ελεύθερη αντιπαράθεση ιδεών, να υπάρχουν διαφορετικές, συγγενείς απόψεις, αντίθετες,—οποσδήποτε. Αλλά η κοινωνία έχει μια διαφορετική δομή συμφερόντων, αντίθετων συμφερόντων, ανταγωνιστικών συμφερόντων, έχει διαφορετικές ιδεολογίες, πολλαπλά κόμματα. Εκεί οδηγούμαστε σ'ένα κομματικό και κρατικό ολοκληρωτισμό. Με αυτή τη φράση, που είπες. Ξέρω, φυσικά το λές με ένα τελείως αντίθετο νόημα. Και θα πω μετά, — αλλά να προσέξουμε λίγο αυτό. Γιατί, αν θέλουμε μια κοινωνία πολλαπλότητας κοινωνικής και πολιτικής, ασφαλώς δεν μπορούμε, θα καταργήσουμε πρώτα πρώτα την έννοια του κόμματος, ή θα πάμε στο κόμμα—κράτος ή στο κόμμα—ολοκλήρωση της κοινωνίας κλπ. Καταλαβαίνουμε και νομίζω, ότι καταλαβαίνει και το ακροατήριο γιατί

με αυτό το σχήμα μπορούμε να καταλύσουμε την ελευθερή αντιπαράθεση πολιτικών και κοινωνικών συμφερόντων στην σοσιαλιστική κοινωνία, που οραματιζόμαστε.

Θα περάσω στο δεύτερο επίπεδο της δομής. Κατ'αρχήν το πρόβλημα της ηγεσίας. Βλέπετε σ' όλο το κομμουνιστικό κίνημα, σε όλα τα κόμματα ~~(υπήρξε πρόβλημα ηγεσίας)~~ κι εγώ δεν διστάζω, τοχω πει επανειλημμένα αυτό, να διδάσκομαι και από τους αντιπαλούς μας. Δηλ. μου κάνει τρομερή εντύπωση η Ιταλική Χριστιανοδημοκρατία, στον τρόπο, που λύνει τα θέματα τα ηγετικά. Ή η γερμανική σοσιαλδημοκρατία. Δυστυχώς αυτή η παράδοση, που τότε παράδοση της εποχής του Μαρξ και του Ενγκελς, έσβησε κάποια στιγμή στο κομμουνιστικό κίνημα. Δηλ. γύρω στο '25-'28 με τη στροφή τη σταλινική. Διότι στο κόμμα του Λένιν, πρέπει να γνωρίζετε πολύ καλά, ότι είχαμε εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά, παρά το ότι έλεγε δημοκρατικός συγκεντρωτισμός. Αλλά χαρακτηριστικά. Πάω στο θέμα ηγεσία. Συζητιούνται στην ΣΕ, σ' άλλα κομμουνιστικά κόμματα και σοσιαλιστικά κόμματα το πρόβλημα της συλλογικότητας με ουσιαστικό τρόπο, της εναλλαγής, της τακτής προθεσμίας στη νομή ηγετικών θέσεων, της συμμετοχής της κοινωνίας στην ανάδειξη των στελεχών, τον δημόσιο έλεγχο των στελεχών και μια σειρά άλλα πράγματα. Και επειδή υπάρχει μια εποψή δελφινολογιών, προσωπικών διαμαχών κλπ, πρέπει ολοκληρωτικά στην αριστερά, να υπερβούμε τη λογική της νομής του μηχανισμού ή της νομής της εξουσίας μέσα στα κόμματα. Να υπενθυμίσω ότι ο Μαρξ ή ο Ενγκελς ουδέποτε διεκδίκησαν να είναι ηγέτες στα κόμματα. Δηλ. το λέω, για να απομυθοποιήσουμε την έννοια ηγεσία. Ούτε ο Λένιν έγινε γραμματέας του κόμματος. Το λέω αυτό, για να δώσουμε αυτή τη συλλογική κουλτούρα, που είναι στοιχείο του εργατικού κινήματος και κάποια στιγμή απορροφηθηκε δηλ. να βγούμε από την λογική των χαρισματικών ηγεσιών, ή του δικτάτορα ηγέτη, που είναι χαρακτηριστικά όλων των εκδοχών της αριστεράς με διαφορές βεβαίως παραλλαγές.

ΣΗΜΙΤΗΣ: Ο δικτάτορας ηγέτης σε όλη την Αριστερά... Σε ορισμένου τύπου αριστερά ο δικτάτορας ηγέτης.

ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ: Δεν θέλω να ξύσω ... Προχωρώ στο θέμα της δομής. Είναι σαφές, ότι οι δημόσιες συζητήσεις, ο δημόσιος διάλογος, όχι μόνο στην εποχή των συνεδρίων, η δημόσια συζήτηση των εναλλακτικών προτάσεων, των εναλλακτικών στρατηγικών, που έχει κάθε στιγμή σε

κάθε κόμμα. Πρέπει να συζητούνται απ' όλα τα μέλη του. Δεν μπορεί δηλαδή μια ηγεσία να μονοπωλεί τις αποφάσεις. Επίσης πάλι να διαφωνήσω με τον Γιάνναρο. Που λέει, αν στη νέα αριστερά, που οραματιζόμαστε, θα καταργήσουμε τις ΚΟΒ. Δυστυχώς η αριστερά δεν υπέφερε από τις ΚΟΒ, από κάποιους άλλους υποφερε. Αν θέλουμε να αναπτύξουμε το αυτοδιοικητικό στοιχείο και το στοιχείο αυτενέργειας των μαζών, μάλλον πρέπει να στραφούμε στις ΚΟΒ και να αναποδογυρίσουμε το σχήμα των κομμάτων όλης της αριστεράς. Ποιό είναι το σχήμα; Είναι η πυραμίδα η αντεστραμμένη. Έτσι. Δηλ. τα στελέχη είναι προς τα πάνω και κάτω, όσο πάει, γίνεται ατροφικά. Δηλ. ένα μεγάλο μηχανισμό, με πολλά αλληπάλληλα ενδιαμεσα στρώματα και ατροφεί η βάση. Αυτό πρέπει να αναποδογυρίσουμε, κυριολεκτικά να τσακίσουμε. Αυτό πρέπει να είναι στοιχείο μεταρρύθμισης των κομμάτων της αριστεράς. Δηλ. σε πιο ευλυγιστες φόρμες, που θα μεγαλώσουν το ρόλο και την πρωτοβουλία των πρωτογενών κυττάρων των οργανώσεων της αριστεράς. Να γίνουν πραγματικά κυρίαρχες δυνάμεις με αποφασιστικό ρόλο. Να μειωθούν επομένως όλοι οι ενδιαμεσοί αλληπαλλήλοι κρικοί - είναι το πρόβλημα, και επομένως ο διοικητικός ο γραφειοκρατικός μηχανισμός όπου υπάρχει. Επίσης να πούμε κάτι άλλο. Συχνά λέμε η συμμετοχή των μελών. Αλλά τα κόμματα δεν είναι σκευτε, το κόμμα της αριστεράς στο τέλος του 20ου αιώνα δεν μπορεί να είναι μια σέχτα. Μια "πρωτοπορία". Πρέπει, αν θέλει, να είναι κόμμα της Αριστεράς του 2000, να ενσωματώνει την ίδια την κοινωνία, τις ίδιες τις μάζες στη λήψη αποφάσεων, που το αφορούν. Δεν μπορεί να λέει: είναι δική μου υπόθεση αυτό. Δεν είναι καθόλου δική σου υπόθεση. Αφορά την κοινωνία. Κι εδώ έρχομαστε στο θέμα της δημοσιότητας, του ελέγχου, του δημόσιου απολογισμού κλπ.

Φτάνουμε επομένως στη σχέση κόμματος - κοινωνίας. Εδώ πρέπει να πούμε, ότι τα κομμουνιστικά κόμματα περισσότερο πρέπει, να απαλλαγούν από ένα γιανγκβινισμό, ο οποίος είναι υπόλοιπο της φάσης εκείνης, την οποία έζησαν, την προηγούμενη, τη δύσκολη, παρανομία κλπ. Τα κόμματα τύπου σαν το ΠΑΣΟΚ πρέπει να απαλλαγούν περισσότερο από αυτό που ονομάσες πελατειακό δίκτυο, λαϊκισμό, χωρίς να πω ότι λαϊκισμός είναι μόνο γνώρισμα του ΠΑΣΟΚ, μπορεί να αναπτύσσεται σε όλους τους φορείς και σ' όλα τα κόμματα - και αναπτύσσεται βέβαια. Το ΠΑΣΟΚ ανέπτυξε ως τα έσχατα αυτή την

πρακτική. Επίσης να απαλλαγούμε από το καθοδηγητικό σύμπλεγμα απέναντι στην κοινωνία, το σύμπλεγμα το πρωτοποριακό απέναντι στην κοινωνία, δηλ. από μια πατερναλιστική υπερκαθοδηγητική αντίληψη απέναντι στην κοινωνία, και βεβαίως από τη λογική του κόμμα-κράτος ή κόμμα - αντικράτος. Από αυτή τη λογική, από την οποία δεινοπάθησε η Αριστερά. Δηλ. η αφομοίωση του κόμματος από το κράτος. Ή η φιλοδοξία του κόμματος να γίνει κράτος, ή να γίνει αντικράτος. Αυτές τις κατηγορίες πρέπει να τις υπερβούμε.

Και κλείνω με τούτο. Εδώ έχει αξία αυτό που λέει ο Γιάνναρος. Αν πράγματι ονειρευόμαστε μια κοινωνία αυτοδιοικούμενη, αυτοδιευθυνόμενη, πρέπει να λειτουργούμε από τώρα σαν τέτοιο κόμμα. Δηλ. πράγματι να μη κηδεμονεύουμε την κοινωνία, να μη την χειραγωγούμε στο όνομα της πρωτοπορίας, ιδιαίτερα στη σημερινή εποχή, που έχει αποκτήσει ο κόσμος ένα μεγάλο μορφωτικό επίπεδο, δείχνει μια πολύ μεγαλύτερη από το παρελθόν τάση ανεξαρτησίας, αυτοπροσδιορισμού, αυτοδιάθεσης, αυτενεργείας, πρωτοβουλίας, συμμετοχής. Στο βαθμό, που τα κόμματα της αριστεράς δεν έχουν ένα γόνιμο διάλογο με αυτή την αυτενέργεια, αυτή την αυτοδιάθεση, αυτό τον αυτοπροσδιορισμό, έχουμε φαινόμενα κρίσης αντιπροσωπευσης. Και βλέπετε έναν ολοκληρω κόσμο, να σου λέει: εγώ είμαι ανεξάρτητος, είμαι ανενταχτος, δεν είμαι πουθενά. Έχουμε μια κρίση εκπροσώπησης, πρέπει να την υπερβούμε, πρέπει να κάνουμε ένα γόνιμο διάλογο ανάμεσα στο κόμμα και στην κοινωνία. Διάλογο δεν εννοώ των μπαλκονιών ή των μικροφώνων. Διότι εδώ υπάρχει μια άλλη παθολογία των κομμάτων σήμερα. Η πολιτική - θέαμα. Και προσέξτε, μπορεί να αναπτύξουμε πλήρως τη δημοσιότητα, πλήρως την πολιτική θέαμα, αλλά να μη έχουμε την ουσιαστική δημοκρατία, δηλ. της συμμετοχής των μελών και των μαζών στην διατύπωση και άσκηση μιας πολιτικής. Από μια νεου τυπου γραφειοκρατικοποίηση μπορούν να υποφέρουν τα κόμματα της Αριστεράς, όση δημοσιότητα κι αν εφαρμόσουν. Που βεβαίως είναι ένα αντιγραφειοκρατικό μέτρο η δημοσιότητα. Και αυτός είναι ο νέος κίνδυνος Γιανναρε. Όση δημοκρατία κι αν έχετε στην ΕΑΡ ή αν έχουμε στο ΚΚΕ ή όση στο ΠΑΣΟΚ. Δηλ να δούμε τη δημοκρατία από μια άλλη πλευρά σαν συμμετοχή ουσιαστική.

ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ: Άκουσα κάτι διαφωνίες και παρατηρήσεις, στις οποίες δεν θα ήθελα, τώρα να απαντήσω. Εκείνο, που θα ήθελα ^{είναι}, να διευκρινήσω περισσότερο μερικά πράγματα, που είναι χρήσιμα στη συζήτηση.

Δυστυχώς και η λέξη ΚΟΒ, — διότι και τα ονόματα κάτι σηματοδοτούν, — είναι η σεχτα. Είναι προσέξτε, κομματική οργάνωση βάσης. Κανείς δεν διανοήθηκε να την ονομάσει πολιτική επιτροπή πχ βάσης. Διότι εκεί έπρεπε να είναι η επεξεργασία. Είναι εκείνη, που δημιουργεί τη σεχταριστική αντίληψη., Είναι αυτή, που βγάζει το κομματικό μέλος από την κοινωνία. Συνεπώς, όταν εγώ λέω ΚΟΒες, δεν εννοώ τώρα τις πρωτογενείς οργανώσεις του κόμματος, που οπωσδήποτε πρέπει να ενισχυθούν, — άλλωστε έβγαίνε αυτό: ότι πρέπει, να φύγουν τα ενδιαμέσα και να πάμε σε μορφές οργάνωσης, που θα εκφράζουν την κοινωνία. Αλλά να αποκλείσουμε μια οργανωτική λειτουργία — αυτό είναι η σκέψη μου, εν πάση περιπτώσει και για το πρώτο και για το δεύτερο. Να αποκλείσουμε μια λειτουργία, η οποία επιδιώκει, να περάσει τη γραμμή. Την έχουμε και την περνάμε, και όποιος περνάει τη γραμμή είναι το καλύτερο στελεχος. Αυτό πια ούτε αποτελεσματικό είναι, αλλά ούτε και δυνατό θα γίνει μετά από λίγο. Ή το κόμμα θα είναι ένας πολιτικός οργανισμός, που θα εξασφαλίζει την πολιτική συνενόηση και κοινή δράση, και θα εκφράζει διαθέσεις κοινωνικές μέσα στην κοινωνική του πάλη, ή θα αποθάνει στις κοινούργιες συνθήκες. Ή δεν θα είναι αποτελεσματικό, θα φθίνει διαρκώς και θα καταλησει σέχτα. Αυτό είναι η ουσία των όσων ήθελα να πω.

ΤΣΙΜΑΣ: Επ'αυτών δεν υπάρχει διαφωνία, αν κατάλαβα και τις τοποθετήσεις των άλλων. κ. Γιανναρε, έχειτεθεί αυτό το ερώτημα και θα ήθελα την απάντησή σας αναλυτικότερα. Το ερώτημα, που έθεσε ο κ. Σπυροπουλος. Εάν πιστεύετε ότι σ' αυτό το νέο σχέδιο της αριστεράς, το νέο προφίλ της δεκαετίας του '90, θα πρέπει να ανατραπεί η ιεράρχηση των αντιθέσεων, που η αριστερά προσπαθεί να λύσει. Μήπως δηλ. θα πρέπει, αντί να καταπιάνεται τόσο πολύ με την επίλυση των εσωτερικών αντιθέσεων της κοινωνίας, θα πρέπει να δώσει μεγαλύτερη έμφαση στην "εξωτερική" αντίθεση ανάμεσα στην κοινωνία και το φυσικό περιβάλλον, που η ανάπτυξη της κοινωνίας θανατώνει.

ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ: Νομίζω ότι αυτό έχει αρχίσει να γίνεται πια. Δηλ. στο θεωρητικό επίπεδο. Αλλά έχω την αίσθηση — και αυτό είναι αισιόδοξο μήνυμα — ότι στις πολιτικές των αριστερών κομμάτων αυτή η διάσταση συνεχώς μεγαλώνει. Είναι φανερό, ότι δεν υπάρχει περιθώριο, να συνεχίσουμε τα ίδια. Και δω, πρέπει να γίνει μια επαναστατική αλλαγή πια σε όλη τη σκέψη και σε όλη την

προβληματική των κομμάτων της αριστεράς. Έχει αρχίσει να γίνεται. Αυτό είναι το αισιόδοξο μήνυμα. Δεν έχουμε ολοκληρώσει ακόμα αυτήν τη διαδικασία. Αλλά ~~επ~~ έχει αρχίσει να γίνεται—αυτό είναι το αισιόδοξο μήνυμα. Πάντως ~~οι~~ ^{οι} "εξωτερικές αντιθέσεις," ~~και~~ δεν ξέρω αν έτσι πρέπει να τις ονομάσουμε—έναντι των άλλων που λέγονται εσωτερικές, ~~να~~ να έχουνε μια ουσιαστική θέση στην πολιτική, ~~να~~ να κυριάρχησουν πάνω στις πολιτικές επιλογές. Γιατί αυτό θα δειχτεί πια με τις εσωτερικές αντιφάσεις. Δεν μπορεί να μη δειχτεί με τις εσωτερικές αντιφάσεις του συστήματος. Οι εξωτερικές και εσωτερικές θα γίνουν ένα πράγμα. Είναι δυνατόν, να συνεχίσουμε τη ζωή στην Αθήνα έτσι; Δεν είναι. Δεν θα μπορούμε να κινηθούμε μετά απο 5 χρόνια. Είναι δυνατόν, να αδιαφορήσουμε γι' αυτά, που λέγονται για το όζον και για τα άλλα μεγάλα παγκόσμια προβλήματα της οικολογικής καταστροφής; Κι εδώ είναι, που θα αλλάξουμε τα πάντα. Δηλ. δεν είναι δυνατόν η οικονομική πολιτική να είναι η ίδια. Να υπάγεται μόνο σε ποσοτικούς στόχους. Θα πρέπει να αναδιοργανωθεί και στους πολιτικούς. Κι αυτο βεβαίως σημαίνει, ότι θα επιδράσει και στο βιοτικό επίπεδο και στο επίπεδο το σημερινό της κατανάλωσης, και στον τρόπο, που θα διατίθενται οι ποροι και στους περιορισμούς, που θα πρέπει να επιβάλουμε σε μια αναδιοργάνωση της κοινωνίας. Είναι αναπόφευκτο και θα γίνει καταναγκασμός.

ΤΣΙΜΑΣ: κ. Σημίτη, τέθηκε απο τον κ. Ανδρουλάκη σε κάποια στιγμή, σαν αίτημα, σαν ζητούμενο η διαμόρφωση μιας αριστερής εναλλακτικής πρότασης στο νεοσυντηρητισμό. Θα ήθελα την απαντησή σας στο ερώτημα αν υπάρχει ή αν μπορεί να υπάρξει και ποιά είναι τα βασικά χαρακτηριστικά μιας τέτιας αριστερής εναλλακτικής λύσης στο νεοσυντηρητισμό.

ΣΗΜΙΤΗΣ: Νομίζω όσα συζητήσαμε πριν για τον σοσιαλισμό, αφορούν ακριβώς αυτό το θέμα. Ποιά είναι η πρόταση της Αριστεράς, των σοσιαλιστών απέναντι στον νεοσυντηρητισμό, τον νεοφιλελευθερισμό. Τί λέει ο νεοφιλελευθερισμός. Ότι έχουμε υπερτροφικό κράτος, ότι έχουμε παρεμποδιστεί οι λειτουργίες της αγοράς, ότι πρέπει να αποκαταστήσουμε την ελευθερη λειτουργία της αγοράς, ότι πρέπει να υπάρξει περισσότερος ανταγωνισμός, ότι πρέπει να δόσουμε μεγαλύτερη πρωτοβουλία στο άτομο. Πράγματι η

εξελιξη των τελευταίων ετών, έχει δείξει ότι η προσπάθεια για κράτος πρόνοιας, ~~Ελλάδα~~ ^{οδύγησε} πολλές φορές σε ένα υπερτροφικό κράτος, ότι έχουν παρέμποδιστεί λειτουργίες της αγοράς, ότι υπάρχουν γενικά ~~δυσλειτουργίες~~ οι οποίες πρέπει να αντιμετωπιστούν. Το θέμα είναι όμως, πώς αντιμετωπίζονται. Με ποιές γενικές κατευθύνσεις, με ποιές αξίες. Κι εδώ ακριβώς τα σοσιαλιστικά κόμματα, πιστεύω, πρέπει να διαμορφώσουνε μια πολιτική, η οποία βασίζεται στις αξίες, που αναφέραμε πιο πριν. Την δημοκρατία, την κοινωνική δικαιοσύνη, την ελευθερία, την ισότητα, ιδίως ~~ελευθερία~~ ^{αλληλεγγύη} της κοινωνικής ~~δυναμικής~~. Το κράτος δεν μπορεί να είναι το ίδιο σήμερα όπως ήταν πριν απο 20 χρόνια. Το κράτος πρόνοιας δεν μπορεί να έχει την ίδια λειτουργία. Τότε ~~πρέπει~~, για να φέρω ένα πολύ μικρό παράδειγμα, έπρεπε να προστατεύσει καποιους βαρκάρηδες, που χάναν τη δουλιά τους, αλλά δεν είναι λογικό πια και σήμερα να στηρίζει τους βαρκάρηδες. Τότε δεν είχε τα μέσα να έχει ένα εκτεταμένο σύστημα προστασίας της ανεργίας, σήμερα έχει τα μέσα να έχει ένα εκτεταμένο σύστημα προστασίας ^{από την} της ανεργίας και πρέπει να εξετάσει, αν αυτό το εκτεταμένο σύστημα προστασίας της ανεργίας μπορεί, να το συνδυάσει με μια και σε ποιά εκταση, απελευθέρωση της αγοράς εργασίας.

Η απάντηση των σοσιαλιστικών κομμάτων στον νεοφιλελευθερισμό και στον νεοσυντηρητισμό, είναι ότι πρέπει να βρουν τις λύσεις απεναντι στα κοινωνικά προβλήματα, που ταιριάζουν με τις αξίες τις οποίες έχουν. Υπάρχουν τέτιες δυνατότητες, ο σοσιαλισμός έχει προοπτική, ο νεοφιλελευθερισμός μπορεί να εμφανίζεται σε μερικές χώρες επιτυχημένος γιατί πετυχαίνει καλά οικονομικά αποτελέσματα, αλλά αυτό δεν σημαίνει, ότι βελτιώνει την ποιότητα της κοινωνίας. Ο στόχος μας είναι να αυξήσουμε την ευημερία, αλλά είναι επίσης να ^{αναβαθμίσουμε} ~~βελτιώσουμε~~ την ποιότητα της κοινωνίας και αυτό μπορούμε να το πετύχουμε.

ΤΣΙΜΑΣ: κ. Γιανναρε δεν ξέρω αν θα είχατε κάποιο σχόλιο να προσθεσετε σ' αυτό, ~~και~~ ^{θα} ήθελα επίσης να προσθεσουμε και μια ακόμα διασταση σ' αυτή την εναλλακτική πρόταση της αριστεράς στην νεοσυντηρητική προκλήση, τη διασταση της ευρωπαϊκής πολιτικής. Μιας αριστερής εναλλακτικής λύσης για την Ευρώπη.

ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ: Δική μου εκτίμηση είναι ότι ο νεοφιλελευθερισμός εξαντλεί τον κύκλο του. Και τα αποτελέσματα, που πέτυχε και στο

λειτουργεί

οικονομικό επίπεδο είναι αμφίβολα και δεν μπορεί να ~~αυτομάτως~~ αυτομάτως ό,τι έγινε στη δεκαετία του '80, ότι οφείλεται στον νεοφιλελευθερισμό, που εφαρμόστηκε. Πάλλα πράγματα μπορούσαν, να γίνουν, επειδή ξεπεράστηκαν και μερικοί παράγοντες. Και τα αποτελέσματα, που πετυχε είναι οικονομικά αμφίβολα και οι κοινωνικές συνεπειες είναι οδυνηρές. Μεγάλη ανεργία, ένταση των ανισοτήτων. Η μεγάλη μεταβολή, που έγινε και δεν έχει μετρηθεί ακόμα σε όλες τις συνέπειες, είναι οι ανισότητες εισοδημάτων, που δημιουργήθηκαν σε αυτές τις κοινωνίες, όπου εφαρμόστηκε ο νεοφιλελευθερισμός. Συμπιεστήκε πάρα πολύ το εισόδημα από εργασία, είχαμε μια όξυνση όλων των κοινωνικών αντιθέσεων για αμφίβολα οικονομικά αποτελέσματα. Και αυτό πλέον κατανοείται. Δηλ. νομίζω ότι και η οικονομική σκοπιμότητα, —δεν είναι μόνο η κοινωνική πλευρά, αλλά και η οικονομική αποτελεσματικότητα— του νεοφιλελευθερισμού σε βασικές πλευρές αμφισβητείται έντονα. Ούτε το δημόσιο χρεος περιορίσε ούτε στην Αγγλία, ούτε στην Αμερική, ήταν βασικοί στόχοι, —δεν εξυγίανε δηλ. τα δημοσιονομικά, είχε αμφίβολα αποτελέσματα γενικά σε ρυθμούς ανάπτυξης και όξυνε τις κοινωνικές αντιθέσεις. Αυτό είναι το αντικειμενικό στοιχείο. Νομίζω ότι επανεξετάζεται παντού ή βρίσκεται σε υποχώρηση. Άλλες δυνάμεις με άλλες πολιτικές προτάσεις βρίσκονται πλέον σε άνοδο. Απο κει και επείτα τί εμείς μπορούμε, να αντιπαράταξουμε. Είπα και σε κάποια άλλη φάση της συζήτησης, ότι δεν είναι δυνατόν τα μεγάλα προβλήματα της σημερινής εποχής να αντιμετωπιστούν με την απλή απελευθέρωση της αγοράς. Η αγορά δούλευε κάποτε ελευθερά. Οι παρεμβάσεις προέκυψαν, για να διορθώσουν τις αντιφάσεις, που παρήγε η αγορά και τις ανισότητες, αλλά και τα αδιέξοδα. Ο νεοφιλελευθερισμός, πουρθε σε μια στιγμή, για να περιορίσει τον παρεμβατισμό, δεν έδωσε τίποτα ουσιαστικό. Αυτή τη στιγμή πχ αν κοιτάξετε στις ΗΠΑ τί γίνεται, και τί συνεπειες είχε αυτο που λέμε απορρύθμιση του συστήματος σε βασικούς τομείς των κοινωνικών υπηρεσιών, τα αποτελέσματα είναι τραγικά και προσπαθούν να τα διορθώσουν. Άρα με την απλή απελευθέρωση της αγοράς, δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν τα ριζικά προβλήματα της κοινωνίας. Αναγκαστικά θα μπούμε σε μια άλλη αντιμετώπιση. Και το θέμα είναι τί πολιτικές θα αντιπαράταξουμε. Στα κρίσιμα ζητήματα. Ένα μεγάλο θέμα είναι πως θα ρυθμίζεται η αγορά προς εκείνες τις επιδιώξεις, που θεωρούνται

κοινωνικά σκοπιμες. Πως θα κατευθύνεται η αγορά, για να υπηρετήσει κοινωνικές πολιτικές και την οικονομική αποτελεσματικότητα ακόμα. Αυτό είναι η μεγάλη προκλήση για την Αριστερά. Εγινε κάποτε μια αυθαιρεσία, θα την ελεγα κ.Σημίτη. Όταν θεωρήθηκε ότι ο σοσιαλισμός είναι ασυμβίβαστος με την αγορά, αυτό ήταν μια επιστημονική και πολιτική αυθαιρεσία. Σε κανένα σημείο της ανάλυσης, που έκανε ο Μαρξ, δεν ταύτιζε τον καπιταλισμό με την αγορά. Αυτή η αυθαιρεσία, φαίνεται τώρα, ότι αίρεται. Και πάμε με την αγορά, να επιτύχουμε τουλάχιστον τον έλεγχο των επιλογών. Πώς θα κατευθύνεται αυτή η αγορά, είναι η μεγάλη προκλήση για την Αριστερά αυτή τη στιγμή. Σε κάποιους στόχους, που είναι κοινωνικές επιλογές πια, κοινωνικές ρυθμίσεις. Αυτό είναι το ένα μεγάλο θέμα.

Το δεύτερο είναι πώς θα γίνονται ο έλεγχος της δραστηριότητας και οι κατανομές του πλούτου. Είναι αναμφισβήτητο, ότι θα πάμε σε κάποιες κοινωνικές ρυθμίσεις. Με ποιές κοινωνικές ρυθμίσεις θα πάμε, με ποιές θα τις πετύχουμε αυτές τις κοινωνικές ρυθμίσεις. Με ποιές κοινωνικές πολιτικές θα το πετύχουμε. Πως οι κοινωνικές πολιτικές θα είναι ταυτόχρονα και οικονομικά αποτελεσματικές και δεν θα ωθούν σε άλλες δημοσιονομικές κρίσεις. Αυτή είναι η δεύτερη μεγάλη πρόκληση. Τι θα γίνει με την ανεργία και πώς θα το λύσουμε αυτό το τεράστιο κοινωνικό πρόβλημα. Με ποιά πολιτική και προπαντός πώς θα προστατεύσουμε το περιβάλλον. Νομίζω ότι οι οποιεσδήποτε αυτές πολιτικές, που τείνουν να λύσουν αυτά τα ζητήματα μέσα απο κοινωνικές παρεμβάσεις, που σημαίνει κοινωνικός έλεγχος και δημοκρατική διεύθυνση της οικονομίας, αποτελούν την ουσία την απάντηση, την πρόκληση της αριστεράς στις σύγχρονες κοινωνίες.

ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ: Να απαντήσω με μια συμπυκνωμένη φράση μ'όλο τον κίνδυνο που έχει πάντα η συμπύκνωση. Απο την αριστερά του αριστερού νεοκεντρώανισμού, του φορντισμού ας το πούμε έτσι, του κρατικισμού, του ενοκεντρισμού, να περάσουμε στην αριστερά της διεθνοποίησης, της επιχειρηματικότητας, της παραγωγικότητας, της ανταγωνιστικότητας, της αγοράς, ταυτόχρονα με την οικολογία με τον κοινωνικό έλεγχο, τη σχεδιασμένη μη γραφειοκρατική ρύθμιση, την απασχόληση, τις νέες κοινωνικές πολιτικές, για τις οποίες ήθελα, να προσθεσω ξανά, ότι πρέπει να τις βγάλουμε απο την λογική ενός γραφειοκρατικού ισοπεδωτισμού του κράτους πρόνοιας. Φερνοντας

καινούργια στοιχεία, παντρεύοντας την ελευθερή επιλογή με την κοινωνική αλληλεγγύη, έχουμε ανάγκη από νέες ιδέες στην κοινωνική πολιτική και νομίζω, ότι θα υπάρξουν.

Τέλος για το θέμα που συζητήσαμε έντονα κομμουνιστές, σοσιαλιστές και ενδεχομένα πράσινοι, να μείνουμε σ' αυτή την ιδέα: ότι χρειάζεται μια διπλή αυτοκριτική, μια διπλή επανεξέταση, μια διπλή ριζοσπαστική ανανέωση, που θα δώσει τη δυνατότητα μιας γόνιμης συνάντησης, ενός γόνιμου διαλόγου. Τώρα από κει και πέρα, ποιά θα είναι η προοδευτική εναλλακτική λύση στην Ελλάδα και στην Ευρώπη κανείς δεν έχει έτοιμη στην τσέπη μια συνταγή. Θα είναι αποτέλεσμα ενός διαλόγου. Χρειάζεται διάλογος και γι' αυτό, που ονομάσαμε ένας νέος προοδευτικός, ειρηνικός ευρωπαϊσμός.

ΓΙΑΝΝΑΡΟΣ: Παρελείψα προηγούμενα, να πω δυο λόγια για την Ευρώπη. Δεν θα πω τώρα για μια πλήρη ευρωπαϊκή πολιτική. Δεν είναι της ώρας. Νομίζω, ότι εκείνο, που πρέπει, να αποκλείσουμε, είναι, ότι η Ευρώπη μπορεί, να ολοκληρωθεί μέσα από την απελευθέρωση των νόμων της αγοράς σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι πολιτικές, που προωθούνται τώρα, είτε αυτές λέγονται του ενιαίου κοινωνικού χώρου, είτε άλλες πολιτικές, που εκφράζονται, νομίζω, τείνουν, να οδηγήσουν σε μια σύγκλιση των οικονομιών, που είναι πολιτικά αποδεκτή και κοινωνικά αναγκαία. Μια παρατήρηση για τη σημερινή φάση θέλω να κάνω μόνο. Υπάρχει αυτή τη στιγμή μια γενικότερη ανησυχία για την Ευρώπη, που προκύπτει από τις εξελίξεις στην Αν. Ευρώπη. Μερικοί υποθέτουν, ότι η δημοκρατική αναγέννηση των κοινωνιών της Α. Ευρώπης, είτε θα εξασθενίσει την πορεία ενοποίησης της ΕΟΚ, είτε θα απορροφήσει πόρους, διότι προς τα κει θα πηγαίνουν οι επενδύσεις κι έτσι η Ελλάδα θα έχει να χάνει παρα πολλά πράγματα και δεύτερον η Ευρώπη δεν θα ενοποιείται. Εγώ νομίζω ότι είναι στενοκαρδη αυτή η αντίληψη — τίποτα από τα δύο δεν θα συμβεί — εκείνο, που πρέπει εμείς να επιδιώξουμε, είναι να μη καθυστερούμε με κουτοπονηριές την ολοκλήρωση, αλλά αντίθετα, να συμβάλουμε στην επιτάχυνση αυτών των διαδικασιών τώρα. Διότι μόνο μέσα από την επιτάχυνση των διαδικασιών για την ενοποίηση της Ευρώπης, θα μπορούσαμε και τη θέση μας σ' αυτό το χώρο, που λέγεται ΕΟΚ, να βελτιώσουμε, αλλά και γενικότερες επιδράσεις πάνω στις πολιτικές της ΕΟΚ, να επιτύχουμε. Οποιαδήποτε άλλη πολιτική, που πει, να επιβραδύνει κλπ, δεν θα έχει κανένα αποτέλεσμα. Απλούστατα την Ελλάδα θα τη φέρνει στην

περιφέρεια και αν υιοθετηθεί τελικά η ΕΟΚ των ομοκεντρών κύκλων, εμείς θα είμαστε στον τελευταίο κύκλο με κάποιες συνέπειες.

Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι εμείς, ακριβώς λόγω της ιδιόρρυθμης θέσης μας και των σχέσεων, που είχαμε με τις Ανατολικές χώρες, πρέπει να πάρουμε μια διπλή πρωτοβουλία. Να αναπτύξουμε ~~πρώτες~~ ενεργότερα τις σχέσεις μας με τις ανατολικές χώρες, τις οικονομικές και τις άλλες, και δεύτερον να πιέσουμε, ώστε η Ευρώπη η ίδια, να αποκτήσει εξωτερικές πολιτικές, που θα ωθούν σε μια προσέγγιση των χωρών της ανατολικής ευρώπης με την ΕΟΚ. Απο κει κι έπειτα εγώ είμαι βέβαιος, ότι όσο η συνεργασία αναμεσα στις ανατολικές χώρες, τις χώρες της ΚΟΜΕΚΟΝ, με την ΕΟΚ θα προωθείται, τόσο η οικονομική δραστηριότητα και στα δύο κομμάτια της Ευρώπης θα διευρύνεται, τόσο η οικονομική επεκταση θα επιταχυνεται και σ' αυτές τις συνθήκες οικονομικά εμείς δεν έχουμε, να χασουμε, αλλά αντίστροφα έχουμε, να κερδίσουμε. Μεσα απο μια διευρυνση των παραγωγικών δραστηριοτήτων εμείς έχουμε, να ωφεληθούμε. Αρα αυτές της διαδικασίες της συναντησης των δυο κομματιών της Ευρώπης εμείς, όχι μόνο δεν πρέπει να τις φοβούμεστε, αλλά νομίζω, ότι είναι — και απο στενή οικονομική άποψη θα είναι — ωφελιμες για τη χώρα και πρέπει να τις προωθησουμε με τη μεγαλύτερη δυνατή ταχύτητα.

ΣΗΜΙΤΗΣ: Ίσως είναι, και καλο που τελειώνουμε με την Ευρωπη γιατί η ευρωπαϊκή διασταση χαρακτηρίζει τις τελευταίες δεκαετίες αυτού του αιώνα και πιστεύω θα χαρακτηρίσει και τις εξελίξεις των αρχών του επομένου αιώνα. Είναι φανερό σε όλους, ιδίως μετά τις τελευταίες εξελίξεις στην ανατολική Ευρώπη, ότι χρειαζόμαστε μια νέα ευρωπαϊκή δομή. Το ερωτημα είναι, πώς θα την πετύχουμε. Οι ΗΠΑ πρόσφατα πρότειναν, να χρησιμοποιηθούν οι ήδη υπάρχουσες συμφωνίες, που δημιουργήθηκαν στην εποχή του ψυχρού πολέμου, για να αναπτυχθεί έτσι μια συνεργασία. Το ΝΑΤΟ και το Συμφωνο της Βαρσοβίας. Ομως αυτές οι συμμαχίες, είναι φανερό, ότι βασίστηκαν στη σκέψη της αναμετρησης, στη σκέψη της περίφραξης του χώρου και της συμπίεσης των μελών τους σε ορισμένη πολιτική και πιστεύω, δεν προσφέρονται, για να ξεκινήσει απ αυτές η νέα ευρωπαϊκή δομή. Ενα δεύτερο σημείο, που πρέπει, να προσεξουμε ^{είναι,} ότι υπάρχει ο κινδυνος μιας πολυδιασπασης σήμερα στην Ευρώπη. Ο κ. Ανδρουλάκης επισημανε, ότι η ενωσις των δυο Γερμανιών μπορεί, να πάρει μια αρνητική εξέλιξη. Υπάρχουν εκεί οι δύο θεωρίες, συμβατικές σχέσεις — συνομοσπονδία, αλλά υπάρχει μια

έντονη τάση και στη Δ.Γερμανία, αλλά και στις υπολοίπες χώρες της κεντρικής Ευρώπης, για δημιουργία ενός νέου κεντροευρωπαϊκού σχήματος. Αλλά ένα νέο κεντροευρωπαϊκό σχήμα είναι ένα σχήμα, που δεν θα επιτρέψει την δυτικοευρωπαϊκή ολοκλήρωση, την προώθηση της ιδέας της Κοινότητας. Και η ^{αλήθεια είναι} ένωση των δύο Γερμανιών πρέπει να γίνει με τρόπο, ώστε να εξασφαλίζεται ~~η~~ ^η νέα ευρωπαϊκή δομή.

Μια τρίτη ιδέα, η οποία έχει αναφερθεί, είναι η ιδέα του προέδρου Μιτεράν, ότι χρειάζεται μια ευρωπαϊκή συνομοσπονδία. Η λέξη συνομοσπονδία αναφέρεται σε μια ομοσπονδία κρατών - μελών, τα οποία όμως διατηρούν την εθνική τους κυριαρχία και την διεθνή τους εκπροσώπηση. Τέτια συνομοσπονδία αυτή τη στιγμή δεν υπάρχει και είναι επίσης χαρακτηριστικό, ότι οποιες συνομοσπονδίες αρχικά υπήρξαν, πολύ γρήγορα, όπως στην Ελβετία και στις ΗΠΑ, παρα πολύ γρήγορα, εξελίχθηκαν σε ομοσπονδίες, δηλ. σε σύνολα, όπου τα επιμερους κράτη - μέλη δεν είχαν τη δυνατότητα εξωτερικής εκπροσώπησης, η κεντρική εξουσία είχε την εξωτερική πολιτική και την άμυνα. Κι αυτή η ιδέα της συνομοσπονδίας είναι μια ιδέα ίσως ελκυστική, αλλά δεν είναι πολύ ρεαλιστική. Εκείνο λοιπόν, το οποίο χρειάζεται, είναι, να βρούμε μια ειδική ευρωπαϊκή λύση. Πρέπει να προσεξουμε το εξής. Η Δ.Ευρώπη έχει προχωρήσει πολύ γρήγορα ήδη σε οικονομική συνεργασία, σε πολιτικό συντονισμό, που οδηγεί σε πολιτική ενοποίηση. ~~και~~ ^{όμως} στην Α.Ευρώπη, υπάρχει μεν η διαθεσιμότητα για συνεργασία, είναι ^{αυτή} πολύ διαφορετικές οι κοινωνικές καταστάσεις ~~και~~ ^{και} οι πολιτικές καταστάσεις. ~~και~~ ^{μορφή της} οικονομικής συνεργασίας, μέχρι σήμερα βασιζόταν σε ένα σύστημα, που ξεπερνιέται. Θα έχουμε λοιπόν ένα πόλο δυνατό και ενωμένο και ένα πόλο ο οποίος είναι πολύ αδύνατος, ^{ή αν} θα συμπαρασύρεται και δεν θα μπορεί, να καθορίσει τις εξελίξεις. Μια πρώτη αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης θα ήταν η δημιουργία ενός ευρωπαϊκού οργανισμού, — η επέκταση του Συμβουλίου της Ευρώπης, στο οποίο συμμετέχουν και άλλες χώρες, εκτός από τις χώρες της ΕΟΚ, — ^{και} ~~και~~ ^{ώστε} χώρες της Α.Ευρώπης ^{αυτή} θέλουν να συμμετάσχουν, — ~~ο~~ ^ο σκοπός ευρωπαϊκός ^{αυτός} οργανισμός θα καθόριζε ορισμένες κοινές πολιτικές. Κοινές πολιτικές σε ^{τεχνολογίας} προβλήματα περιβάλλοντος, τηλεπικοινωνιών, ενεργειας, μεταφορών. ^{υπάρχουν} υπάρχουν πολλά θέματα, που μπορεί, να αρχίσει μια συντονισμένη πολιτική. Ενα είναι βεβαίως όμως: ότι, αν θέλουμε, να ξεπερασουμε και τον κίνδυνο τον εθνικισμών και της βαλκανοποίησης, ο οποίος διαγράφεται ιδίως στην Α.Ευρώπη, αν θέλουμε, να υπαρξει

μια ισορροπία ανάμεσα στα τμήματα της Ευρώπης και να μη έχουμε μια Δ.Ευρώπη η οποία θα καταδυναστεύει το σύνολο, εάν θέλουμε και μέσα στην Κοινότητα, να υπάρχει μια ισορροπία ανάπτυξης ανάμεσα στον Βορρά και τον Νότο, είναι αναγκαίο, να δημιουργήσουμε τη νέα αυτή ευρωπαϊκή δομή, μέσα από σχήματα, τα οποία πρέπει να ψάξουμε, με μια συνεργασία, η οποία στην αρχή ^{θα} πρέπει, να ^{αναζητήσει} ~~είναι~~ σε συγκεκριμένες περιπτώσεις ^{εξαιρετικά} και η οποία ^{αυτή} όσο περνάει ο χρόνος, να γίνεται πιο εκτεταμένη και πιο έντονη. Και θα κλείσω τονίζοντας κι εγώ ό,τι είπα ^ν οι συναδελφοί εδώ στο βήμα. ^Μία από τις προκλήσεις, που συναντάει η αριστερά, είναι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και μια από τις υποχρεώσεις, που έχει η αριστερά, για να μπορέσει, να διαγράψει μια νέα προοπτική και για τις κοινωνίες των κρατών μελών, είναι να χτίσει την Ευρώπη έτσι ώστε, να εξασφαλίσει για το μέλλον και περισσότερη δημοκρατία ~~αυτοκρατορία~~ ελευθερία ^{και} ειρήνη για το ευρωπαϊκό σύνολο.

ΤΣΙΜΑΣ: Νομίζω ότι μπορούμε να κλείσουμε εδώ αυτή τη συζήτηση. Μιλώντας εκ μέρους των οργανωτών αυτής της συζήτησης θα ήθελα να σας ευχαριστήσω όλους που ανταποκριθήκατε στην πρόσκλησή μας. Μιλώντας σαν απλός ακροατής θα ήθελα ειλικρινά να ευχαριστήσω και τους τρεις σας για την εξαιρετικά γόνιμη, συνασπαστική μερικές στιγμές συζήτηση, που μας προσφερατε. Ομολογώ, ότι είμαι περισσότερο ικανοποιημένος, από όσο θα περιμένα, πριν αρχίσει και εγώ τουλάχιστον περιμένω το τεύχος του περιοδικού, όπου θα δημοσιευτεί ολοκληρωμένη αυτή η συζήτηση για να την ξαναδιαβάσω. Σας ευχαριστώ πολύ και καλό σας βράδυ.